

REIS DOOR DE NACHT

ANNE DE VRIES

de duisternis in

DE DUISTERNIS IN

REIS DOOR DE NACHT

Deze serie bestaat uit:

DE DUISTERNIS IN
DE STORM STEEKT OP
OCHTENDGLOREN
DE NIEUWE DAG

DE
DUISTERNIS IN

DOOR

ANNE DE VRIES

DE TIENDE DRUK

UITGEVERIJ G. F. CALLENBACH N.V. - NIJKERK

HOOFDSTUK I

Toen Jan de ogen opsloeg op die zonnige vrijdagmorgen in mei, zong een lijster voor zijn raam met zo'n overgave en zo'n harts-tocht, dat het leek alsof de vogel regelrecht tegen hem sprak en hem iets heel belangrijks te vertellen had. Maar toen hij zijn benen uit het bed zwaaide en met de armen op de vensterbank naar buiten kwam leunen, liet de zanger zich van zijn tak vallen, vloog luid schreeuwend weg en verdween in de boomgaard.

Die moet er zeker nog aan wennen dat het huis bewoond is, dacht Jan. Hij geeuwde, wreef zijn ogen uit en keek de landen over. De zon stond al boven het dennenbos, maar lichte nevelslierten hingen nog hier en daar langs de sloten tussen het weiland. Buurman Hoeks liep al achter de ploeg en uit de vers omgelegde voren steeg de damp omhoog. Op de straatweg stonden drie boeren met elkaar te praten: één had voortdurend het woord; die stak een heel verhaal af, wees naar de lucht, zwaaide met zijn armen en sloeg met de vuist in zijn hand. Zijn opgewonden stem klonk door de stille morgen tot Jan door, maar de woorden kon hij niet verstaan. Niks voor een boer om zo druk te doen, dacht hij. Wat voor ergs zou die man beleefd hebben? Een kalf met twee koppen gekregen misschien? . . .

Man, wat was het hier heerlijk op het boerenland! Wat een geluk, dat ze van Zeist hierheen verhuisd waren, drie dagen geleden! Het waren drukke dagen geweest. Ze hadden allemaal gesjouwd wat ze konden om het huis ingericht te krijgen, hij en vader en moeder, Guusje — zijn zusje van veertien — en Margje, een dienstmeisje uit de buurt. Hoe laat was het gisteravond geworden? . . . Bij elfen was hij doodmoe naar boven gewankeld

en toen waren vader en moeder nog bezig. Geen wonder, dat ze allemaal nog sliepen!

Weet je, hij zou nu best eens een lekker kopje thee kunnen zetten en ze daar op bed mee verrassen! Hij sprong naar de wastafel, viel bijna over een stapel boeken en poedelde zich. Terwijl hij zich daarna vlug aankleedde, keek hij zijn kamertje rond en maakte plannen om dat vandaag eens echt leuk in te richten. Gezellig zou het wezen, als alle boeken in de kast stonden met de ets van het Friese landschap erboven. In de hoek naast het bed kon mooi zijn windbuks hangen en de Indische speer moest er dan naast, met de punt schuin omhoog. Zijn jiu-jitsu-embleem hing hij er dan tussen. Daar mocht hij met recht trots op wezen: hij moest nog zestien worden en hij had het al een flink eind gebracht in de Japanse worstelsport: hij gooide andere jongens waar hij ze hebben wilde. Als er nu maar les te krijgen was in de naburige stad; hij moest het blijven onderhouden.

Maar nu eerst de thee! Zacht sloop hij de trap af, de keuken in, vulde de snelkoker, sloot die aan en nog geen kwartier later kwam hij met thee en beschuitjes de slaapkamer van zijn ouders binnen.

Daar lagen ze nog lekker te maffen, die twee, terwijl de zon ze bijna in de ogen scheen. Leuk stel toch, die frisse jonge moeder en vader met zijn jongensachtige kuif! . . .

Jan zette het blad neer en had moeite om ze wakker te krijgen, ze hadden tot diep in de nacht doorgewerkt natuurlijk! Moeder richtte zich het eerst op, keek verdwaasd rond en lachte.

„Hè, wat heb ik naar gedroomd!” zei ze. „Hoe laat is 't?”

„Als Uwe Majesteit zo goed wil zijn om even te luisteren, dan kan Zij de fluit van de boterfabriek horen,” zei Jan. „Dat zal betekenen, dat het juist zeven uur is.”

Hij nestelde zich lekker met zijn eigen kopje aan 't voeten-eind.

„Zou je Guusje niet even roepen?” vroeg moeder.

„Die zit al te smullen,” antwoordde Jan. „Ik moet zeggen, ze

was heel wat makkelijker te wekken dan jullie tweeën. Eén klop op de deur en ze gaf antwoord. Nou, hoe smaakt het? Kan ik thee zetten of niet?"

Ze prezen hem uitbundig. Alleen beweerde vader, dat hij geen suiker genoeg had. Die zoetekauw deed je er niet gauw te veel in.

„Wat heb je gedroomd, vrouw?" vroeg vader. „Het was wel erg, geloof ik. Je riep: Nee, nee, nee! En je trapte mij het bed bijna uit!"

Moeder lachte. Ze zei: „Vertel me eerst eens, waar staat dit in de bijbel: Indien iemand u wil doden, verweer u niet; de onrechtvaardige zal zijn eigen ziel doden.... Daar werd ik mee wakker, met die tekst.... Gek, hè?"

„Ja," zei vader, „dat is zeker gek! Want dat zul je nergens in de bijbel vinden. Indien iemand u wil doden, verweer u niet.... Het zou een mooie tekst voor de anti-militaristen wezen!.... Jan, wat haalt die moeder van jou zich vroeg in de morgen al een zwaarwichtige dingen in haar hoofd!"

„Het komt zeker doordat ik zo verschrikkelijk vast geslapen heb," meende moeder zich te moeten verontschuldigen. „Maar vandaag zullen wij 't niet zo druk hebben. We zijn mooi opgeschoten gisteren. Hier is mijn kopje, Jan. Maak dat je weg komt!"

„Ik ga 't bos even in," zei Jan. „Het is zo heerlijk buiten! Hoor die vogels eens zingen!"

„Ik ga mee," zei vader. Hij sprong het bed uit, schoot in zijn pantoffels en greep zijn kamerjas.

„Wil je zo naar buiten?" vroeg moeder.

„Ja," zei vader, „dat is nou een van de heerlijke dingen van ons wonen op het land, dat dit hier kan. Geen mens die er aanstoot aan zal nemen."

Hij waste zich wat, poetste zijn tanden, kamde zijn kuif en was klaar. Samen liepen ze het pad tussen de boomgaarden op. De peren stonden in volle bloei, de appels begonnen roze te kleuren. Bijen zoemden al rond. Nimmie, de jachthond, door Jan verlost uit de schuur, rende vooruit, kwam in dolle

vaart terug, rolde zich in het natte gras en beet van louter vreugde naar de pijpen van vaders piama broek.

Vader bleef staan en keek achterom. Jan begreep wat hij deed: hij beschouwde nog eens het huis, dat hij hier had gebouwd. Nou, hij kon tevreden wezen. Het lage witte huis met het rieten dak lag prachtig verscholen tussen het geboomte en paste zich heel natuurlijk aan bij het landschap en de boerderijen in de buurt. Vader was architect en een levenswens was met dit huis in vervulling gegaan. Hij woonde weer in de streek waar hij geboren was, tussen de boeren met wie hij was opgegroeid, en kon zich hier nu geheel wijden aan zijn liefste werk: de bouw van boerderijen en landhuizen in oude Saksische stijl, maar zo modern mogelijk ingericht.

In het bos, onder de dichte sparren, hing nog de koelte van de nacht en de zon koesterde heerlijk hun huid, toen ze erdoor waren. Op het landweggetje, aan het eind van een boswallepje dat de hei van de weilanden scheidde, bleven ze staan en keken de landen over. Toen vader om dat wallepje keek, werden zijn ogen groot van verwondering.

„Dat is merkwaardig,” mompelde hij. „Dat is heel merkwaardig. . . . Moet je eens kijken, Jan, daar komen Harm Barelds en Freek Bouwman aan, de beide boeren van de Achterweg. Ze wonen daar vlak naast mekaar, maar er zit een vete tussen de families en ze hebben al in vijftien jaar niet tegen elkaar gepraat, -- dat werd mij gisteren nog verzekerd. En nu komen ze daar aanwandelen als de beste vrienden! Wat kan er gebeurd wezen, dat ze ineens weer goed op elkaar geworden zijn? . . . .” De boeren kwamen langzaam nader, elk met een paar koeien aan een touw. Ze praatten druk en ernstig met elkaar, keken telkens naar de lucht en schrokken zichtbaar, toen ze plotseling tegenover de wandelaars stonden, zeker omdat vader er zo vreemd uitzag in zijn kamerjas.

„Heil!” riep een van hen, „wat is dat voor volk? . . . . Wat moeten jullie hier?” En hij greep zijn stok wat vaster.

„Ha-ha!” lachte vader. „Erg vriendelijk ben je niet, Freek!

Ken je je oude schoolkameraad niet meer: Evert Jan de Boer? Ik woon hier nou immers sinds een dag of wat?"

„Och Evert Jan!" riep de ander en stak zijn hand uit. „Kerel, kerel, ben jij dat? Je ziet er zo vreemd uit, man! En is dat je zoon? Jongen, dat wordt al een hele kerel! Ik keek je beiden voor Duitsers an!"

„Ga weg!" lachte vader. „Grappenmaker! . . . . Waarom Duitsers?"

„Nou," zei Harm Barelds, terwijl ook hij vader en Jan de hand gaf, „dat was toch niet onmogelijk? . . . . Wij hebben immers oorlog nou?"

De lach bestierf op vaders lippen.

„Oorlog?" zei hij langzaam.

„Ja zeker," verklaarde Harm. „Weet je daar dan nog niks van? Heb je al die vliegtuigen dan niet gehoord? Bij scharen zijn ze overgekomen, vroeg in de morgen al, bij 't eerste licht, grote zwarte vliegtuigen, allemaal naar 't westen. En heb je dan het gedreun niet gehoord van de bruggen die onze soldaten in de lucht lieten vliegen? Het zal ze wel niet veel helpen, met een paar uur zullen de Duitsers hier wel wezen. Daarom halen wij het vee in huis. Je kan nooit weten wat er vandaag gebeurt . . . ."

„Heer in de hemel!" riep vader, en meer dan al het andere maakte dit indruk op Jan, want hij had die woorden nog nooit op deze wijze uit vaders mond gehoord. En diep geschrokken rende hij vader achterna, toen die zich omkeerde en de slippers van zijn kamerjas opnemend, met grote sprongen in het bos verdween. Het bochtige pad was hem zeker een te lange weg naar huis: hij sprong met Jan naast zich dwars door de hoge hei en wrong zich door het kreupelhout. Een bruin dier flitste voor Jans voeten weg — hij zag nog even dat het een vos moest zijn, maar het drong niet tot hem door welk een zeldzame ontmoeting dit was.

Hijgend bereikten ze het erf en stoven door de bijkeuken naar binnen.

„De radio!" zei vader, haastte zich naar de kamer en draaide de knop om. „Luister jij maar," zei hij, „ik zal moeder op de hoogte

brenge. Man, man, wat een narigheid! . . . Die gemene lui, die vervloekte Hitlerbende!

Jan zat hijgend bij het toestel te wachten. Het stond nog op Hilversum, waarop het gisteravond na de nieuwsberichten was blijven staan. Toen was er nog geen kou aan de lucht geweest. Jan had aan de mogelijkheid van een oorlog de laatste tijd niet meer gedacht. Had Hitler niet kort geleden de verzekering gegeven, dat de neutraliteit van Nederland te allen tijde zou worden ontzien? . . .

Een geruis, een geknetter, en daar was een stem, een heldere krachtige vrouwenstem, die op een verontwaardigde toon sprak. . . . De koningin warempel! Jan herkende haar dadelijk en hij zette het toestel luid, zodat de woorden door heel het huis te verstaan waren: „Ik richt hierbij een vlammend woord van protest tegen deze voorbeeldeloze schending van wat tussen beschaafde staten behoorlijk is. Ik en mijn regering zullen ook thans onze plicht doen. Doet gij de uwe, overal en in alle omstandigheden, ieder op de plaats waarop hij is gesteld, met de uiterste waakzaamheid en met die innerlijke rust en overgave, waartoe een rein geweten in staat stelt. . . .”

Terwijl de koningin nog sprak, kwamen de anderen zacht binnen.

„Dat is taal, een Oranje waardig!” zei vader. „Ze zijn nog niet klaar met ons landje, pas eens op! De geest in ons leger is goed. Wat zullen ze vechten, de jongens! . . .”

Toen zweeg hij en sprong in de houding, want uit de radio klonk het Wilhelmus. Ze zongen het samen mee en nog nooit had het oude volkslied Jan zo ontroerd. Hij zag zijn moeder aan. Zij was bleek en had de tranen in de ogen, maar ze zong dapper mee. Jan pakte onder het zingen haar hand en drukte die. Ze moeten haar eens wat willen doen, dacht hij. Hij richtte zich hoog op en voelde zich in staat tot grote daden. Hij zou zijn moeder beschermen, al zou hij, al moest hij. . . .

„Dat was mooi,” zei vader, toen de radio zweeg. Het zingen had hem blijkbaar ook goed gedaan, hij zag niet zo bleek meer

en zijn opwinding was weg. Hij keek bijna vrolijk. Of hield hij zich maar zo? . . .

„Koppen op, mensen,” zei hij. „Klagen en huilen helpt niet. We zullen krijgsraad houden. Wat doen we? Het is bijna acht uur. Als de Duitsers bij het eerste licht de grens overschreden hebben, en dat mag je wel aannemen, kunnen ze elk ogenblik hier wezen, het is nauwelijks veertig kilometer. Die paar duizend man troepen, die we in dit gedeelte van het land hebben, zullen de vijand hoogstens een beetje ophouden. Alles trekt meteen terug achter de IJsellinie en misschien nog verder. Als de kinderen hier maar allemaal waren, dan bleven we rustig thuis; hier wordt zeker weinig of niet gevochten. Maar helaas . . .”

Ja helaas, twee zaten in Scheveningen bij tante Annie, Frits van twaalf jaar en Greetje van drie. De zesjarige Hanneke zat in Hillegersberg bij tante Jo. Ze waren voor een paar dagen bij de familie te logeren gegeven, omdat ze bij de verhuizing maar in de weg zouden lopen. Morgen zou vader ze gehaald hebben.

„De IJsellinie zal de vijand tegenhouden,” zei vader, „en anders de Grebbelinie zeker, misschien voor lang, misschien voor altijd. Dan zouden we tot het eind van de oorlog van onze kinderen gescheiden zijn. Of zullen we nog proberen, ze te bereiken?”

„O ja,” zei moeder, „ik wil naar de kinderen! Laten we weggaan, man, zo gauw als het kan!”

„Best,” zei vader, „dat doen we dan. Luister nu allemaal en doe precies, wat ik zeg. Jan, zet de auto klaar en kijk na, of alles in orde is. Guusje, smeer boterhammen, dan eten we in de auto. Moeder, pak het allernodigste bij elkaar. Ik kleed mij aan en zal je helpen. Binnen een half uur moeten we rijden.”

Ze stoven uiteen. Jan rende naar de garage, rende terug om de sleutel, gooide de deuren open en startte de D.K.W. Hij kon het best, al was hij nog geen zestien. Als hij met vader mee mocht, zat hij soms al hele stukken achter het stuur.

Pruttelend reed het wagentje naar buiten, werd gekeerd en stond gereed. Jan peilde met een stokje de benzinestand in de tank, — een meter had het wagentje niet — vulde bij uit een

bus in de garage en controleerde de banden. Toen hij binnenkwam om te zeggen, dat de wagen rijklaar stond, schalde de stem van een omroeper door de radio en gaf waarschuwingen door voor vliegtuigen. Vliegtuigen boven Gorcum, boven Utrecht, boven Rijnsburg. Parachutisten bij Wassenaar en bij Katwijk. Bij Arnhem drie vliegtuigen neergeschoten. . . .

Jan stormde de trap op.

„Vader,” riep hij, „er zijn al drie vliegtuigen van de vijand neergeschoten! Fijn, hè?”

Maar vader duwde hem een zware koffer in handen.

„In de auto,” zei hij. „Kom dan terug, er is nog meer. Zet een bus benzine achterin voor reserve.”

Om bij de bagageruimte te komen, moest Jan in de auto klimmen en de leuning van de achterbank voorover klappen. Nimmie sprong hem meteen na en ging deftig op de voorbank zitten, met zijn neus voor de ruit: „Leuk, baasje, dat we uitgaan! . . .” Het zou hem tegenvallen. Guusje kwam met nog een koffer en bracht de broodtrommel. Moeder bracht mantels en jassen en het ijzeren kistje met papieren en sieraden. Vader sloot de deur af, wierp een map met tekeningen in de auto — zijn laatste ontwerpen, waarvan hij zeker niet scheiden kon — deed de hond aan de riem en rende met hem weg naar buurman Hoeks. In die tijd stouwde Jan de bagage in de bak. Het ging net.

„U voorin, moeder?” vroeg hij en ze zag wel aan zijn ogen, op welk antwoord hij hoopte.

„Nee, ga jij maar naast vader,” zei ze daarom.

Ze zaten nauwelijks op hun plaatsen, toen vader al terug was.

„Alles in orde?” vroeg hij. „Rijden dan maar!”

Langzaam reden ze het erf af. Wat lag het huis daar vredig! De appelbomen er omheen waren als roze boeketten en de vogels kwinkeleerden als voor een feest. Was het heus nodig dat ze dit alles achterlieten? . . . Was het mogelijk dat op deze schone morgen soldaten met geweren in de hand op elkaar loerden? . . .

„Ho!” riep een hoge stem en de wagen stopte met een schok. Een klein oud mannetje met kromme benen stond aan het begin van de oprijlaan en hield met uitgespreide armen de auto

tegen. Zijn bijna tandeloze mond grijnsde, toen hij bij het portierraam kwam, dat vader opendraaide. Tabakssap liep door een plooi langs zijn kin.

„Jullie bent ook mooien!” lachte hij. „Tussen acht en negen kun je bij mij terecht, heb je gezegd. En nou wou je er stilletjes tussenuit knippen? ... Ben je nou al bang voor de Duitsers, Evert Jan?”

„Bang niet,” zei vader. „Maar we hebben drie kinderen in Holland, oom Gerrit. Daar moeten we naar toe, vind je ook niet?” En toen het mannetje knikte, vervolgde hij: „Doe mij een plezier en blij jij hier bij de boel. Je komt bij mij in dienst, dat is toch afgesproken, hè? Over je loon worden wij het wel eens. Ik zal je wat geld geven, je kon eens wat nodig hebben en we weten niet wanneer we elkaar terugzien.”

Maar oom Gerrit wilde geen geld aannemen.

„Het duurt niet lang,” zei hij, „en desnoods heb ik zelf ook nog wel wat. Je bent gauw terug, dat zul je zien. Bij je kinderen zul je wel komen, maar de Duitsers ontloop je niet. Je gaat op een avond als Nederlander slapen en 's morgens word je als Duitser wakker, let eens op! ...” En hij lachte.

„Heb je zo weinig vertrouwen?” vroeg vader teleurgesteld.

„Weinig vertrouwen?” herhaalde het mannetje. „Nee, ik heb veel vertrouwen. Hitler gaat eran, zo wis als ik hier voor je sta. Hij zal misschien de halve wereld veroveren, maar dan gaat hij eran. Bedrog en onrecht, kan dat ooit bestaan? ... Dan moest er geen God in de hemel wezen! Man, daar heb ik nou al plezier in, om te zien hoe hij aan zijn eigen bedrog kapot zal gaan! ... Nou, en smeer hem nou maar gauw, want ze zijn vlakbij. Goeie reis en de zegen, hoor! ...”

Hij gaf vader een hand door het portierraam, maakte een malle buiging voor de anderen en stond de auto lachend na te wuiven, toen die de straat opreed.

„Dat is nou Gerrit, de oude knecht van mijn ouders,” vertelde vader. „Nou komt hij bij ons en geloof maar, dat ons boeltje veilig zal wezen. Hij zit altijd vol met grappen, maar een trouwere kerel bestaat er niet. Ha, die Gerrit, wat een optimist! Hij

weet dat ons land de nederlaag zal lijden, maar hij verheugt zich al op de overwinning die daarna weer komen zal. En ik geloof dat hij gelijk zal krijgen. . . .”

Daarna zei hij niets meer, controleerde het instrumentenbord, drukte het gaspedaal in en in snelle vaart snorde het wagentje voort naar het zuiden.

HOOFDSTUK II

Tot in het zuidwesten van de provincie verliep de reis zonder oponthoud. Vader haalde uit de auto wat erin zat en schoot met grote snelheid de bochten door. Jan wist wel dat hij goed rijden kon, maar vandaag kreeg hij er de grootste bewondering voor. Vader scheen met het wagentje vergroeid en wist precies wat hij ermee kon doen.

Het was heel stil op de weg en ook in de gehuchten die ze doorkwamen was bijna geen mens te zien. Heel het land scheen in zwijgende afwachting van de dingen die komen zouden.

„Nu zullen we spoedig moeten beslissen welke weg we zullen nemen,” zei vader. „Wij kunnen nog proberen bij Hattem over de IJssel te komen. We kunnen ook . . .”

„Daar staan soldaten,” zei Jan.

Enkele honderden meters verder, bij de ingang van een dorp met een spits torentje, dat snaaks boven de bomen uitstak, stond een gestalte in grijze uniform op de weg en bij hem, half achter de bomen verscholen, stonden nog meer, met het geweer in de aanslag. De eerste bewoog zijn hand op en neer ten teken dat de wagen stoppen moest. Vader trapte de rem in en draaide het raam open.

„Goeiemorgen, sergeant!” zei hij. „Wat is er van uw dienst?”

„Ha, dat klinkt al goed Hollands!” lachte de sergeant. „Wie bent u en waar wilt u naar toe, meneer?”

Vader vertelde het. Toen hij over de kinderen sprak, begon de militair welwillend te knikken.

„Kan ik doorrijden?” vroeg vader.

„Tot mijn spijt niet, meneer,” zei de ander. „U zult even mee moeten naar de luit op de commandopost hier vlakbij en dan zal 't wel in orde wezen. Rijdt u maar langzaam op, dan blijf ik naast u lopen. Hoe denkt u Holland te bereiken?”

„Ik weet het nog niet,” zei vader. „Kunt u mij misschien inlichten over de beste weg?”

„O nee, dat mag ik niet doen,” antwoordde de sergeant met een verschrikt gezicht. „Streng verboden, meneer, houdt direct verband met militaire geheimen, begrijpt u? . . . Mooi weer, hè meneer? En een mooi dorp, vindt u niet? De eerste weg rechts, meneer, ziet u die? — dat is zo'n prachtig weggetje! Dat leidt Friesland in, naar de afsluitdijk en zo. Een mooi stuk werk, meneer, die dijk! Wordt ook niet opgeblazen, doorgaande verbinding met Holland. Hier linksaf, meneer. Daar is de post. Wilt u hier maar stoppen?”

Hij grijsde en kneep één oog even dicht. Toen salueerde hij voor een jonge officier die voor het gemeentehuis stond, en legde uit wat vaders reisdoel was. Vader stapte uit en kwam erbij staan. Het luitenantje was erg zenuwachtig. Zijn hand trilde op zijn revolvertas en zijn mond trok nerveus. Naast het gemeentehuis waren soldaten bezig een vrachtauto vol te laden met uitrustingsstukken. Bij de bocht van de weg was een mitrailleur opgesteld, een soldaat lag er op één knie achter en daarnaast stond een andere militair door een verrekijker naar het oosten te turen. In de dorpsstraat joeg een oude boer met een paar jongens achter een varken aan. Verder was alles stil.

„Ik kan zeker wel doorrijden, luit'nt?” vroeg vader. „Wij moeten toch naar onze kinderen toe?”

„Gaat uw gang,” zei de luitenant.

„Kan ik nog over de IJselbrug, luit'nt?”

„Ik denk het niet,” zei de officier zacht.

„Dank u,” zei vader. „En mijn beste wensen voor u en uw mannen.”

Hij stapte in, keerde de wagen en reed snel terug. De sergeant stond al op de hoek en gaf met een brede lach het teken: deze straat in! Vader bedankte hem met een armzwaai.

„Een beste kerel,” zei hij, „en hij ziet er heel wat moediger uit dan zijn bevelhebber!”

„Dat is wel waar,” antwoordde moeder, „maar die draagt ook de hele verantwoordelijkheid voor al die mannen. En dat voor zo’n jong ventje! Hij zag er toch wel vastberaden uit, vond ik, hoor! Als het nodig is om te handelen, zal hij best meevallen!”

„Stil maar, ik zal geen kwaad meer van hem zeggen,” lachte vader. „Jij zult wel gelijk hebben, jij hebt nou eenmaal kijk op mannen!”

„Reken maar,” zei moeder. „Zo weet ik nu bijvoorbeeld dat die man daar voor me rammelt van de honger. Guusje, maak de trommel eens open.”

Ze aten onder het rijden en het smaakte best. Vader stuurde met één hand, behalve bij een scherpe bocht, dan hield hij zijn boterham met de tanden vast.

„Hè, nou een slok thee na, dat zou wat wezen!” zei hij.

„Wil je ervoor stoppen?” vroeg moeder.

„Hèb je dan thee?”

Moeder lachte vergenoegd.

„Het zou toch zonde zijn om zo’n lekkere pot thee te laten staan,” zei ze. „Ik heb die gauw in een thermosfles leeggeschonken en er nog wat water bijgedaan, dat kon best. Hier Jan, geef vader eens aan. . . .”

„Je bent een vrouw naar mijn hart,” prees vader.

„Ja-ja,” plaagde moeder, „als het maar om je maag gaat, hè?” Jan hield het aluminium-bekertje vast en liet vader nu en dan een slokje drinken. De thee was nog gloeiend-warm. Daarna kregen de anderen een beurt. Intussen snorde het wagentje de ene bocht na de andere om langs de weg door het zonnige land. Het leek wel alsof de mensen hier nog van niets wisten, dacht Jan. Boeren waren rustig bezig op de akker, kinderen speelden op een erf en een vrouw hing een hele rij luiers aan de lijn.

Hij keek achterom naar de anderen. Moeder knikte hem met een glimlach toe, Guusje geeuwde en nestelde zich wat beter in haar hoekje.

„Nog niet wagenziek, Guus?” vroeg Jan plagend.

„Ssst!” waarschuwde vader en gaf Jan een ribbestoot.

Guusje had gelukkig de vraag niet verstaan.

„Vroeg je mij wat?” zei ze.

„Of je nog een boterham voor me hebt,” zei Jan. „Of nee, laat ook maar.”

„Je krijgt niks meer,” zei vader. „Vreters worden gemaakt, sufferds worden geboren. Wat niet weet, dat deert niet. Snap je hem, jochie?”

Ja, Jan wist genoeg. Op de heenreis naar het nieuwe huis, een paar dagen geleden, hadden ze elk half uur moeten stoppen, omdat Guusje zich zo naar voelde. Stel je voor, dat dat nu zou gebeuren! Het was maar beter, dat ze er niet aan dacht. Vader knipoogde hem toe, moeder lachte een beetje. Wat was het gezellig in de auto. Het leek wel of ze een plezierreisje maakten!

Maar in de dorpen stonden de mensen in groepjes te praten en voor een pleziertochtje keken ze de wagen al te nieuwsgierig na. En toen ze op de grote weg Meppel-Leeuwarden kwamen, werden ze meteen weer aangehouden en omringd door soldaten, die het geweer op hen richtten. Hun doopceel werd gelicht en ze mochten verder. Maar een paar kilometer verder was het alweer zo. Daar kwam een officier met getrokken revolver naar de wagen en hield het wapen recht op vader gericht.

„Ik moet nogal eens aan mijn droom denken,” zei moeder.

„Hou maar op,” antwoordde vader. „Die is mij niet uit mijn gedachten. Wonderlijk, het lijkt wel een waarschuwing van boven. Maar deze man doet toch wel heel gek.... Hij heeft de vinger aan de trekker warempel!”

En het raampje opendraaiend, verzocht hij een beetje boos:

„Man, doe dat smerige ding weg! U ziet toch wel, dat u niet met vijanden te doen hebt!”

„Het is oorlog, meneer,” zei de officier gewichtig.

„Dat weten we nu wel,” zei vader. „Maar daarom hoeft u nog niet met het leven van uw landgenoten te spelen! Er is wel eens vaker een revolver onverwachts afgegaan!”

De luitenant was zichtbaar beledigd en hij nam wraak door allerlei lastige vragen te stellen. Maar toen hij hoorde, dat de reizigers naar Scheveningen wilden, veranderde hij als bij toverslag.

„Meneer,” vroeg hij, „zoudt u mij een dienst willen doen? In Scheveningen woont mijn vrouw. Zoudt u daar even heen willen gaan en de groeten brengen en zeggen dat het alles goed met mij is?”

„In orde, hoor!” beloofde vader. „Geef het adres maar.”

Hè-hè, en toen konden ze dan verder op Heerenveen aan. Het verkeer was hier veel drukker, maar het kwam hun bijna allemaal tegemoet. Grote glanzende wagens suidden hen voorbij en Jan zag een paar keer bleke, angstige gezichten achter de ruit. „Joden,” zei vader. „Die zitten natuurlijk het meest in angst. Ze weten wat hun boven het hoofd hangt, als Hitler hier de baas wordt. Hun rasgenoten in Duitsland zijn vermoord of zitten in het concentratiekamp. Maar waarom rijden ze allemaal naar het zuiden? Hebben ze nog hoop op de IJselbrug? Waarom gaan ze de afsluitdijk niet over?”

Niet veel later, toen ze gelijk aangehouden werden met een auto die uit de richting Leeuwarden kwam, werd het raadsel opgelost.

„Wilt u over de afsluitdijk?” vroeg de Joodse meneer die achter het stuur zat. „Hoeft u niet te proberen, hoor! Nee, niet te proberen. . . . Voorbij Harlingen wordt alles al teruggestuurd, alles teruggestuurd. . . . Wij gaan naar Kampen; als de brug daar niet meer is, is er wel een pont. Een pont en anders wel een bootje. Wij moeten naar de overkant, wij moeten! . . .”

De laatste woorden klonken als een wanhoopskreet. En als in wanhoop hilde de wagen, toen die met veel te veel gas werd gestart en in wilde vaart wegreed.

Vader reed maar langzaam verder en zat zwaar te peinzen. „Dat weten we dus,” zei hij. „Maar laten wij toch maar proberen. Wij nemen niet de grote weg, wij zullen langs achterweggetjes Wons zien te bereiken, dan zijn we vlak bij de dijk. Geef me de kaart eens, Jan.”

Hij stopte.

„Gooi jij intussen de kap van de wagen,” zei hij. „Dat is lekker fris en dan kunnen we ook beter uitzien naar vliegtuigen. Ik zie de mensen soms zo naar boven turen. . . .”

Hij zat nauwkeurig de kaart te bestuderen en toen Jan klaar was, zei hij: „Kijk es, hier gaan we langs, zie je het? Langs die weg moet jij me nu eens naar de dijk brengen. Ik vertrouw op jou, hoor jong; de wegwijzers zijn overal weggenomen en tijd om nog weer te stoppen moeten we er niet meer afnemen.”

Ha, dat was net een werkje voor Jan! Kaartlezen deed hij graag, op fietstochten was hij er altijd goed in geweest. Het kwam erop aan om heel nauwkeurig waar te nemen en met inachtneming van de schaal van de kaart zo precies mogelijk de afstanden te schatten van het ene wegenkruispunt naar het andere. Het volgende uur snorde het wagentje naar zijn aanwijzingen de greidhoek van Friesland door, tussen weilanden, almaar weilanden, die geel en paars zagen van boter- en pinksterbloemen. Toen zagen ze het torentje van Wons links voor zich uit in het wijde land en ze dachten eraan de noordkant voorbij te rijden, maar plotseling rezen weer soldaten op aan de slootkant en versperden de weg. Stoppen, ze mochten niet doorrijden. Als ze de dijk over wilden, moesten ze eerst een briefje halen aan de Hervormde pastorie in Wons.

„Vraag maar naar kapitein Van Eick,” zeiden ze.

„En steek geen lucifer bij hem aan, want dan vliegt hij in brand en dan hebben wij geen kapitein meer!” lachte een ander. En hij wilde nog meer zeggen, maar zijn kameraden duwden hem achteruit en gaven het teken om door te rijden. Toen Jan achterom keek, zag hij, dat de hele troep op de berm aan het stoeien was.

„Die zien de ernst van de toestand nog niet in,” meende moeder.

„Wat zou hij bedoeld hebben met die lucifer?” vroeg Jan.

„Ik weet het niet,” zei vader. „We zullen wel zien.”

Ze reden het dorp in. Voor de pastorie stonden wel tien auto's in een lange rij geparkeerd. Vader wilde de zijne erachter plaatsen, maar kwam toen juist voor de uitrit van een boerderij te

staan. Snel besloten draaide hij de wagen het erf op en zette hem achter een groepje heesters in de voortuin, in de schaduw van een grote kastanje.

„Zo,” zei hij, „zo staan we niemand in de weg en we zijn veilig voor vliegtuigen. Stil eens, ik hoor ze!”

Hij liep met Jan naar de pastorie en op enkele kilometers afstand zagen ze een formatie van wel twintig grote donkere vliegtuigen voorbijtrekken. Ze vlogen erg hoog, zwenkten bij boven de dijk en schenen die te volgen. De mensen uit het dorp stonden er opgewonden naar te wijzen. Het waren bommenwerpers, meende een. Troepentransportvliegtuigen, dacht een ander.

„Wacht maar,” zei een soldaat, „als de Nederlandse jagertjes ze in de snufferd krijgen, gaan ze een voor een op een rijtje naar beneden! .”

Jan bleef met de hand boven de ogen turen, of de jagers nog niet kwamen, tot de vliegtuigen als stipjes verdwenen aan de horizon. Toen was vader ook verdwenen. Jan vond hem terug op de stoep van de pastorie, waar hij juist een volgnummer in ontvangst nam van een militair. Nummer dertien.

„Dat voerspelt niet veel goeds,” zei een meneer.

„Ik ben niet bijgelovig,” antwoordde vader. „Waarom moeten we hier zo lang wachten, korporaal?”

„Militaire transporten hebben voorrang, meneer,” was het antwoord. „Pas als er ruimte is, komt u aan de beurt.”

Dan zat er niets anders op dan geduld te oefenen. Vader leunde tegen de muur en nam zijn mede-slachtoffers eens op. Er waren weer veel Joden bij. Eén, een oude man, zat op zijn koffer, en de handen waarin hij zijn hoofd verborgen hield, trilden. Vader legde hem de hand op de schouder.

„Voelt u zich niet goed?” vroeg hij zacht.

De man keek hem een paar seconden wezenloos aan.

„Ach,” zei hij alleen en zakte weer terug in zijn vorige houding. En op de troostwoorden die vader verder nog sprak, reageerde hij niet. Ten slotte schudde hij geërgerd vaders hand van zich af. Hij was een beeld van volslagen wanhoop. Jan werd er naar van. Hij ging maar eens weer naar de auto kijken. Moeder en Guusje

hadden een kleine wandeling gemaakt, — ver durfden ze niet te gaan — en zaten wat te soezen op hun plaats. Jan vertelde ze, dat het nog wel lang duren kon en slenterde weer terug. De zon stond recht op de deur van de pastorie en de wachtenden pufden van de hitte, maar niemand durfde zijn plaats verlaten. Langzaam kroop de tijd voorbij. Een paar militairen liepen met een blocnote langs de rij wachtende auto's en schreven blijkbaar de nummers op. Het zou wel voor de pasjes zijn, die straks uitgereikt werden. . . .

Het was al over enen, toen de deur eindelijk openging, maar toen schoot het ook vlug op en vader was al gauw aan de beurt. „Ga maar mee,” zei hij tegen Jan.

Achter een tafeltje in de voorkamer van de pastorie zat de kapitein, een forse man met een vreselijk rood gezicht. Hij vroeg vader naar het doel van zijn reis.

Wat praat hij vreemd! dacht Jan.

„Hoe bent u hier ge. . . . gekomen?” vroeg de kapitein.

„Met de auto,” zei vader.

„Zo,” zei de man. Hij grinnikte. „Nou, uw auto is gevo...
gevol... gevorderd!”

Het woord was haast te moeilijk voor hem en Jan wist opeens, dat hij dronken was. Wat een vent! dacht hij. Drinkt zich uit angst een stuk in de kraag. En hij begreep nu de spottende opmerking van de soldaat.

Vader vroeg toch een briefje. Hij kreeg een paar woorden op een papiertje en werd daarmee verwezen naar een sergeant-majoor, die in de achterkamer zat en de pasjes bleek uit te schrijven. Die had het gesprek gevolgd.

„Welk nummer heeft uw wagen?” vroeg hij.

„L 31737,” zei vader.

De sergeant-majoor raadpleegde een lijst op zijn tafeltje.

„Die is er niet bij,” zei hij zacht, met een zijdelingse blik naar zijn chef. Hij schreef snel een briefje, drukte er een stempel op.

„Maak maar gauw, dat u weg komt,” zei hij.

In de gang kneep vader stijf in Jans schouder.

„Je moet maar boffen!” fluisterde hij. „Ze hebben hem natuurlijk niet gezien op het erf! . . .”

Zo was het. Maar de andere wagens werden al weggereden. De eigenaars stonden er verslagen bij. En tegen een heg, op zijn koffer, zat de oude Jood te huilen. Een grijs mevrouwtje stond naast hem en streelde hem troostend over zijn kale hoofd.

„Och vader,” zei Jan en hij had de tranen in de ogen.

„Ja, ik zou ze allemaal graag willen helpen,” zei vader. „Maar wij kunnen niet, wij zitten vol in ons kleine autootje. Kom, vooruit!”

Zijn stem klonk hard. En hard sloeg hij het portier dicht, voor hij snel wegreed in de richting vanwaar ze gekomen waren.

Dezelfde groep soldaten hield hen aan bij het kruispunt. Eén blik op het pasje was voldoende.

„Leeft de kapitein nog?” vroeg de grappenmaker.

„Het zou voor jullie misschien beter zijn, als 't niet zo was,” zei vader ernstig. „Hoe moet dat gaan, jongens, als 't ernst wordt?”

„Dat gaat wel goed, meneer,” was het antwoord. „Dan leggen we hem in bed en binden hem vast. We hebben een fijne luit, die neemt dan het bevel wel over.”

„We stoppen hem in 't kanon en schieten hem naar de vijand,” lachte er een. „Ze mogen hem cadeau hebben, dat drankorgel!” Vader reed hoofdschuddend weg en spoedig waren ze aan het begin van de dijk. De controle hield hen niet lang op en in een file van legerauto's reden ze de dijk op. Bij Kornwerderzand was vader al de voorste. Daar was de weg gebarricadeerd en slechts een smalle opening was vrijgelaten. Een sergeant strekte zijn hand uit naar het bewijsje.

„Verwachten jullie gevechten hier?” vroeg vader.

„Reken maar, meneer,” zei de sergeant. „Morgen zijn ze hier.” „Laat ze maar komen,” riep een soldaat bij de bunker. „Wij lusten ze, die Moffen!” En hij streekte de loop van een kanon, die dreigend uit de cementen muur stak.

„Het allerbeste, mannen!” wenste vader.

„Heb je gemerkt, hoe flink onze jongens overal zijn?” vroeg hij blij. „Zelfs als de leiding hen in de steek laat, houden zij de moed erin. De Duitsers zullen een kluif aan ze hebben!”

Eén baan van de weg was gebarricadeerd met hopen stenen, vaten en oude auto-wrakken, om landingen van vliegtuigen onmogelijk te maken. De andere strekte zich eindeloos ver voor hen uit. Het was al over tweeën. Vader voerde de snelheid op tot tachtig kilometer, haalde een file van legerwagens en bestelauto's van de P.T.T. in en was de dijk in een half uur over. Vliegtuigen hadden ze niet meer gezien.

Op de tocht door Noord-Holland aten ze weer onder het rijden een boterham en dronken de laatste thee uit de thermosfles. Ze werden nog een paar keer aangehouden, maar toch wees het klokje op het dashboard nog maar juist vier uur, toen ze bij Velsen de pont over het Noordzeekanaal opreden. Daar wachtte hun een onprettige verrassing. Een officier, die zeker met de pont heen en weer voer, liep van de ene wagen naar de andere en gaf overal dezelfde boodschap af: „Uw auto is gevorderd.

Vervoegen bij de commandopost Jupiterstraat, derde straat rechts, tweede links. Goed begrepen, meneer?"

„Wat hebben jullie nu aan zo'n snertwagentje?" vroeg vader. „Wij moeten vandaag nog in Scheveningen zijn bij onze kinderen."

Maar de officier was niet te vermurven.

„Alles is bruikbaar," zei hij. „Wij staan voor grote troepenverplaatsingen. Dus meneer: derde straat rechts...."

„Stil maar," zei vader boos, „ik weet het nu wel."

Hij reed met een somber gezicht de pont af. Ze zwegen allen. Hoe moesten ze zonder auto verder komen?.... Bij de derde zijstraat stond een militaire politiemann, die het verkeer rechtsaf dirigeerde. Maar bij het volgende kruispunt moesten ze wachten, omdat troepen de straat overstaken, zowel van links naar rechts als omgekeerd. Een geweldige troepenmacht scheen hier te zijn samengebracht.

„Wat gebeurt er als je niet gehoorzaamt?" vroeg moeder.

„Stil maar," zei vader, „ik heb het ook al bedacht. Ik weet niet, of ik er goed aan doe, maar ik heb besloten om jullie eerst naar Scheveningen te brengen; dan kunnen ze de wagen krijgen. Er is altijd een geluk bij een ongeluk, mensen: ik ken dit gedeelte van Haarlem als mijn binnenzak — ik heb hier vroeger gewerkt. Zie je die huizenblokken daar? Ik was er opzichter toen ze gebouwd werden. . . . Zo, de straat is vrij. Daar gaan we dan."

Hij sloeg vastberaden rechtsaf en stuurde het wagentje langs een wirwar van straten, tot ze bij de Haarlemmerhout weer op de grote weg kwamen. Snel reden ze door Heemstede en toen stonden ze weer. Want daar was de weg afgezet en een politieagent, die er de wacht hield, vertelde, dat verderop bussen vol soldaten uit de lucht beschoten waren, dat een rodekruiscolonne daarheen op weg was en dat het wel een paar uur duren kon, voor de weg weer vrijgegeven werd.

In de auto zaten ze te overleggen, wat hun te doen stond.

„Als we Scheveningen vandaag nog willen halen, moeten we iedere kans waarnemen," zei vader. „Jan, kijk eens op de kaart: als we dit zijweggetje inslaan, kunnen we langs een duin-

weggetje vooruitkomen en ergens bij Bennebroek weer de grote weg opdraaien. Doen? Moeder, wat zeg jij ervan?"

„Als ik maar bij de kinderen kom, dan vind ik alles goed,” antwoordde moeder.

„Vooruit dan!” besliste vader. Hij keerde en reed terug, maar ineens ontsnapte hem een zware zucht.

„Wat is er?” vroeg moeder bezorgd. „Ben je moe?”

„Helemaal niet,” antwoordde vader. „Maar die Jupiterstraat, zie je, die zit me toch wel een beetje dwars. Ik hoop, dat ze me in Den Haag of Scheveningen maar gauw de wagen afnemen, dan is mijn hart weer gerust. Daar zullen ze er net zo goed behoefte aan hebben. . . .”

„Bied hem daar aan,” stelde moeder voor.

„Ja,” zei vader, „dàt is een idee!”

„Dat is een idee!” zei hij even later nog eens. En met een vrolijker gezicht stuurde hij zijn karretje, waarvan hij in zijn hart al afstand gedaan had, de zijweg in.

HOOFDSTUK III

Het duinweggetje was slecht en bochtig; daarom nam vader de eerste de beste gelegenheid waar om naar de hoofdweg terug te keren. Volgens de kaart moesten ze het punt, waar de weg was afgezet, nu wel een kilometer of vijf voorbij zijn. Toch draaide hij maar langzaam en voorzichtig de zijweg uit en loerde naar beide kanten. Maar de brede straatweg lag verlaten voor hen en even later snorden ze in snelle vaart verder.

Plotseling, na een bocht, waren ze bij de plaats van de ramp. Twee autobussen lagen na te smeulen op de weg, één bijna half in de sloot, en een stinkende rook trok laag over het land. Vader minderde snelheid, maar ineens gaf hij weer vol gas. Jan zag in een flits een gedeukte helm, een stuk van een uniform, de kolf van een geweer en een paar zwart-rode plekken — bloed? — en hij hoorde moeder op klagende toon roepen: „O, verschrikkelijk!”

„Wat is er, moeder?” vroeg Guusje, die aan de kant zat waar ze weinig kon zien.

Maar moeder wilde niet zeggen, wat ze bedoelde.

„Rij maar door!” riep ze tegen vader. „Hoe eerder wij hier weg zijn hoe liever!”

„Als er nu weer vliegtuigen komen, wat moeten we dan?” vroeg Jan zich af. „Zo gauw mogelijk de auto uit en aan de kant van de sloot gaan liggen zeker. . . . Zouden ze schieten op zo'n klein personenwagentje? . . . Ze kunnen toch wel zien dat er geen soldaten in zitten? De witte hoofddoek van moeder is duidelijk genoeg. . . .”

Maar toch had hij bijna geen oog van de lucht af en ook vader

keek nu en dan waakzaam naar boven. Maar de blauwe hemelkoepel strekte zich wolkeloos uit naar alle kanten en nergens viel onraad te bespeuren. Bennebroek, Hillegom en Lisse reden ze snel voorbij, maar iets verder werden ze aangehouden door een troep soldaten, die aan de kant van de berm, dicht bij een zijweg, in dekking lag. De sergeant wilde hen terugsturen. Het was veel te gevaarlijk voor burgers om zich op de weg te bevinden, zei hij. En slechts na veel praten gelukte het vader om toestemming te krijgen, de zijweg in te draaien. Daar zou meer beschutting zijn om zich voor een aanval uit de lucht te bergen.

„Waar loopt deze weg naar toe?” vroeg vader.

„Als we straks linksaf slaan, komen we in . . .” Jan kon de naam van het dorpje niet lezen. Die stond juist op een vouw van de kaart.

„Kunnen we straks weer terug naar de hoofdweg?”

„O ja vader, er lopen wegen genoeg.”

„In orde,” zei vader. Hij ging verzitten, boog zich over het stuur en voerde de snelheid op.

„Bent u niet moe?” vroeg Jan.

„Dat gaat best, hoor!” antwoordde vader. „Hier, steek eens een sigaret voor mij op, daar heb ik zin in. Als je er ook een wilt?”

„Graag vader. En als ik u eens moet aflossen achter het stuur?”
Vader lachte.

„Dat dacht ik wel, dat je daarop zat te wachten,” zei hij. „Later, hoor jong. Je zou het best kunnen, maar het lijkt me beter, dat ik nu blijf rijden. Dan schieten we harder op en bovendien, je weet niet wat er gebeuren kan . . .”

„Och,” zei Jan, „wat zou er kunnen gebeuren? Hier links, vader!”

Ze kwamen op een smalle grindweg, omzoomd door bollenakkers en aardappelveldjes, door heggen van de weg gescheiden. Slechts hier en daar stond een huis en van sommige waren de luiken gesloten. Was dat voor de zon? . . . En waarom zag je hier nergens een mens op de akkers of langs de weg? . . .

Jan wilde juist zeggen, dat het hier zo ongewoon stil was, toen hij plotseling beweging zag voor zich uit. Geen vijftig meter

voor de wagen maakte zich een gedaante los uit de struiken en trad op de weg. Hij had een vreemdsoortig pak aan met groene en zwarte strepen en vlekken, een helm op en een karabijn in de hand.

„Nou zullen we 't hebben!” zei vader. „Een Duitse parachutist! Hou je goed, mensen! Toon geen angst! . . . .”

En toen remde hij dat het gierde, want de Duitser had het wapen opgeheven en scheen te mikken op de auto. Jan dook in elkaar, maar het was onnodig, want de wagen stond enkele meters voorbij de Duitser stil en die was er met een paar stappen bij.

„De schoft!” hoorde Jan zijn vader nog zeggen.

„Jedermann aussteigen!”¹ riep de kerel gebiedend.

Hij was nog erg jong; dat was het eerste wat Jan opviel. Het zweet liep in straaltjes langs zijn gezicht en hij hijgde, alsof hij hard gelopen had.

„Waarom?” vroeg vader. „Wij moeten naar Scheveningen, naar onze kinderen!”

„Jedermann aussteigen!” herhaalde de man. Hij schreeuwde het bijna en hief alweer zijn wapen op.

„Vooruit mensen, laten we 't maar doen,” zei vader. „Er zit niets anders op. Hij wil natuurlijk de auto hebben. Haal de bagage er maar uit. . . .”

Vreemd rustig zei hij dat, vond Jan. Hij kende die toon. Zo sprak vader altijd als hij zich kwaad maakte. Hij was erg driftig, maar dan beheerste hij zich met geweld.

Jans hart klopte in zijn keel. Hij stapte uit en hield de deur voor moeder open. Intussen waren zijn ogen op vader gericht. Die draaide het contact af, stapte uit en boog zich in de wagen om een koffer te pakken. Maar toen was de Duitser al bij hem, duwde hem achteruit en zei: „Alles liegen lassen!”² Hij snauwde alsof hij Hitler zelf was.

¹ Allemaal uitstappen.

² Alles laten liggen.

„Habe die grösste Eile,“¹ voegde hij er met een blik op de vrouwen aan toe.

Was dat een verontschuldiging? . . . Hij stapte in, zette het wapen naast zich, schoof zijn helm achterover en veegde zijn zweet af.

„Schönen Dank für alles!“² zei hij tegen de vier, die zwijgend op een rij naast de wagen stonden. Om zijn mond trok een spottend lachje. En toen draaide hij het sleuteltje om en dacht zeker gauw te starten en weg te rijden, maar dat ging zo gemakkelijk niet. Hij scheen dit soort wagens wel te kennen, het was trouwens een Duits merk. Zijn voet vond vanzelf de startknop en drukte die in, maar de motor sloeg niet aan.

Jan keek tersluiks naar vader. Hij wist, dat het moeilijk was om deze wagen te starten, als de motor zo warm was als nu. Dat lukte zelfs hem dikwijls niet. Het was een auto met gebruiksaanwijzing, zei vader wel eens. Je moest het gaspedaal onder het starten telkens snel indrukken en weer loslaten, je moest op een bepaalde manier spelen met het gas, dat was het geheim. Maar vader scheen niet van plan om dat advies te geven. Hij stond schijnbaar kalm het gestumper van de vijandelijke soldaat aan te zien, met een ondoorgrondelijk, bijna dom gezicht. De starter pufte en zuchtte, maar de motor deed het niet. Jan kreeg het er benauwd van.

De parachutist keek hulpeloos op, controleerde alle knopjes op het dashboard, veegde weer zijn zweet af, probeerde nog eens en plotseling schreeuwde hij dreigend: „Was haben Sie gemacht?“³ . . . Maar in zijn ogen was meer angst en onrust dan boosheid.

Vader haalde de schouders op.

„Es ist ein alter Wagen,“ zei hij. „Er war den ganzen Tag schon so schlecht . . . Vielleicht sind die Kerzen fett . . .“⁴

¹ Ik heb de grootste haast.

² Hartelijk dank voor alles.

³ Wat hebt u gedaan?

⁴ Het is een oude wagen. Hij was de hele dag al zo slecht. Misschien zijn de bougies vet.

Hij maakte de motorkap open. De Duitser stapte snel uit en duwde hem wantrouwend op zij. Vader vertrok geen spier, maar Jan zag zijn kaken trekken en wist, dat hij zijn drift slechts met moeite beheerste. De vijandelijke soldaat merkte daar niets van. Die rommelde in de gereedschapsbak, die voor onder de motorkap zat, en koos de zwaarste sleutel uit. Jan zag, dat zijn handen beefden en de angst begon weg te zakken uit zijn hart. Goed beschouwd was die vent nog maar een kwajongen bij vader vergeleken, en hij had helemaal niet door dat vader zijn spelletje met hem speelde. Hij scheen zelfs enig vertrouwen in vader te krijgen, toen die hem enkele aanwijzingen gaf.

„Deutschfreundlich?“¹ vroeg hij met een glimlach.

„O ja,“ knikte vader ijverig. „Buitengewoon,“ voegde hij eraan toe.

„De tekeningen,“ zei hij terzijde tegen moeder. Moeder liep naar de andere kant van de wagen, haalde de map eruit en gaf die aan Guusje. Daarna greep ze een tas en het geldkistje. Intussen prutste de Duitser aan de bougie, maar scheen die niet los te kunnen krijgen. De motor sloeg hittegolven uit, het zweet drupte op zijn handen. Plotseling rukte hij zijn helm af. Vader nam die gediensig aan en legde die op de voorbank.

„Hier, neem deze sleutel,“ zei hij vriendelijk en reikte de man de bougie-sleutel toe.

„Ha, das ist der Rechtel!“² riep de ander. Hij greep er begerig naar en duwde vader de zware Engelse sleutel in handen, waarmee hij tot nu toe bezig was geweest.

Nu had hij de bougie spoedig los. Hij lachte vader even dankbaar toe en boog zich weer over de motor. En nooit zou Jan vergeten, wat er op dat moment gebeurde.

Hij zag vader snel links en rechts de weg afloeren en toen zag hij de zware sleutel in vaders hand omhooggaan en neerdalen op het achterhoofd van de parachutist. De kerel zakte steunend in elkaar op de auto en nog eens sloeg vader toe.

¹ Vriend van Duitsland?

² Dat is de rechte sleutel.

„O vader, hou opl” smeekte Jan.

„Hou je bek!” snauwde vader. Hij greep het slappe lichaam en rukte het weg.

„Draai die bougies liever vast!” riep hij. Jan deed het en hij zag, dat moeder doodsbleek stond te staren aan de andere kant van de wagen, terwijl Guusje het hoofd aan haar schouder had verborgen.

Vader sleepte het lichaam naar de kant van de weg en liet het in de sloot glijden. Hij snelde terug, keek weer naar beide kanten de weg af, greep de karabijn en de helm en slingerde die over de sloot in een korenveld.

„In de wagen, vlug!” commandeerde hij. „Jan, starten! Vergeet die bagage niet!”

En toen daalde hij in de sloot af en kwam even later terug met papieren, die hij in z'n binnenzak stak. Hij moffelde ook iets in zijn broekzak.

Daarna duwde hij Jan weg en wilde starten. Maar de motor deed het ook nu niet.

„Wat is dat nou?” bromde hij ongerust. Hij sprong uit de wagen, maakte de motorkap open, frutselde wat en was terug.

„Je had het snoer niet eens op de bougie,” zei hij tegen Jan. „Maar nou doet ie 't!”

„Wat ben ik een sufferd!” zei Jan uit de grond van zijn hart. Ja, een stumper was hij, een kleine bange jongen. Maar zijn vader was een held! Hij zou hem willen omarmen, hij zou zijn handen willen kussen!... Hoor nu dat motortje tevreden pruttelen, alsof het de hand van de meester had herkend! Vader keerde de wagen en reed snel terug.

„Wij moeten dit risico niet voor de tweede maal lopen!” zei hij. „Hier moeten we weg. . . .”

Hij reed een poos en ineens sloeg hij Jan hard op de schouder.

„Ha die boy!” riep hij vrolijk. „Wij hebben ons wagentje nog!”

En Jan kon het niet helpen, maar een snik welde op uit zijn borst en hij drukte stijf de arm van zijn grote kameraad. Toen begon ook Guusje te huilen. En vader zette plotseling de auto onder een paar bomen aan de kant.

„Nu krijg ik het ook te pakken,” zei hij. Hij leunde achterover en zuchtte een paar keer heel diep. Moeder was er haastig bij met een zakdoek met eau de cologne. Vader hield niet van dat spul, maar hij knapte er dadelijk van op.

„Nu gauw een sigaret en dan ben ik weer het ventje,” zuchtte hij. „Ik moet nog een beetje wennen aan de oorlog, jongens. Maar de eerste veldslag is gewonnen, waar of niet? Ja, als ze de burgers niet met rust kunnen laten, dan hebben die toch zeker het recht om zich te verdedigen?” Hij zoog diep de rook in en vervolgde: „Een totale oorlog, zei de Führer. Nou, hij zal hem hebben!”

Ineens lachte hij.

„Zou ik het nu weer een beetje goed gemaakt hebben, dat van de Jupiterstraat?” vroeg hij. Die goeierd, daar zat hij nu nog over in!

„Wat zal er met die man gebeuren?” vroeg moeder zacht.

„O, maak je daar geen zorgen over,” stelde vader gerust. „Die ligt een paar uur op apegapen in die droge sloot en dan dwaalt hij wat rond met de handen aan zijn hoofd, tot de Nederlanders hem gevangen nemen. Hij is ongevaarlijk, want hij heeft geen wapens meer. Als we straks soldaten zien, zullen we het rapporteren.”

„Zou hij niet sterven?” vroeg Jan.

„Van dit avontuurtje niet, hoor!” zei vader. „Die nationaal-socialisten hebben harde koppen, die kunnen heel wat verdragen. Het is misschien niet flink van me, maar ik kon er niet toe komen om hem de hersens in te slaan. Hij was nog zo jong.

Ziezo mensen, en nu praten we er niet meer over, hier niet en nergens. Goed begrepen, Guusje, Jan? Dit blijft een geheim tussen ons vieren. En nu willen we naar Scheveningen, niet? Vooruit dan, we moeten er komen!”

Het wagentje snorde verder en kwam langs dezelfde route weer terug op de grote verkeersweg. De soldaten waren er niet meer. Ongestoord reden ze verder tot Leiden en daar werden ze door de stad en over Voorschoten gestuurd. Telkens werden ze

hier aangehouden en het viel hun op, dat de soldaten hier minder zeker en minder rustig waren dan in het noorden van het land. Ze traden dreigender op en waren vol wantrouwen. Een liet ze alles uitpakken, voor ze verder mochten. Een andere wilde met alle geweld het trouwboekje zien, om te kunnen controleren of het waar was wat vader van de kinderen had verteld. Een Groningse sergeant, die vader aan zijn spraak als een noorderling herkende en misschien daardoor meer vertrouwen in hem had, vertelde dat het de N.S.B.-ers waren, die onrust verwekten. Op verschillende plaatsen zouden ze op de troepen geschoten hebben. Bovendien waren overal om de stad parachutisten geland en al waren velen van hen reeds onschadelijk gemaakt, anderen liepen nog rond, sommigen in burgerkleding naar men zei, en men vermoedde, dat ze in de schemering zouden trachten de stad binnen te komen.

„Het is ze om de koningin en om de regering te doen,” zei de sergeant, „maar ze zullen hun doel niet bereiken. Wees voorzichtig met onze jongens, want ze zijn woest. Maak maar gauw, dat u ergens onder dak komt!”

Maar ze reden door en bereikten in de schemering Voorburg. Overal om hen heen begonnen de stralenbundels van zoeklichten langs de donkere hemel te zwaaien en telkens bonsde ergens het afweergeschut. Het begon griezellig te worden om nu nog bij de weg te zijn. Een onderofficier schold vader uit, omdat hij geen licht op had en hij vloekte, toen vader het aanknipte.

„Doe uit!” schreeuwde hij. „Afschermen, afschermen!”

Maar ze hadden niets om af te schermen. Toen scheurde moeder een blauwe rok middendoor en ze bonden om elk van de lampen een helft. Boven hen ronkten vliegtuigen, een paar luchtdoelmitrailleurs begonnen erop los te hameren en plotseling scheurde het angstaanjagende gehuil van een alarmsirene door de avondlucht. Ze gingen haastig schuilen in een portiek en hoorden de scherven van granaten neerkomen op de daken en op de straatstenen. Het duurde lang, eer de sergeant hun toestemming gaf om door te rijden.

Ze moesten de hele stad nog door, maar het was er zeer stil en

ze werden wonder boven wonder niet meer aangehouden. Ze snorden langs de Javastraat en het Vredespaleis. Vader kende de weg op zijn duimpje en met een hartgrondige zucht zette hij even later de wagen stil voor Duinweg 85. Het huis lag donker als al de andere, geen straaltje licht drong ergens naar buiten. Maar een kleine vlugge gedaante kwam de stoep afspringen en vloog moeder om de hals: Frits. Tante en oom kwamen er achteraan en riepen: „Zijn jullie erdoor gekomen? Hoe zijn jullie er toch doorgekomen? . . .”

Maar dat zouden ze straks wel vertellen. Snel werd de bagage uitgeladen, Jan zette de kap op de wagen en reed die een paar huizen verder in een bocht van de straat op een verbreed stuk van het trottoir; daar kon niemand er in het donker tegenop lopen. Hij sloot de wagen af en gaf ten afscheid een klap op de motorkap.

„Trouw beestje,” zei hij. „Je hebt je prachtig gehouden!”

Toen sprong hij de anderen achterna naar binnen. Ze zaten in de achterkamer bijeen, waar zware gordijnen het lamplicht afsloten. Tante liep al met thee en maakte daarna voorbereidselen voor een warme maaltijd. Greetje sliep natuurlijk al, het was bijna negen uur. Meer dan twaalf uur hadden ze gereden over een afstand, die anders gemakkelijk in vier uur kon worden afgelegd. Frits was vol van de parachutisten, die hij boven de duinen had zien dalen, over de luchtgevechten en over een vliegtuig, dat hij boven Ockenburgh had zien neerstorten.

„Het was een Duitser!” zei hij. „En een rookwolk, vader, het leek wel een reuzenpaddestoel!”

Zijn ogen schitterden, alsof hij over een feest sprak.

„En de radio zegt, dat er wel honderd vliegtuigen neergeschoten zijn! We winnen de oorlog vast, vader!”

Vader lachte maar eens, maar ook oom meende, dat Nederland aan het eind van de eerste oorlogsdag niet ontevreden mocht wezen. De aanslag van de vijand op Den Haag was mislukt. Die morgen om vier uur reeds waren de eerste vliegtuigen boven de stad verschenen en hadden parachutisten uitgeworpen. De hele dag door waren versterkingen aangevoerd en de vliegvelden

Ypenburg en Ockenburgh had de vijand weten te bezetten, maar die waren in de loop van de dag door onze troepen heroverd. De Moerdijkbrug was in handen van de vijand, maar dat was niet erg, vond oom, want de Fransen en Engelsen waren in aantocht en die zouden ze daar wel verdrijven. Een grote Engelse legermacht zou zeker in de nacht op onze kust landen, meende hij, en daar twistte hij toen over met vader, die ongelovig zijn hoofd schudde. Maar tante maakte een eind aan het gepraat door een paar dampende schalen op tafel te zetten. Het leek wel of ze toveren kon.

„Ik heb op jullie gerekend,” zei ze, „en de hele dag al uitgekeken. Schik aan, mensen, en laat het je smaken.”

Ze bogen hun hoofden en vader ging voor in gebed. Zijn stem trilde toen hij God dankte voor diens bescherming op deze denkwaardige dag.

Na het eten ging hij met oom het dorp in om de groeten over te brengen van de officier uit Friesland. Guusje hielp tante met de afwas.

„Ben je erg wagenziek geweest?” vroeg tante.

En toen bedacht het meisje pas, dat ze er wonderlijk genoeg de hele dag geen last van had gehad. . . .

HOOFDSTUK IV

De volgende morgen, toen Jan wakker werd en door het raam over de blinkende duinen keek, stond de zon weer aan een smetteloos blauwe hemel te stralen. Hij keek op zijn horloge en zag dat het al bij achten was. Ze hadden hem natuurlijk laten liggen, omdat hij gisteravond zo moe was geweest. Frits, die bij hem op de kamer had geslapen, lag ook nog te dromen, plat op zijn buik, één hand omlaag hangend van het bed.

Waren dat nou wolkjes daar in het zuidwesten, die witte vlekjes tegen het blauw? Het waren er wel tien, wel twintig, ze kwamen langzaam lager en het was net alsof er iets onderaan hing te slingeren.... Meteen ging het met een schok door Jan heen: parachutisten. Hij riep het woord zo hard hij kon en hij dacht, dat Frits het bed wel uit zou vliegen. Maar die kwam maar langzaam overeind, keek even naar buiten en zei: „O, niet meer? Gisteren hingen er wel drie keer zoveel in de lucht....” En hij gaapte

Maar Jan schoot in zijn broek en trok haastig zijn schoenen aan. Daarmee was hij zo goed als klaar, want de hele familie was half aangekleed gaan slapen voor het geval er eens iets mocht gebeuren in de nacht. Hij rende de trap af en stormde naar buiten.

Heel wat mensen stonden op het trottoir naar de lucht te kijken. Oom was er ook bij. Hij was onderwijzer en had pinkster-vakantie. Maar ook van de andere mannen uit de straat was blijkbaar bijna niemand naar zijn werk.

„Dá's weer bij Ockenburgh,” zei oom. „Dat vliegveld schij-

nen de Duitsers toch weer in handen te willen hebben. Hoor, er wordt geschoten!”

Ja, als je goed luisterde, hoorde je soms zacht in de verte het geratel van mitrailleurs en ook dichterbij klonk nu en dan een geweerschot.

„De duinen zitten vol met Duitse soldaten,” zei een meneer met een hoge scherpe stem. Zijn hals stak lang en mager uit de kraag van zijn jasje, dat hij over zijn piama aangeschoten had. Hij had een merkwaardig bang en tegelijk listig gezicht. Net een konijnekopje, dacht Jan, alleen de lange oren mankeren....

„Wie weet, hoeveel er vannacht zijn gedaald,” ging hij voort. „Ik heb de hele nacht vliegtuigen gehoord. Let eens op, vóór de avond hebben ze de stad in handen.”

De mensen begonnen verontwaardigd te mompelen en keken hem dreigend aan.

„Waarom bent u niet naar uw werk?” vroeg een man. „U bent toch bij de politie, niet? Daar zullen ze u nu wel kunnen gebruiken.”

„Ze kunnen het best zonder mij,” zei de ander. „Ik doe maar schrijfwerk op het bureau. Ik waag me niet langs de straat, hoor! Het geeft toch niks, we gaan er toch allemaal aan!”

„Je hebt veel meer kans, dat je er hier aangaat, als jij je mond niet dicht houdt,” zei een visserman boos. „Bah, wat een vent ben jij!” En hij spuwde de lange meneer minachtend voor de voeten.

Die schrok daar wel een beetje van en haastte zich om uit te leggen: „Ik bedoel maar, wat willen onze soldaten beginnen tegen de geweldige Duitse overmacht? Daar valt niet tegen te vechten. Laat ze de wapens maar neerleggen, dat is beter....”

„En als je nou je kop niet dicht houdt, zal ik jou hier eens neerleggen,” zei de visser en hij deed een paar stappen in de richting van de spreker. Die wilde zich goed houden en zei beledigd: „Kom nou, mag ik dan mijn mening niet meer zeggen? Wij leven toch in een vrij land?”

„Nog wel,” zei de visser. „Maar dat is niet aan jou te danken. Duitse spionnen en Hitlerknechten kunnen we hier missen. Maak dat je van de straat komt. Vooruit, ga naar binnen en als ik je hier weer zie, dan sla ik je over de straat, begrepen?”

Hij gaf de konijnekop een duw met zijn schouder, dat die bijna omviel. Die repte zich naar zijn stoep en keerde zich daar nog even om, maar toen hij zijn belager dichterbij zag komen, maakte hij dat hij binnenkwam.

„Wij spreken elkaar nog wel nader, wacht maar!” riep hij met een huilstem. De mensen lachten. En een troep jongens

jouwde hem na: „Spion! Verrader! . . .” Frits was er ook bij en schreeuwde boven allen uit. Maar oom riep hem bij zich en verbood het hem.

„Is dat heus een spion, oom?” vroeg Jan.

„Wel nee,” antwoordde oom. „Alleen maar een eigenwijze kerel, die het altijd beter meent te weten. Hij mag wel oppassen, de vissers zijn niet mak!”

De vissers stonden in een groepje bij elkaar en keken wantrouwend naar het huis, waar de man binnen was gegaan.

„Ik vertrouw hem toch niet,” zei er een. „Gisteren schuimde hij bij de haven rond, toen waagde hij zich dus wel op straat. Er stond net een Jood bij me, die bood me vijftigduizend gulden als ik uit wilde varen en hem met zijn gezin naar Engeland wilde brengen, en daar wilde hij zich toen ook al mee bemoeien. Houdt hem in de gaten, mensen!”

Door de zonnige straat, tussen de mensen door, kwam vader aanwandelen.

„Zou jij je wilde haren niet eens kammen?” zei hij tegen Jan. „Je moet je nog wassen ook, geloof ik. Vlug maar, jong, want wij gaan erop uit zo meteen. Tenminste, we zullen eens zien, wat ze er binnen van zeggen. . . .”

Hij was de stad in geweest, om te informeren naar de toestand.

„Het is moeilijk om uit al die geruchten wijs te worden,” zei hij. „Maar laat ik nou in de Parkstraat kapitein Van Dijk tegenkomen, je weet wel, mams, Hendrikus van Dijk, die in Groningen met mij op de H.B.S. geweest is. Die is hier bij de staf van generaal Winkelman, nota bene, die Hendrikus! Nou, toen was ik aan het hoogste kantoor natuurlijk en die heeft me aardig ingelicht. Dit staat vast: in Rotterdam wordt hard gevochten. Het vliegveld Waalhaven is in Duitse handen, geweldig veel valschermtroepen schijnen daar te zijn geland. En in de stad zitten ze ook, gisteren hadden ze het Beursstation in handen. Ze zijn met watervliegtuigen gedaald op de Maas. Nee, het lijkt me wel het beste, dat we proberen om Hanneke daar weg te krijgen. Ze zit in Hillegersberg wel een

paar kilometer van het centrum af, maar je kunt toch nooit weten. .

„Kun je er komen?” vroeg oom.

„Proberen,” zei vader. „Ypenburg is door onze troepen heroverd, daar zit geen Duitser meer, daar kunnen we dus langs. Van Dijk vertelde me in vertrouwen, dat er vandaag versterkingen naar Rotterdam gaan, die komen er dus ook. Trouwens, als we Delft maar halen, dan ga ik binnendoor op Schiebroek aan en dan zijn we er zo. Vooruit Jan, schiet op, jij gaat mee.”

„En ik, vader, ik toch ook?” vroeg Frits, die vader de woorden uit de mond gekeken had.

„Nee mijn jongen, dat kan niet,” antwoordde vader. „Jan kan me aflossen achter het stuur als het nodig is, en op de terugweg moet hij Hanneke bezighouden. Jij zou me niet kunnen helpen en dan moet ik je er niet aan wagen.”

„Och vader,” smeekte Frits.

„Nee Frits, je hebt het gehoord,” zei vader. „Zeur niet.”

Jan was in een ogenblik klaar, propte een boterham in zijn mond en een in zijn zak en rende naar buiten, om het wagentje klaar te zetten. Het stond nog op dezelfde plaats, men had er hier geen behoefte aan. Frits stond met een verongelijkt gezicht tegen de muur te leunen en wilde niet eens helpen om de kap van de wagen te doen. Hij wuifde ook niet zoals de anderen, toen ze wegreden.

Vader had thuis nog gauw even de plattegrond van Den Haag bestudeerd en stuurde de wagen om het centrum heen naar de Rijswijkse weg. Ze werden natuurlijk weer een paar keer aangehouden; maar Jan hield de papieren al klaar en dan was het spoedig in orde. Zo waren ze al gauw bij Ypenburg. Het was er stil. Op het vliegveld lag het vol met kapotte vliegtuigen, door en over elkaar, allemaal Duitse. Een vieze rooklucht dreef er rond. Ze snorden er snel voorbij, de weg naar Delft was geen ander verkeer. Alleen dat kleine zwarte wagentje snelde voort over de brede weg. Ergens in het land steeg een wuif omhoog, alsof daar een huis in brand stond,

en in een weiland stonden een paar koeien te loeien bij een hek. Maar nergens was een mens te zien.

Jan kreeg een vreemd angstig gevoel, alsof er ergens een onzichtbaar gevaar dreigde. Hij keek vader aan en zag de spanning op diens gezicht. Vader tuurde de weg af en het land over en zijn lippen waren vast op elkaar geknepen.

„Kijk dáár!” zei hij plotseling en wees met zijn hoofd naar rechts.

Jan begreep niet, wat hij bedoelde.

„Parachutes!” zei vader.

Toen zag Jan ze ook. Ze lagen in de weilanden verspreid, lichte ronde vlekken op het groen, tientallen. Daar waren dus vijanden geland. Wanneer? . . . Gisteren? Deze morgen? . . . Ze tuurden naar alle kanten, maar een levend wezen was niet te ontdekken. En dus snorden ze verder en zagen de torens van Delft steeds dichterbij komen.

Maar nu lag er iets op de weg, een groot ding; als je niet beter wist, zou je zeggen, dat het een vogel was. Een vliegtuig, zagen ze toen ze nader kwamen, een geweldig groot Duits vliegtuig, half op zijn zij gezakt en met een groot gat in de romp. Zeker had het op de weg willen landen en was daarbij door de Nederlanders vernield. . . . Onder een van de grote vleugels door konden ze erlangs.

Toen waren ze dicht bij Delft. Daar was een viaduct en daar bovenop was de weg opengebroke. De stenen en hopen zand lagen aan weerskanten van de sleuf, die dwars door de straat gegraven was. Ze reden de helling op in de hoop een doorgang te kunnen vinden en stapten uit.

„Het gaat niet,” zei vader. „We moeten terug.”

„Maar als we die stenen in de kuil gooien,” opperde Jan. . . . Toen klonk een schel gefluit beneden hen en een woedende stem schreeuwde hun toe: „Kom daar weg, of ik schiet je er weg . . . Zijn jullie krankzinnig? Wat moet je daar? Kom hier! . . .”

Er stond een officier met een revolver in de hand naar hen te zwaaien. Een paar soldaten waren bij hem.

„Schiet op!” riep de officier en hij vloekte. „Hoor je niet wat ik zeg?”

„Wij komen!” riep vader en stapte snel in.

„Kom Jan,” drong hij. „Hij is zo nijdig als een spin. Als we ons niet haasten, barst hij nog, voor we bij hem zijn!”

Ze keerden het wagentje, reden het viaduct weer af en toen de straat op, die beneden langs de huizen liep.

De officier stond hen opgewonden op te wachten.

„Meneer, wat wil je daar?” riep hij. „Ben je niet goed wijs? Weet je niet, dat het oorlog is? Moet je gemित्रailleerd worden daarboven? Kijk eens aan, daar komen ze all . . . .”

Toen de motor van de auto stilstond, hoorden ze, dat de lucht vol was met vliegtuiggeronk. Een groot eskader kwam uit het oosten, zonlicht flikkerde op de toestellen, luchtdoelgeschut begon te daveren, een sirene loeide en van alle kanten holden er mensen naar een schuilkelder daar dicht in de buurt. Vader en Jan liepen ook mee. Jan werd door de soldaten naar binnen gestuurd, waar de mensen dicht opeengedrongen stonden en een kindje op de arm van een vrouw hard hilde met lange gierende uithalen. Hij ging maar gauw terug naar de ingang, waar vader met de officier stond te praten. Die was al een beetje be daard, maar hij bleef vader een waaghals noemen.

„Langs geen enkele weg kunt u veilig in Rotterdam komen,” zei hij. „Hoe haalt u 't in uw hoofd? Heus meneer, dat kind van u zit daar rustig. Wat kan er gebeuren, zolang het binnen blijft? Maar u waagt uw leven! Ga maar gauw terug naar Den Haag, dat is het beste, wat ik u raden kan.”

Het werd stil in de lucht en even later ging het signaal dat alles veilig was. De mensen drongen naar buiten. Iemand be weerde, dat er drie vliegtuigen neergeschoten waren, maar een soldaat zei, dat het onzin was.

„Ze vliegen veel hoger dan gisteren,” zei hij. „Ze zijn bang ge worden voor ons. Ons geschut kan er niet meer bij.”

Vader was door de vermaning die hij gekregen had, zeker ook een beetje bang geworden, want hij keek telkens onrustig naar de lucht terwijl ze snel naar Den Haag terugreden. Maar ze

kwamen er veilig aan en reden kalm door de straten, want ze hadden nu tijd genoeg. Toen zagen ze in de buurt van het Spui een grote volksoploop. Vader stopte een eindje verder, ze stapten uit en liepen terug. Politie en soldaten hadden een inval gedaan in een huis, een man werd geboeid naar buiten gebracht en een vlag, een zwart-rode N.S.B.-vlag, werd boven uit een raam gesmeten. De mensen vingen het doek op, scheurden het uit elkaar en traptten erop. De politie moest de man tegen het publiek beschermen.

„Vuile N.S.B.-er!” schreeuwden de mensen. „Hang hem maar op, die landverrader!”

Vader greep Jan bij de arm en trok hem mee. Ze reden nu door het centrum van de stad en bij het Buitenhof floten plotseling kogels over hun hoofd en ketsten tegen de muren. Vader stopte zo plotseling, dat Jan, die hier niet op verdacht was, met zijn hoofd tegen de voorruit vloog.

„Eruit!” riep vader. „Naar die portiek!”

Ze sprongen een stoep op en drukten zich tegen de muur. Vader ging half voor Jan staan, om hem met zijn lichaam te dekken. Telkens weer knalde een schot. Vlak voor hen langs, aan de kant van de straat, slopen soldaten voorbij met het geweer in de aanslag, loerend naar alle kanten. Toen vader kuchte, draaide een van hen zich bliksemsnel om en vader stak gauw zijn handen omhoog, toen het geweer op hem werd gericht. De soldaat bemerkte zijn vergissing, lachte zenuwachtig, sloop verder en vuurde plotseling een schot af. Een paar seconden later ging de deur achter Jan open, een officier kwam snel naar buiten en riep de soldaat. Die sprong in de houding.

„Waar schiet jij eigenlijk op?” vroeg de officier.

„Op dat huis daar aan de overkant, kolonel,” zei de soldaat. „Daaruit is op ons geschoten. En nou zag ik daar iemand achter een raam.”

„Heb je het zelf gezien, dat iemand uit dat huis schoot?”

„Nee kolonel, maar de kogel kwam vlak bij me in de muur

terecht. En de jongens zeiden, dat het uit dat huis kwam, kolonel."

„Laat je hoofd toch niet op hol brengen," zei de kolonel streng. „Dadelijk terug naar je post en stuur de sergeant hier. Het moet uit zijn met die wilde schietpartijen."

„Jawel kolonel." De soldaat salueerde en marcheerde af.

„En u, meneer, maak maar gauw, dat u thuiskomt en begeef u niet meer op straat dan nodig is. Het is gevaarlijk zoals u merkt. De mannen raken in een soort paniekstemming door al die geruchten van schietende N.S.B.-ers."

„Zou daar dan niets van waar wezen?" vroeg vader.

De kolonel haalde de schouders op.

„Ik heb het niet kunnen constateren," zei hij en verdween in het huis.

Vader en Jan reden snel verder. Op de Stadhouderslaan kwamen ze een pantserwagen tegen, die in snelle vaart door de stad reed. Bij het afwateringskanaal werden twee in de duinen gevangen genomen Duitsers opgebracht. Ze liepen met de handen in de nek voor de geweren uit en keken erg ongelukkig.

Het liep tegen de middag toen ze het wagentje weer op de parkeerplaats aan de Duinweg zetten. Moeder kwam ze al met een ongerust gezicht tegemoet lopen. Het was niet, omdat ze Hanneke niet zag. Ze had wel vermoed, dat ze Rotterdam niet zouden kunnen bereiken, want door de radio waren berichten gekomen, dat er bij Delft gevochten werd. Het was om Frits, die al uren geleden spoorloos verdwenen was. Hij had erg vervelend gedaan, nadat vader en Jan zonder hem vertrokken waren, zijn kleine zusje geplaagd en almaar lopen mopperen en zeuren. Daarom had moeder hem voor straf naar de slaapkamer gestuurd. Maar toen ze een kwartiertje later kwam kijken, was de kamer leeg en zij wist zeker dat hij niet de trap afgekomen was, want tante was in de gang geweest en die had hem niet gezien. Hij moest dus door het raam ontvlucht zijn en dat kwam uit, want de mevrouw die naast tante woonde, had verteld, dat hij daar plotseling in

huis geweest was; ze begreep al niet waar hij zo ineens vandaan gekomen was. Natuurlijk was hij door de goot gewandeld en daar door een raam naar binnen gekropen. Een poosje later was hij met Job, het zoontje van de burens, die ongeveer even oud was als hij, de deur uitgegaan en ze hadden nog wel beloofd, dat ze in de buurt zouden blijven, maar moeder en Guusje en de buurvrouw hadden al de straten in de omgeving afgezocht en nergens een spoor van de deugnieten kunnen ontdekken. Wat moesten ze nu? De politie waarschuwen? . . .

Wel nee, daar lachte vader om.

„Twee kwajongens van die jaren lopen niet in zeven sloten tegelijk!” beweerde hij luchtig. „Die zitten natuurlijk bij een vriendje in huis en terwijl zij fijn aan het spelen zijn met een meccano-doois, loop jij je hier zorgen te maken. Je zult eens zien: tegen etenstijd, als hun maag begint te jeuken, duiken ze vanzelf weer op!”

Maar toen een uur later het eten op tafel stond, was Frits nog niet verschenen en het buurjongetje evenmin. Vader en oom deden hun best om de stemming erin te houden, maar het lukte hun niet. Moeder at weinig en zat haar zuchten te verbijten en tante liep telkens naar de voorkamer om uit te zien. Na het eten werd een grote speurtocht op touw gezet. Vader, oom, Jan, de buurman en nog een meneer in de straat namen elk een gedeelte van het dorp voor hun rekening. Maar ze kwamen de een na de ander terug zonder een spoor van de weglopers ontdekt te hebben.

Nòg deed vader luchthartig, maar Jan zag wel aan zijn ogen, dat hij evengoed als de anderen in onrust zat. Terwijl zijn mond lachte en opgeruimd praatte, loerde in zijn ogen de zorg. Oom ging naar het politiebureau, vader en de buurman liepen maar weer het dorp in. Jan slenterde met ze mee. Hij had een naar en drukkend gevoel in zijn borst. Hij kende zijn broertje. Het was een goed en aardig jong, maar hij dacht nooit na, hij zag nergens gevaar en je kon alles van hem verwachten. Het leek soms wel, dat hij juist het gevaar zocht. Toen hij nog nauwelijks zwemmen kon, sprong hij al van de hoogste duik-

plank en in Zeist stoorde hij zich als hij op zijn fiets door het dorp reed aan geen enkele verkeersregel, tenminste als er geen agent in de buurt was. Wat zou hem hier vanmorgen hebben kunnen lokken? De duinen misschien? . . .

„Ik weet het, vader,” zei Jan. „Hij is natuurlijk met Jobje de duinen in. Daar wordt gevochten en daar heeft hij natuurlijk bij willen zijn!”

Ze liepen bij het postkantoor, toen hij dat zei. Vader had juist gezegd, dat hij proberen wilde, wat geld te krijgen op zijn spaarbankboekje, want hij zat slecht in de contanten en hij zou de volgende dagen geld nodig kunnen hebben. Hij was al op de stoep, maar nu kwam hij terug, keek Jan verrast aan en zei: „Je hebt gelijk! Dat we daar niet eerder aan gedacht hebben! . . .”

„Maar de duinen zijn verboden,” zei Jobjes vader. „Je wordt dadelijk door onze soldaten teruggestuurd.”

„Ja, daar zal Frits zich aan storen,” zei Jan. „Die ziet wel een kans om tussen ze door te glippen.”

Vader reikte Jan het spaarbankboekje over.

„Hoor eens,” zei hij. „Ga jij eens vragen, of we hier geld op kunnen krijgen, honderd gulden bijvoorbeeld. Wij moeten de duinen in. Als die kwajongens daar vanmorgen al heengegaan zijn, kan er van alles met ze gebeurd wezen. Kom, meneer Jacobs. . . .”

Hij beende met lange stappen weg, je kon merken dat hij nu erg in angst zat. De buurman, een klein dik mannetje, dribbelde haastig achter hem aan. Jan ging zuchtend het postkantoor binnen en bad in stilte, of God zijn broertje bewaren wilde. En hij schaamde zich meteen, omdat hij er pas nu aan dacht om dat te doen. Als 't nog maar niet te laat was. . . .

Voor het loket stond een lange rij mensen die allemaal geld moesten hebben; Jan sloot zich erbij aan en wachtte. Het was erg vervelend, vooral ook door de spanning om Frits waarin hij verkeerde; hij kreeg er pijn in zijn buik van. Het duurde wel een half uur, voor hij aan de beurt was en toen bleek alle moeite ook nog vergeefs geweest te zijn.

„Nee jongeman, dat zal niet gaan,” zei de ambtenaar, aan wie

hij het boekje overreikte. „Je moet hiermee in Zeist zijn. Daar sta je ingeschreven.”

„Maar daar kunnen we nu immers niet komen,” zei Jan. „En mijn vader zit zowat zonder geld, meneer.”

„Ik kan er niets aan doen,” zei de man. „Wie volgt. . . .”

„Kom je uit Zeist?” vroeg een man met een vrolijk rond gezicht, die twee plaatsen achter Jan gestaan had.

„Ja,” zei Jan.

„Wacht dan maar even, tot ik hier klaar ben,” zei de ander.

„Dan krijg je geld van mij.”

Jan was erg verwonderd en hij dacht eerst dat het een grapje zou wezen. Maar hij wachtte toch en toen die man geholpen was, bleek dat hij het werkelijk meende.

„Ga maar mee,” zei hij. „Mijn vrouw komt ook uit Zeist, zie je, en haar hele familie zit daar. Nou is ze doodsbenauwd, dat daar iets mee gebeurd zal wezen en ze doet de hele dag niks als huilen en jammeren. Als jij nou even tegen haar zegt, dat alles daar goed is, dan krijg jij vijftientig gulden van me.”

„Ja maar, ik weet daar niks van,” protesteerde Jan. „Het is al bijna een week geleden, dat wij er vandaan gingen.”

„Dat geeft niks,” lachte de man. „Zeg maar, dat je uit Zeist komt en dat alles er rustig was, dan ben ik tevreden. Als jij dat zegt, dan gelooft ze het. Je hebt een eerlijk gezicht.”

Hij hield Jan aldoor bij de arm vast, alsof hij bang was dat de jongen weg zou lopen. Hij nam hem mee een winkeltje in, dicht bij het postkantoor, dat vol stond met potten en pannen en riep: „Blijf maar! . . .” En toen voerde hij Jan bij de arm een trapje op en een kamer binnen. Daar zat een dikke vrouw te midden van een troep kleine kinderen aardappels te schillen. Ze veegde gauw met een zakdoek langs haar gezicht; haar ogen waren rood van het huilen.

„Hallo vrouw!” riep de man uitbundig. „Nou moet je eens horen, zeg, wat een gelukkie of ik gehad heb. Tref ik me daar op het postkantoor deze jongen, die hier voor je staat en die vertelt me, dat hij uit Zeist komt. Nou, en nou moet je zelf maar eens horen, wat ie zegt. Dan zul je zien, dat ik gelijk heb

gehad, maar mij wilde je niet geloven. Hij zegt, dat het er allemaal goed is in Zeist. Er wordt niet gevochten, er is geen bommetje gevallen en er zijn bijna geen soldaten te vinden. Is 't niet zo, eh. . . . jongeheer?"

„Ja hoor, mevrouw!" zei Jan lachend. Toen hij het behuilde gezicht van de vrouw zag en al die bedrukte kindergezichten, had hij plotseling geen bezwaar meer om een beetje te fantaseren.

„Wees maar niet ongerust, hoor!" zei hij nog. „Je merkt er eenvoudig niet dat het oorlog is. . . ."

„Is het waar?" riep de vrouw. „O jongeheer, wat maak je me daar blij mee! Ik zat er toch zo over in, ik kon er niet van slapen. En als ik me bezorgd maak, dan krijg ik last van me gal en dan mot ik al maar huilen; de dokter het gezegd, dat werkt op mekaar, ziet u. En me man zei al, vrouw, zei die, dan hadden we 't toch wel gehoord door de radio, zei die. Maar ik zei, je weet niet, of ze alles wel zeggen, zei ik. Nee, het kon toch best wezen. . . ."

Ze babbelde maar door en ze zoende het jongste kind en beloofde, dat moesje nou nooit meer huilen zou en ze danste bijna door de kamer van opluchting. Intussen haalde de man een ijzeren geldkistje te voorschijn en telde tien blinkende rijksdaalders voor Jan neer.

„Asjeblieft, zei hij. „Geef die maar aan je vader, dan kan hij voorlopig vooruit. Als hij ze missen kan, brengt hij ze wel eens terug."

„Maar dat kan toch niet, u kent me niet eens," stamelde Jan verbluft. „Wilt u niet een bewijsje hebben, een kwitantie of zo, dat ik dit geld ontvangen heb?"

„Niks hoor!" weerde de man af. „Wij zijn allemaal Nederlanders onder mekaar, hoor! Ik vertrouw je best. En je hebt zo'n goeie boodschap gebracht. Hier, pak aan!"

Hij stopte Jan het geld in de hand en duwde hem de deur uit. „Je hebt het prachtig gedaan!" fluisterde hij in de winkel. „Dank je wel, hoor! Och, het is een goed mens, jongeheer, maar zenewachtig, man, zenewachtig! . . ."

De rijksdaalders rinkelden in Jans broekzak, toen hij de straat

door stapte. Hij lachte. Wat een aardige kerel was dat! Maar met die vrouw had hij het misschien niet erg getroffen! Een heel verschil bij moeder! Die zat zo zwaar in de zorg over Frits en toch huilde ze niet eens. . . .

Frits! . . . Hij zette het opeens in draf, maar toen hij de straat inkwam, zag hij al dat de jongens nog niet gevonden waren. De hele familie stond met bedrukte gezichten voor het huis en verschillende mensen uit de straat hadden zich erbij aangesloten. Vader en de buurman waren een eindje de duinen in geweest, maar door de soldaten teruggestuurd. Com was bij de politie ook niets wijzer geworden. Nu konden ze niets anders doen dan afwachten en bidden dat alles nog goed mocht komen.

Jan gaf vader het geld en vertelde wat hem overkomen was. Hij deed het zo opgeruimd mogelijk, hij had nu geleerd hoe hij bezorgde mensen een beetje moest opmonteren en hij wist werkelijk een lachje op vaders gezicht te toveren. Maar moeder stond bleek de duinen in te staren; haar scheen het verhaal geheel voorbij te gaan.

„Zit u om geld verlegen, meneer De Boer?” vroeg een meneer uit de straat. „Als ik u dienen kan met een paar tientjes?”

„Ja, als het nodig is, dan zegt u het maar,” bood ook een ander aan. „Ik heb ook nog wel wat te missen, hoor!”

Een dame, die een paar huizen verder woonde, kwam met een blad vol kopjes thee aandragen en deelde uit aan de mensen die voor ooms huis bij elkaar stonden. Het leek wel alsof heel de straat familie van elkaar was.

„Daar komen ze,” riep opeens een meneer uit een bovenhuis. „Ik heb ze gezien, maar nou zitten ze achter die duintop! Kijk, kijk, daar lopen ze, recht hier op aan!”

Ja hoor, daar kwamen ze aandraven, dwars door de duinen: Frits voorop, de kleine dikke Jobje hijgend achter hem aan. Ze kropen handig onder het prikkeldraad door, dat de straat van de duinen scheidde en wandelden toen kalm naast elkaar voort. Ze schenen zich hun zonde nog niet eens bewust te zijn. Ze lachten en praatten met elkaar, ze bekeken iets dat Frits in handen had en op-

eens, daar kwamen ze aanhollen, recht op hun ouders aan. Jan merkte, dat Frits iets onder zijn bloes verborgen hield.

„Vader, vader!” riep Frits. „O, nu moet u eens horen! Ze moeten dadelijk de duinen in, de soldaten, vader! . . .”

„Ga naar binnen,” zei vader streng en hij hield moeder tegen, die haar verloren zoon in de armen wilde nemen.

„Ja vader, nee vader!” brabbelde Frits. „O, luister eens goed, vader, anders is het misschien te laat! Wij hebben een grote ontdekking gedaan, hè Job? . . . Hé, waar is Jobje nou?”

Jobje werd tien meter verder juist door zijn vader over de knie gelegd en toen hij weer op zijn voeten gezet werd, huilde hij boos: „En nou vertel ik het lekker ook niet, dat wij Duitsers gevonden hebben!”

„Wat hebben jullie?” vroeg vader. „Duitsers gevonden? . . . Maar jongen, wat heb je dáár nou?”

Een blinkend ding gleed onder Frits' bloes uit. Hij greep het nog net en stak het vader toe. Het was een niet ontplofte granaat!

„O,” zei hij, „een kogeltje, kijk maar. Wij hebben er nog een gehad, maar die heeft Jobje verloren, hè Job? Hij is nog helemaal goed, vader! Als je dat onderstukje er afschroeft, heb je een mooi koperen asbakje, ziet u wel?”

„Als je 't hart in je lijf hebt om ooit aan zo'n ding te zitten knoeien!” schrok vader. Hij gaf de granaat aan een meneer, die er zijn hand naar uitstak. „Voorzichtig ermee,” zei hij. „Gevaarlijker dingen dan deze zijn er niet. Ze kunnen onverwachts uit elkaar springen. Het zal het beste wezen om het maar bij onze militairen in te leveren, die zullen er wel raad mee weten. . . .”

„Ik wil hem houden!” riep Frits.

„Hou je mond, kwajongen!” zei vader. En al de boosheid, die in de uren van zijn angst gegroeid was, kwam nu boven. Hij greep Frits bij de kraag en trok hem de stoep op.

„Naar binnen!” zei hij. „Daar zal ik verder met je praten. Schaam jij je niet, om ons zo in angst te laten zitten? En om stilletjes weg te lopen en de duinen in te gaan, waar het zo gevaarlijk is? . . .”

Frits sribbelde huilend tegen. Hij had nog wat te vertellen. „De Duitsers, de Duitsers!” schreeuwde hij.

En toen kwam het verhaal. Ze hadden Duitsers ontdekt, een eind achter het kopje, op een paar kilometer afstand. Ze hadden horen praten, toen ze samen door de duinen slopen. En toen ze stil dichterbij kropen, onder de struiken door, hadden zij ze gezien, in een duinpan, vier Duitsers, die bij elkaar stonden en alle kanten op wezen. Een had een kaart bij zich, daar keken ze op en dan wezen ze weer. Toen waren ze uit elkaar gegaan en elk aan een kant van de duinpan, bijna aan de top van een duin, hadden zij zich ingegraven. Ze hadden elk een klein schopje, daarmee spitten ze een gat en toen kropen ze daarin. Een van de vier had zijn plaats vlak bij de jongens gekozen. Die lagen onder een dichte duindoorn, hij kon ze net niet zien. Maar nu konden ze niet meer weg, want dan zou die Duitse soldaat ze ontdekt en misschien op ze geschoten hebben. Uren hadden ze daar gelegen. Jobje had een keer moeten niezen, doordat hij zand in zijn neus gekregen had. Hij had het geluid gesmoord in zijn handen, maar de Duitser had toch verschrikt naar zijn geweer gegrepen en naar alle kanten rond staan loeren en het duurde lang, eer hij weer rustig in zijn kuiltje zat. Later had hij gegeten en gedronken uit zijn veldfles en de jongens hadden iedere hap en iedere slok geteld, want ze hadden zelf ook honger en dorst. En toen had de man een sigaret in zijn mond gestoken en alle zakken afgetast naar lucifers, maar die had hij zeker niet en toen was hij uit zijn kuil gekropen en naar een van de anderen gelopen.

Van die gelegenheid hadden de jongens gebruik gemaakt om er vandoor te gaan. Frits had eerst nog het schopje willen meenemen, dat de soldaat op de rand van zijn kuil had laten liggen, want het was zo'n mooi schopje, — net iets voor Greetje voor de zandbak, . . . of nee, voor hem zelf, als hij later een hut wilde bouwen in het bos! — maar Jobje had hem meegetrokken, die durfde niet langer blijven. Nou, en toen waren ze hard hier naar toe gehold. „Hè Jobje? . . .”

Het verhaal maakte op de omstanders een diepe indruk. Die

jongens toch, die hadden oog in oog met de vijand gestaan! . . . . Ze werden op de schouders geklopt en er werd gelachen en moeder kon nu toch heus niet langer wachten met haar ondeugende jongen even in de armen te sluiten, want ze rilde bij de gedachte, wat er had kunnen gebeuren als ze bij het weglopen ontdekt waren. De mevrouw van boven kwam met een paar glazen limonade en tante ging gauw naar binnen om boterhammen klaar te maken. Maar vader, die een poos stil had staan denken, zei opeens: „Wat dunkt je, Frits, zou je die plaats nog terug kunnen vinden?”

„O ja,” zei Frits, „gemakkelijk! Hè Jobje? . . . .”

„Ja, hoor,” bevestigde Jobje. „Achter 't kopje rechtsom, en dan 't schelpenpad langs en bij dat konijnehol omhoog. . . .”

„Kom mee,” zei vader, „naar de commandopost!”

„Eerst een boterham!” riep Frits. „Ik heb pijn in de buik van de honger.”

Met een boterham in de hand liepen de jongens met hun vaders mee. De granaat zou meteen worden ingeleverd. Geen kwartier later kwamen ze weer langs, aan 't hoofd van een troep soldaten, naast de officier, blij en trots, want ze voelden zich de helden van de dag. Ze liepen met grote stappen om in de pas te blijven met de troep en zetten echte braniegezichten. Zo verdwenen ze langs het hellende pad in de duinen en moeder had het plotseling zwaar te pakken van angst, dat haar jongen iets overkomen zou.

Bijna de hele straat had zich nu voor het huis verzameld en wachtte in spanning af. Het duurde lang en de mensen begonnen zich alweer te verspreiden, toen ze hevig hoorden schieten in de richting van de hoge duintop, die het kopje genoemd werd. Moeder was doodsbлек en het hielp niet veel, dat Jan haar probeerde te bemoedigen door te zeggen, dat de jongens alleen maar even de plaats behoefden te wijzen waar de vijand was en dat de officier ze zeker niet aan gevaar zou blootstellen. Ze was pas gerust, toen ze even later vader met de twee jeugdige verspieders langs het duinpad zag aankomen en ijldde ze blij tegemoet.

Het liep nu al tegen de avond. Tante had de tafel gedekt. Voor Frits had ze het eten gewarmd, dat hij die middag had gemist. Hij at als een slootgraver, maar sprong telkens van zijn stoel om te kijken of de soldaten nog niet terugkwamen.

Het schieten had opgehouden, de strijd was dus ten einde.

Nog vóór ze met het eten klaar waren, werd er van de straat geroepen, dat ze in aantocht waren. Ze haastten zich allemaal naar buiten, maar moeder ging, toen ze een blik op de naderende groep had geworpen, gauw met Greetje terug en ook Guusje wilde liever niet blijven kijken. Want het was een huiveringwekkende groep mensen, die langzaam kwam aanlopen. Voorop liep een Duitse gevangene, die door twee Nederlandse soldaten werd ondersteund en die slechts moeilijk het ene been voor het andere zette. Er was een noodverband om zijn hoofd gelegd; het was rood van het bloed, dat ook in een straaltje langs zijn bleek gezicht vloeide. Daarachter kwamen twee andere Duitsers met twee Nederlandse soldaten, die samen een soort draagbaar torsten, samengesteld uit geweren, en daarop lag het lichaam van de vierde Duitser. Een hand hing slap naar beneden en

sleepte bijna over de straat. Daarachter kwamen de overige Nederlandse soldaten. Eén hinkte; die had een schampschot aan zijn been en een ander, die zijn jas had uitgetrokken, hield zijn ene hand met de andere vast; die had een schot in de schouder. Maar ze lachten toch en allemaal knikten ze en wuifden naar Frits en naar vader en één riep: „Wij hebben ze, hoor! Je wordt bedankt!” En de officier kwam gauw even een praatje maken en vertelde, dat ze de vijand in alle stilte hadden kunnen omsingelen en hem toen plotseling hadden overvallen. Hij had zich dapper geweerd, maar toen een van de vier was gesneuveld en de tweede zwaar gewond was geraakt, hadden de beide anderen zich overgegeven. En toen gaf de officier Frits een stevige hand en zei, dat hij een reusachtig flinke kerel was.

Toen de familie weer aan tafel zat, waren ze allemaal stil, behalve Greetje, die druk over haar poppen babbelde. De anderen zagen nog aldoor het bleke bebloede gezicht van die jonge Duitser en het dode lichaam van de andere. Ook die had een moeder, die nu tevergeefs op hem zou wachten en misschien nimmer weten zou, waar het lichaam van haar jongen rustte. Wat was oorlog toch iets vreselijks! . . . . Waarom konden de mensen niet in vrede met elkander leven? . . . . Waarom was het nodig dat die jongeman, die nog zo'n lang en gelukkig leven hebben kon, hier, ver van zijn land, uit de lucht werd neergeworpen om na enkele uren doodgeschoten te worden? . . . .

Frits was er het eerst overheen. Hij begon nog eens aan het verhaal van zijn ontdekkingstocht en hij zette een gezicht, alsof hij het land van de ondergang had gered. Hij wilde nog weer naar buiten en toen vader het hem verbood, nam hij zo'n beledigde houding aan, dat hij nog bijna het pak slaag kreeg, dat hij die middag door zijn verspiedersdiensten was misgelopen. Gelukkig kreeg hij spoedig slaap en ging uit zich zelf naar bed. Het was ook wel een opwindende dag voor hem geweest.

Het was nu heel rustig buiten. Urenlang had zich geen vliegtuig meer laten horen. De duintoppen kleurden rood in het licht van de ondergaande zon. Niet ver van het huis, in de duinen, begon een nachtegaal zijn smeltende trillers te zingen. Het was

bijna niet te geloven op deze schone avond, dat er werkelijk oorlog was.

Tot in de late schemering zaten er nog mensen buiten. Ze praatten zacht met elkaar.

„Morgen is het Pinksteren,” zei een stem.

Ach ja, Pinksteren! Jan had er niet meer aan gedacht. Zouden ze dan ook doorvechten? dacht hij even naïef. In tijd van oorlog bestonden de tien geboden zeker niet meer, tenminste de legers stoorden er zich niet aan. . . .

Hoor, oom had de radio aangezet voor de laatste berichten. Die schalde door de kamer, dat de vijand Wageningen en Scherpenzeel had bereikt, dat er ook bij Wons gevochten werd en dat er die dag meer dan honderd Duitse vliegtuigen waren neergeschoten. Morgen in de vroege kon de grote aanval op de Grebbelinie worden verwacht. . . .

HOOFDSTUK V

Die nacht werd Jan wakker door het geluid van geweerschoten in de straat. Kogels floten over het huis, opgewonden mannenstemmen schreeuwden elkaar toe en daarna barstte de schietpartij weer los. Hij zat er rechtop in bed naar te luisteren en was juist van plan om eruit te gaan en eens achter het verduisteringsgordijn te gluren, toen er plotseling een ruit in scherven rinkelde. Verschrikt dook hij onder de dekens en lag een paar seconden met bonzend hart te wachten, — toen stak hij een trillende hand uit naar het koord boven zijn hoofd en trok het licht aan. Meteen ging de deur open en kwam vader binnen.

„Hallo!” zei die „Wat is dat hier?”

Hij wierp een blik door de kamer en knipte meteen bij de deur de lamp weer uit, want voor de rechterbovenhoek van het raam hing het verduisteringspapier in flarden en het licht zou dus naar buiten stralen wat streng verboden was. Bij het zwakke schijnsel van het lampje op de overloop konden ze genoeg zien om zich door de kamer te bewegen. Oom kwam er ook bij en deed het gordijn op zo om naar buiten te gluren. Jan wilde naast hem komen staan, maar vader trok hem weg.

„Achter de muur blijven,” zei hij. „Je ziet nu hoe gevaarlijk het is om voor het raam te komen. . . .”

Er was niets te zien in de straat, maar hoog boven hen was het geronk van vliegtuigen. Hadden de soldaten misschien ergens een verlicht venster gezien? Maar dan konden ze toch even bellen en de mensen fatsoenlijk waarschuwen?

Frits sliep door alles heen. Zelfs toen vader en oom het bed in de hoek van de kamer schoven, waar het meer beschermd stond

voor verdwaalde kogels, werd hij nauwelijks wakker. Hij woelde wat heen en weer en praatte: „Handen op, handen op, zeg ik je! . . .” En toen wierp hij zich om in zijn meest geliefde houding, plat op de buik met het hoofd in de armen, en droomde verder. Hij was zeker nog in gevecht met de parachutisten.

Het schieten ging nog een poosje door, maar op grotere afstand en verder bleef het de hele nacht rustig. Toen Jan 's morgens wakker werd, scheen de zon vrolijk door de grote scheuren in het gordijn de kamer binnen. De ruit daarachter bleek volkomen verbrijzeld te zijn en in het plafond was een kogelgat ongeveer boven de plaats waar Frits gelegen had. De kalk zat nog in zijn haren; hij was zeer verbaasd, dat dit alles had kunnen gebeuren zonder dat hij er iets van gemerkt had en kwaad op Jan, omdat die hem niet even wakker had gemaakt. Hij had die schietpartij zo graag willen horen.

De mensen in de straat wisten te vertellen, dat er 's nachts uit een dakraam lichtsignalen waren gegeven, om Duitse vliegtuigen de weg te wijzen. Er moest een verrader zitten in dit huizenblok of in het blok erachter aan de Zeestraat. En ze putten zich uit in veronderstellingen, wie dat wel wezen kon. De naam van meneer Schram — dat was de meneer met het konijnegezicht — werd verschillende keren genoemd en de mensen wierpen achterdochtige blikken naar zijn raam. De gordijnen waren dicht, hij sliep zeker nog. Geen wonder, als hij de hele nacht druk geweest was met zijn seinlamp, die landverrader! . . .

Hoog in de lucht ronkten vliegtuigen, je kon ze bijna niet zien en ze gingen op grote afstand voorbij. Een meneer zei, dat er ook weer, vroeg in de morgen, parachutisten waren gedaald in de duinen. Ze volgden nu bij het springen een andere tactiek dan de vorige dagen, omdat er zoveel reeds in de lucht door onze soldaten waren doodgeschoten, vertelde hij. Ze lieten zich nu op grote hoogte als een steen uit het vliegtuig vallen en pas een paar honderd meter boven de grond ontplooiden ze hun parachute. Dan waren ze bijna beneden vóór ze opgemerkt werden, maar hij had ze toch nog gezien uit een zolderraam. Het was die kant op, weer bij Ockenburgh in de buurt.

Frits liep, nog niet eens helemaal aangekleed, tussen de mensen rond, stond alle verhalen met open mond aan te horen en praatte soms vrijmoedig mee. Men verdroeg dat van hem; hij was populair geworden in de straat na zijn avontuur van de vorige dag en hij genoot er zichtbaar van, als iemand hem op de schouder klopte of hem toelachte. Hij was bijna niet naar binnen te krijgen voor het ontbijt; Jan moest erop uitgestuurd worden om hem te halen. Hij was gedwongen om zijn tegenspartelend broertje bij de kraag op te brengen en liep er een pijnlijke schop tegen zijn scheenbeen bij op. Gelukkig kwam vader juist op de drempel staan en diens strenge ogen veranderden de kleine opstandeling in een wel mopperend maar toch gehoorzaam jongetje.

Jan bleef nog even bij oom op de stoep, terwijl de laatste hand gelegd werd aan de ontbijttafel, en keek naar de blinkende duintoppen en de hoge blauwe hemel daarboven. Nu was het dus Pinksteren, het feest van de Heilige Geest! De zon straalde, een leeuwerik hing hoog in de lucht te zingen, te jubelen, alsof er niets dan vreugde was en in het tuintje van oom Herman geurden de violen, terwijl een pioenroos, met de dauw nog op zijn bladeren, zijn prachtige roze knoppen openvouwde in het licht van de zon, vlak onder het kapotgeschoten raam. De natuur stoorde zich aan geen oorlog, die ging door alles heen onverstoord haar gang. Maar bij de mensen was alles in de war en het leek er niet op dat het zondag en nog wel Pinksterzondag was. Er ging niemand naar de kerk, want de kerkdiensten waren afgelast. En niemand scheen te denken aan het wonder, dat vandaag werd herdacht. Allen waren vol van de oorlog. . . .

Maar na het eten nam oom de bijbel en las het pinksterevan-gelie. En toen hij het boek gesloten had, zei hij: „Nu moeten we hier eens aan denken, mensen, dat deze boodschap, die ik nu net heb gelezen, van veel groter belang is dan alle oorlogsberichten die we gehoord hebben en die we vandaag nog zullen horen. Wij moeten maar een voorbeeld nemen aan de bloemen en de vogels, wij moeten ons in zeker opzicht ook niet storen aan de oorlog. Die kan ons een heleboel kwaad doen, dat weet ik wel, maar die mag ons niet onze diepste blijdschap ontnemen. Er

worden bloemen vertrapt en er worden vogels verjaagd, maar de andere bloeien en zingen even onbezorgd door. En als die rede-loze schepselen dat doen, moeten wij het dan niet kunnen? De mensen brengen heel veel onrust en angst teweeg, maar God de Here is machtiger dan alle mensen samen en Hij kan ons ook op deze dag heel nabij zijn. Hij wil ons allen zijn Geest geven, die ons blij en sterk maakt en die blijdschap zal geen mens ons kunnen ontnemen. Zullen we daaraan denken op deze dag? Dan kan het toch nog wel ondanks alles pinksterfeest zijn hier in huis . . .” En toen ging hij achter het orgel zitten en zongen ze samen een pinksterlied: „Heer, ik hoor van rijke zegen, die Gij uitstort keer op keer. Laat ook van die milde regen dropp'len vallen op mij neer . . .”

Maar onder het zingen zat Frits almaar naar buiten te kijken en hij kon bijna niet wachten tot het lied uit was. Want bij het blok huizen dat achter dat van oom lag, kwamen soldaten uit de dakramen kruipen. Ze klommen tegen de daken op en verschansten zich achter een schoorsteen of een uitbouw. Ze schreeuwden onverstaanbare woorden en legden soms hun geweren aan, alsof ze schieten wilden. Ook in de straat voor het huis stonden soldaten. Het hele blok was afgezet; er werden huiszoekingen verricht. Het ging zeker om die man, die in de nacht naar de vliegtuigen geseind had.

Opeens kwam tante verschrikt de kamer binnen.

„Hoe moet dat nou?” vroeg ze. „Ik heb een pannetje melk op het straatje achter de keuken staan, omdat het daar zo lekker koel is, en nu mag ik dat niet eens even gaan halen. Een soldaat schreeuwde me toe: „Ga weg daar!” En hij richtte het geweer op mij. Hu, wat een griezelig gedoe! . . . En nu hebben we straks niet eens melk voor de koffiel!”

„Dan drinken we maar koffie zonder melk,” zei oom. „En anders maar helemaal niet.”

Ja, er zat niets anders op dan maar rustig af te wachten tot de actie achter de rug was. De soldaten duldden zelfs niet, dat iemand voor het raam naar ze stond te kijken. Jan ging wat zitten lezen in de voorkamer, Guusje hield Greetje bezig met

haar poppen in de hoek van de kamer, tante en moeder deden de afwas en gingen daarna de slaapkamers in orde maken, vader en oom hadden ook wel iets te doen. Soms viel buiten een schot en telkens weer klonk het geschreeuw van een der soldaten. De mannen schenen moeite te hebben om de mensen binnen te houden.

Opeens riep Frits in de gang: „Tante, de melk staat op het aanrecht, hoor!”

Dat was nu natuurlijk net weer iets voor hem geweest, om te proberen, die melk te bemachtigen. Hij had een wandelstok en een paraplu aan elkaar gebonden, de keukendeur op een kiertje geopend en, plat op de grond liggend, de pan naar zich toe gehengeld.

Toen had hij de deur iets verder moeten openen om de pan over de drempel naar binnen te tillen en dat was gelukt zonder dat de soldaten op het dak aan de overkant er iets van hadden gemerkt. En zo maakte Frits alweer een goede beurt, want tante was blij en ging dadelijk de koffiemolen draaien. En het standje dat hij van vader kreeg, omdat het toch eigenlijk waaghalzerij geweest was wat hij gedaan had, liet de jongeheer met een medelijdend lachje van „jullie zijn nou eenmaal niet dapperder” langs zich heen gaan.

Hij slenterde wat door het huis, sloeg onverwachts Jans boek dicht, trok de poes een poppejurkje aan, werd een paar keer door de soldaten voor het raam weggejaagd en liep zich al spoedig grenzeloos te vervelen. Van lezen hield hij niet. Hij las zelden een boek. Hij was er te druk en te ongeduldig voor.

„Vader, mag ik naar Jobje?” vroeg hij.

„Dat kan nu immers niet,” zei vader. „Geen mens mag zich op straat vertonen.”

„O, als ik het vraag aan de soldaat voor het huis, dan mag het vast wel,” antwoordde Frits.

„Nou, probeer het dan maar,” gaf vader toe.

Frits sleepte een stoof naar de voordeur, klom daarop en opende het raampje. De soldaat, die met het geweer in de aanslag aan

de overkant van de straat stond, zag een bolle jongenstoet in een lijstje als een levend portret.

„Ga daar weg!” zei hij bars.

„Meneer, luister es even,” begon Frits.

„Schiet je op?” vroeg de man dreigend. „Anders zal ik je een klap voor je kop geven, dat je neus achterstevoren op je rug komt te staan.”

„Weet je eigenlijk wel, wie ik ben?” vroeg Frits uit de hoogte.

„Ja, een brutale aap,” zei de soldaat. „Smeer hem!”

„Nee,” zei Frits, „ik ben de jongen, die jullie gister die vier parachutisten heeft aangewezen. Heb je dat dan niet gehoord? En Jobbe is mijn vriendje, die was er ook bij en daar moet ik naar toe. Die woont maar twee deuren verder. Toe nou, wees nou niet zo flauw! . . . Anders help ik jullie ook niet meer mee met de oorlog, hoor! Je moet het nou zelf maar weten!”

Jan en vader stonden op de drempel van de voorkamer naar de gang elkaar aan te stoten en konden zich bijna niet goed houden. Die Frits toch! . . . Maar het gezicht van de soldaat was begonnen op te klaren. De roem van Frits scheen werkelijk tot hem doorgedrongen te zijn.

„Zo, ben jij dat?” zei hij. „Kom dan maar gauw! Twee deuren verder, zeg je? Nou, vooruit, schiet op dan, vóór de sergeant komt!”

Met een juichkreet smeed Fritsje de stoof door de gang, rukte de deur open en stoof de straat op.

„Denk erom, geen ondeugende dingen uithalen!” riep vader nog. Maar dat hoorde hij al niet meer. Ziezo, die waren ze kwijt. Als hij nu bij Jobbe in huis maar niet te veel last veroorzaakte. . . . Ineens klonken luide stemmen in de straat. Er werd een gevangene opgebracht. Het was meneer Schram, nog net als gisteren in zijn piamaasje. Hij was zeer verontwaardigd. Zijn hoofd op de lange magere hals draaide luid protesterend alle kanten op en hij wilde niet mee. Twee soldaten moesten hem voorttrekken, een derde liep achter hem en prikte hem met een geweer in de rug om hem tot lopen te dwingen. Zijn vrouw liep een eindje jammerend mee; toen werd ze door de soldaten teruggejaagd.

„Dat heeft hij nu van zijn eigenwijze praatjes!” zei oom. „Enfin, het zal wel spoedig blijken, dat de man niet verkeerd is. Ik kan tenminste niet geloven. . . .”

„Jij hebt wel eens te veel vertrouwen in de mensen,” zei tante.

„Och kom,” wuifde oom weg. „Er is al zoveel wantrouwen en verdachtmaking in deze dagen. Laten wij er niet aan meedoen, vrouw.”

De zon stond recht op de erker in de voorkamer. Het werd warm in huis, maar de ramen mochten niet open. Langzaam kroop de tijd voorbij. Juist toen ze aan de koffie bezig waren, hoorden ze buiten een knal en meteen klonken van alle kanten gewerschoten. De soldaten zaten angstvallig weggedoken achter de schoorstenen. Een lag plat op zijn buik in een goot en loerde voorzichtig over de rand.

„Op de grond!” riep vader. „Kom hier, mensen, dit is gevaarlijk!”

Weer knalde een schot, gevolgd door meerdere. Dat ging zo een hele poos door. Alleen Greetje vond het leuk, dat ze allemaal om haar heen in haar poppenhoekje lagen en straalde van pret om al die belangstelling. Maar de anderen waren blij toen het eindelijk stil werd. Tante ging voor het eten zorgen. De soldaten kwamen van de daken kruipen en verdwenen weer door de dakvensters. Ook in de straat marcheerden ze af. Toen kwam meneer Jacobs Frits terugbrengen. De jongen zag er een beetje verlegen uit en was opvallend stil. Hij sloop het huis binnen en was meteen verdwenen. De buurman bleef een poosje praten.

„Wat een geschiet, hè?” begon hij, met een geheimzinnig lachje.

„Ja,” zei vader, „en waarom? Zou er nou heus iemand zo gek geweest zijn om op onze jongens te schieten? Ik kan dat haast niet geloven. . . .”

„En toch is het zo,” zei meneer Jacobs. „Alleen, het kon niet zo heel veel kwaad. Het gebeurde niet met een gevaarlijk wapen. . . . Het was een kindergeweertje. . . .”

En toen kwam het verhaal. Frits en Jobje hadden een poosje in de kamer gespeeld en waren toen naar de zolderverdieping getrokken. Daar waren ze zo zoet bezig geweest, dat meneer

Jacobs ze geheel had vergeten. Pas toen het schieten al een poos aan de gang was, had hij aan ze gedacht en was naar boven gelopen om te zien of ze veilig waren. Toen hij de trap opkwam, had hij aan hun stemmen gehoord, dat ze geweldig veel schik hadden en nieuwsgierig wat daarvan wel de oorzaak kon zijn, was hij zacht de zoldertrap opgeslopen.

„Nou ik, nou ik, hè Jobje?” had hij Frits horen roepen.

En toen had hij ze op heterdaad betrapt. Ze hadden op de zolder een geweertje van Jobje gevonden en ook nog wat kurkjes. Het was onschuldig speelgoed, maar je kon er een reuzeknal mee verwekken. Een hield voorzichtig het tuimelraam in het schuine dak op een kier, de ander stak de loop van het geweertje erdoor en trok af. Een daverende knal klonk over de daken en een kurkje vloog de lucht in. Maar op de nerveuze soldaten, die zich van alle kanten bedreigd voelden, maakte dit de indruk dat ze aangevallen werden en ze schoten in het wilde weg in de richting van het geluid. Dakpannen vlogen in scherven, een paar kogels waren dwars door de betimmering in de balken gedrongen. En de deugnieten zaten zich te verkneuteren achter de grote kist en juichten bij ieder schot dat ze hoorden.

„Die rakkers, die lummels!” riep vader. „Hebt u ze gestraft, meneer Jacobs? . . .” Hij zag rood van kwaadheid en keek al rond of hij Frits ergens kon ontdekken.

„Ik heb ze allebei een draai om de oren gegeven,” antwoordde meneer. „En Jobje heeft bovendien voor zijn broek gehad.”

„Dan zal Frits dat ook hebben,” nam vader zich voor. „Hij had het gisteren al verdiend!”

Hij sprong op, maar moeder was er natuurlijk dadelijk bij. Die wist wel, dat die goedge vader soms een echte driftkop kon zijn.

„Denk eraan dat het nog maar een kind is,” zei ze zenuwachtig. „Kinderen maken overal een spelletje van, zelfs van een oorlog. . . .”

Vader stelde haar gerust, maar hij zette door. En zo ontving Frits toch de afstraffing waaraan hij de vorige dag had weten te ontkomen. Hij was verder heel de dag opvallend braaf en ge-

hoorzaam. Hij scheen er soms behoefte aan te hebben om de harde hand eens te voelen, het was medicijn voor hem.

De radioberichten van die middag, waarnaar met spanning werd uitgezien, gaven weinig nieuws. Men was daar in Hilversum blijkbaar heel wat voorzichtiger dan de vorige dagen. Maar het ging overal goed, dat was de hoofdzaak. De Grebbelinie hield zich prachtig, bij Wons werd dapper gevochten, in Brabant kwamen de Duitsers geen stap verder en in Vught, bij 's Hertogenbosch, waren de eerste Franse pantserwagens aangekomen. Maar de mensen in de straat wisten veel meer: De Franse legers waren Brabant binnengevallen en joegen de Duitsers voor zich uit, terug naar hun Heimat. Berlijn was gebombardeerd en de meeste wapenfabrieken lagen al in puin. En voor de kust verzamelde zich een grote vloot van Engelse schepen, die tegen de avond troepen op het strand zou zetten. Het duurt geen week, beweerde een meneer vrolijk, dan is er geen Mof meer in Nederland, je zult het zien! Als ze dan maar anders doen dan in 1918 en heel Duitsland bezetten! En niet rusten voor ze die Hitler in handen hebben! . . .

Oom was opgetogen over al die goede berichten, maar vader geloofde er geen steek van. Hij ging tegen de avond de stad in om te proberen zijn vriend Van Dijk te spreken te krijgen. Het was al donker toen hij terugkwam — moeder was al heel wat keren bezorgd aan de deur gaan kijken: je kon toch maar nooit weten, het was zo onveilig op straat! Guusje en Frits waren al naar bed, maar Jan zat nog in de kamer en hij zag al dadelijk aan vaders gezicht, dat die niet veel goeds te melden had. Nu was de beurt aan oom Herman om ongelovig zijn hoofd te schudden, maar hij kon vaders berichten moeilijk weerspreken, want ze waren hem in vertrouwen door kapitein Van Dijk meegegeeld als het laatste nieuws van het hoofdkwartier. Zelfs de opperbevelhebber, generaal Winkelman, wist niet veel meer.

Het ging helemaal niet goed met de oorlog. De Grebbelinie bleek de vijand niet tegen te kunnen houden. Er was ontzettend gevochten, ten koste van duizenden mensenlevens, maar de Duitsers stonden op het punt om door te breken, indien dit althans

nog niet gebeurd was. Daarna zouden ze natuurlijk nog voor de waterlinie staan, maar men was er niet gerust op dat het onze troepen gelukken zou zich op tijd daarachter terug te trekken. De Wonsstelling was gevallen; onze mannen hadden daar tegen de bombardementen geen weerstand kunnen bieden. Ze hadden geen zware artillerie en geen hulp van vliegtuigen en hun verdedigingswerken waren slechts zwakke aarden dijkjes. Nu stonden de Duitsers aan het begin van de afsluitdijk en trokken op tegen de stellingen bij Kornwerderzand, maar daar zouden ze anders getraakteerd worden, daar kon men wel gerust op zijn. Het grootste gevaar echter dreigde uit het zuiden. De Moerdijkbruggen waren nog steeds in Duitse handen en het vliegveld Waalhaven ook. In de straten van Dordrecht werd gevochten. Nu waren er ook berichten op het hoofdkwartier binnengekomen, dat er gepantserde Duitse troepen door de Langstraat trokken, recht op de Moerdijk aan, maar die berichten waren afkomstig van burgers en dus niet helemaal te vertrouwen. Maar indien dat waar was, zei vader, en indien het de vijand zou gelukken om contact te maken met de valschermtroepen, die de bruggen bezet hielden, dan was de oorlog verloren. Dat was oom niet met hem eens en ze voerden er een lang gesprek over, waarnaar Jan eerst gretig luisterde, maar waarbij hij eindelijk zat te knikbollen. Het was ook al over elven en hij zocht maar gauw zijn bed op.

Hij had een zwaar en verdrietig gevoel, terwijl hij zich in het donker stond uit te kleden. Hij had zo gehoopt, dat de Duitsers flink op hun kop zouden krijgen en dat hun verraderlijke aanval tevergeefs zou zijn. Zo was het toch al zo vaak gegaan in de vaderlandse geschiedenis: de Nederlandse soldaten waren altijd flinker en dapperder geweest dan hun vijanden. Wat kon de meester daar mooi van vertellen! Als het over de oorlog ging, dan werd het altijd spannend. Dan schoof je dicht bij elkaar op de bank, dan glinsterden de ogen en klopten de harten sneller, en dan verlangde je er bijna naar, dat er nog maar eens zo'n gezellig oorlogje mocht komen en dat je dan ook zelf zo'n held zou zijn als Michiel de Ruyter of Jan Harink of zelfs maar als Lammert

Meliszoon, die zijn oude moeder het leven redde. En zelfs vrijdagmorgen, toen ze bij dat boswallekje van de boeren hoorden dat het oorlog was, ja, toen was hij wel geschrokken, maar terwijl hij naast vader door het bos holde, was er toch ook de gedachte geweest: Fijn, nou beleven we nog eens wat! . . .

Hij schaamde zich daar nu over, want hij wist nu wel, dat een oorlog helemaal niet fijn en gezellig was. Oorlog was een ontzettende ramp. Oorlog betekende bloed en angst en tranen. Hij dacht aan die jongens bij Wons, die grappenmaker met zijn vrolijk open gezicht en al die anderen die hen zo vriendelijk te woord hadden gestaan. . . . Die lagen daar nu misschien dood aan de kant van de weg, met een groot gat in hun hoofd of helemaal uiteengescheurd door de bommen. . . . En bij de Grebbe lagen er duizenden zo, in die dennenbossen bij de die-rentuin, waar hij het vorig jaar nog geweest was. Duizenden jonge kerels, slechts een jaar of vier ouder dan hij. Als hij vier jaar eerder geboren was, had hij er ook bij kunnen zijn. . . . En dat was allemaal de schuld van de Duitsers, van die Hitler met zijn gekke snorretje en zijn rare scheve kuif! Als die er maar nooit geweest was, dan hadden al die soldaten nog geleefd en dan had hij hier niet met vader en moeder in Scheveningen gezeten, maar fijn in het nieuwe huis. En dan had hij zijn kamertje al lang gezellig ingericht en zijn boeken op hun plaats gezet, en dan was hij over een paar dagen al heen en terug gefietst naar de school in de stad. Dàt leek hem nu het heerlijkste van alles: om rustig naar school te kunnen gaan.

Hij kroop naast Frits in bed en merkte ineens, dat hij lag te huilen. Van verdriet en van machteloze woede en van haat, van grenzeloze haat tegen die snertvent, die Hitler, met zijn gebral voor de radio en zijn mooie woorden tegen de Nederlandse regering: „Nee hoor, wij zullen de neutraliteit van Nederland nooit schenden, hoor!” En toen stonden zijn troepen al klaar bij de grens, die gemene leugenaar! . . . Zó had hij ook Denemarken en Noorwegen overvallen en daarvóór Polen en dáárvoor Tsjecho-Slowakije! Hoe had er nog een mens vertrouwen kunnen hebben in de woorden van deze man? . . . O, als die kerel maar

dood was, dan zou alles wel weer goed worden. Die moest daar zelf maar met een kogel in zijn borst bij de Grebbe liggen. . . . Maar zo slim was hij natuurlijk wel, dat hij zich zelf op de achtergrond hield en er een ander voor liet opdraaien, de lafaard! Was er nou niemand in Duitsland, die de wereld van dat monster durfde verlossen? Wie dat deed, die had een standbeeld verdiend. . . . Wat zou die beroemd worden! De hele wereld zou hem kennen en hem vereren als haar redder! . . . .

Als hem, Jan, dat nou eens mocht gelukken! O, hij zou het best willen en hij zou het durven ook. . . . Ja, zou hij? . . . . Terwijl hij het dacht, twijfelde hij er ook al aan. Zo was hij nu eenmaal, een weifelaar, een piekeraar, een beetje aarzelend van karakter. Terwijl een ander al doorpakte, stond hij zich nog te beraden, of hij het wel doen zou, of het wel goed was om het te doen. Een jaar of wat geleden had vader hem laten testen door een professor in Amsterdam; een hele dag had dat onderzoek geduurd. Toen had dat ook in dat grote papier gestaan, dat vader later thuis gestuurd kreeg. — Hij had het eigenlijk niet mogen weten, maar hij had het stilletjes gelezen, toen hij het papier een keer op vaders bureau zag liggen; zodoende wist hij het nu. — Daarom had vader hem ook aangemoedigd om jiu-jitsu te leren; dat zou hem eraan wennen om vastberaden en doortastend te zijn. Nou, en dat was vader toch stukken meegevallen, dat hij daarin zulke goede vorderingen maakte. Als het maar moest, dan kon hij wel flink wezen. . . . Eigenlijk zat het zo: als hij maar zeker wist dat het goed was, wat hij deed. . . .

Nou, zo'n schurk opruimen, die de hele wereld in onrust bracht, dat was natuurlijk goed, dat kon niet anders. En was het dan zo onmogelijk, dat hij daar nog eens kans toe kreeg? Als de Duitsers werkelijk de oorlog zouden winnen, zou Hitler misschien zijn intocht in Den Haag houden en triomfantelijk door de straten rijden. Dan zou hij, Jan, tussen de mensen staan, met een grote revolver in zijn broekzak, heel onopvallend, alsof hij geen kwaad in de zin had, maar met de vinger al aan de trekker. . . . En als die gemene schurk dan voorbijkwam, rechtopstaande in zijn grote blinkende auto, — dat deed hij altijd, die sufferd, en

hij dacht er zeker niet aan, welk een prachtig mikpunt hij zo vormde! — dan rukte hij de revolver te voorschijn. . . . , één trekje, een knal — en de Führer stortte achterover, badend in zijn bloed. Uit was de oorlog. . . .

Maar dat was allemaal onzin natuurlijk, want hij had immers geen revolver en zo'n ding zou ook wel niet zo maar eventjes te krijgen wezen zonder dat vader het merkte. Dus moest hij het anders aanleggen, — met zijn blote handen durfde hij die kerel ook nog wel aan, want sterk was hij vast niet, hij stond er altijd maar erg slap bij op de foto's. . . . Dan moest hij wachten, tot Hitler ergens zijn intrek had genomen, in een voornaam hotel of misschien wel in het paleis van de koningin, wie weet, dat was gauw genoeg bekend. En dan listig wezen natuurlijk, een boodschap bedenken om tot hem door te kunnen dringen. . . . Wet je wat, hij zou een bos bloemen kopen, heel dure, van die mooie witte sering, zoals ze in die deftige bloemenwinkel in de Willem de Zwijgerlaan stonden. Hij had bijna zeven gulden in zijn portemonnee, dat zou wel genoeg zijn. En dan zijn zondagse pak aan en met de bloemen in de hand naar het gebouw waar Hitler was. Er stond natuurlijk een schildwacht, die wou hem tegenhouden. Maar hij zei: „Ich habe Blumen für den Führer, aber ich möchte sie ihm gern selbst anbieten. . . . Eh. . . . Ich halte. . . . nee, ich liebe ihn so sehr. . . .” Dat was een leugen natuurlijk, maar voor het goeie doel gaf dat toch zeker niet. Met zijn Duits kon hij zich anders al aardig redden, hij had ook al twee jaar les gehad! . . . . Nou, de schildwacht weg, om te vragen of het goed was. En hij in spanning wachten. Hij zou best kalm zijn en vastberaden, want hij wist dat het goed was wat hij ging doen, de beste daad van heel de wereld. .

Daar kwam de kerel weer aan. Hij lachte en hij wenkte, Jan moest maar komen. De Führer vond het natuurlijk fijn, dat een jongen uit het overwonnen volk zoveel van hem hield, daar kon hij later weer mee geuren voor de radio natuurlijk! En het was immers ongevaarlijk, zo'n jochie in een korte broek, dat durfde de lafaard wel! Maar o, wat zou hij zich vergissen! Dat jochie

klom de hoge stoep op en hij beefde niet, hij was zo vastberaden als een. . . . nou ja, het kon niet beter. Hij stond in de grote prachtige hall te wachten; toen ging ergens een deur open en daar kwam de Führer aan met zijn stekelsnorretje en zijn kuif en zijn valse glimlach. „Heil Hitler!” zei Jan met zijn hand omhoog, want dat hoorde er nu natuurlijk bij. En toen bood hij met zijn rechterhand de bloemen en met zijn linker greep hij de schurk ineens vast en nam hem in een heupworp, een linkerheupworp, daar was hij het best in. . . . Het zware lichaam zwaaide door de lucht, het hoofd met de geplakte kuif sloeg neer op de stenen vloer, het dreunde door het gebouw. Een schedelbreuk natuurlijk, het bloed vloeyde uit de zwarte haren in een beekje over de plavuizen. . . .

Nu stond hij nog voor het allermoeilijkste, hij moest zien weg te komen. Hij bevond zich immers in het hol van de leeuw, omringd door vijanden. Maar hij kon niet meer. Hij kreeg het plotseling zo vreselijk benauwd, dat hij hijgend rechtop ging zitten. Het hart bonsde hem in de keel en kwam maar langzaam tot bedaren. Dat kwam door het bloed uit dat gebarsten hoofd, dat hij in het donker voor zich zag. . . . Hij wist nu wel heel zeker, dat hij het nooit zou kunnen doen, hij zou nooit een mens kunnen doden, al was het ook Hitler zelf! . . . .

Zijn slaap was helemaal weg. Het leek erop dat hij de hele nacht wakker zou blijven. Hij hoorde zijn ouders en daarna zijn oom en tante naar boven komen en hij hoopte dat een van hen nog even op de slaapkamer zou komen, maar ze deden het niet. Ze dachten natuurlijk dat hij al sliep en wilden hem niet storen. Hij gooide met een zucht zijn benen buiten bed en liep op blote voeten naar het raam. Hij kroop achter het verduisteringsgordijn en gooide het raam open. Diep ademde hij de koele nachtlucht in. Een bleke maansikkel dreef boven het kopje, de omtrekken van het duin waren vaag te zien. De wind ruiste zacht in de verte, — of was het misschien de branding? — de sterren straalden vredig en een velduiltje riep in het donker. Heel in de verte stonden de stralenbundels van zoeklichten tegen de hemel omhoog.

De kreet van dat uiltje deed hem aan die morgen denken. Dat uiltje was op de muizejacht, zoals het heel zijn leven gedaan had. De natuur ging haar gang door alles heen, die was zo evenwichtig, zo vastberaden, die stoorde zich zelfs aan geen oorlog. Wat had oom ook weer gezegd? Zo moesten wij ook doen, wij moesten ons ook niet uit ons evenwicht laten brengen en onze blijdschap moesten we ons niet laten ontnemen.... Het was nog altijd Pinksteren, het feest van Gods Geest, en hij had in gedachten een moord gepleegd....

Hij keek beschaamd omhoog naar de hemel. De sterren pinkelden hem olijk toe. Het was alsof ze zich vrolijk over hem maakten. Hij verdiende ook eigenlijk, dat hij uitgelachen werd om dat gekke gedroom. Misschien lachte God er ook wel om.... „Doe niet zo dwaas,” zei God. „Vergeet niet, dat Ik er ook nog ben! Ik heers over de volken, Ik heb alle macht in hemel en op aarde. Jij hoeft het onrecht niet te wreken, dat zal Ik wel doen. Ik zal de duivel heus niet zijn gang laten gaan....”

En toen bedacht Jan ineens, dat hij zijn avondgebed had vergeten — dat was misschien wel de schuld van alles! Staande voor het open raam, met de ogen op de sterren, deed hij het nu maar. „Here,” zei hij, „ik wil zo graag rustig en sterk zijn en vastberaden. Help mij om op U te vertrouwen. En maak toch dat aan die vreselijke oorlog gauw een einde komt....”

Toen deed hij het raam zachtjes dicht. En terwijl hij op de tast naar zijn bed liep, geeuwde hij al.

HOOFDSTUK VI

Jan zat in de voorkamer met een boek, maar hij kwam niet tot lezen, hoe boeiend het verhaal volgens oom ook moest zijn. Wat konden hem de avonturen van een paar scheepsjongens uit de tachtigjarige oorlog schelen, meer dan driehonderd jaar geleden? Het was nu een veel belangrijker tijd! Hij beleefde nu zelf een oorlog, groter en verschrikkelijker dan er ooit een geweest was. De vijand had na drie dagen vechten het grootste deel van het land veroverd en het zou misschien niet lang duren, dan zou hij ook het andere stuk onder de voet gelopen hebben. Wat zou het volk dan te wachten staan? . . .

En toch duurden Jan deze morgen de uren lang. Er gebeurde ook zo weinig bijzonders. Hij raakte misschien al aan de oorlog gewend en het leek wel alsof dat met alle mensen het geval was. Ze keken nauwelijks meer op, als een paar vliegtuigen hoog over kwamen en witte strepen achterlieten tegen de lucht, die nog altijd blauw was van de ene kant van de horizon tot de andere. Het geloei van de sirenes, die luchtalarm aankondigden, dreef ze nauwelijks meer van de straat; ze waren al zo vaak gevluht zonder dat er iets gevaarlijks gebeurd was. Alleen als er politie of soldaten in de buurt waren, gingen ze ergens een stoep op, bij hun eigen huis of bij dat van een ander, dat kwam er niet op aan en zetten daar hun gesprekken over de oorlog voort. Ook voor dat gepraat had Jan vandaag weinig belangstelling. Je werd er toch niets wijzer van. De meest tegenstrijdige geruchten deden de ronde, je kon er geen woord van geloven.

Hij slenterde met zijn boek in de hand naar buiten en ging op de

stoep zitten, geleund tegen de muur, in de smalle streep schaduw die er begon te groeien. De blauwe steen was warm aan zijn lichaam, de zon had er uren op staan branden. Het weer was iedere dag even mooi, alsof het de inval der Duitsers begunstigen wilde. Als het iedere dag gestormd had en geregend, zouden ze misschien niet zo voorspoedig zijn geweest. Waarom streed de hemel niet mee tegen deze roversbenden, die de hele wereld aan zich onderwerpen wilden? Hagelstormen moesten er komen of een onweer, ja, een vreselijk onweer, en de bliksem moest neerschieten in het Duitse leger, in het hoofdkwartier liefst en daar alle aanvoerders treffen, de hoogste aanvoerder vooral, Hitler zelf!

Het kon ook anders: hij, Jan, kon een of ander machientje uitvinden, dat een verschrikkelijk vernietigende werking had. . . . Een soort spiegel bijvoorbeeld, die het zonlicht opving en in een alles doordringende straal weer uitzond, die bunkers middeendoor sneed en tanks deed smelten, een dodende straal, die in korte tijd aan de oorlog een einde zou maken. . . .

Hè bah, was hij nu alweer bezig met dat dwaze gefantaseer? De vorige avond op bed was hij ook al zo gek aan de gang geweest. 't Was maar goed dat niemand het wist! . . . Het kwam natuurlijk van dat stilzitten en maar afwachten en niets kunnen doen om je land te helpen, hoe graag je ook wilde. . . . Je zat hier opgesloten in een paar straatjes, je kon nu zelfs de stad niet meer in. Bij de brug stonden soldaten, die ieder terugstuurden die geen bewijs van doorgang had van de commandant en dat kreeg je zo gemakkelijk niet. . . .

Hij sloeg zijn boek dicht, wierp het op de stoep en liep de straat een eindje in. Hij ging maar eens naar de auto kijken, die nog altijd rustig op de parkeerplaats stond. De portieren waren op slot en vader had de sleutel. Hij deed de motorkap open, keek een poosje en rommelde wat in de gereedschapsbak. Toen kwam hem de grote Engelse sleutel in handen en een schok ging door hem heen, toen hij eraan dacht wat daarmee gebeurd was. Was dat nu heus nog maar drie dagen geleden? . . . Het leek veel langer - was zoveel gebeurd in die tijd. Waar zou die

kerel nu zitten? Zeker al gevangen genomen. Wat een gemeen hooghartig gezicht had die vent, toen hij met een voldane glimlach achter het stuur kroop. Maar hij kon het nu weten, dat er met de Hollanders niet te spotten viell . . . .

Jan bekeek de sleutel nauwkeurig, maar er was niets bijzonders aan te zien. Toen wierp hij het gereedschap weer in de bak, sloot de motorkap en gaf ten afscheid een flinke klap op de linnen kap van het wagentje.

Trouw beestje, dacht hij, we hebben je nog!

Het stof vloog omhoog. De wagen was vreselijk vuil van de lange tocht naar hier. Jan bedacht dat hij hem wel eens een wasbeurt kon geven, maar toen hij naar huis liep door de zonnige straat, had hij er plotseling geen zin meer in. Wat deed het ertoe? Wat deed alles er nog toe, als de Duitsers hier kwamen? . . . .

Even later zat hij weer op de stoep en staarde naar de kale duinen en de verdroogde helm, waar groene sprietjes doorheen begonnen te priemen. Nee, dan was het bij het nieuwe huis een ander land! De boomgaarden in volle bloei, het koren groen op de akkers, de weilanden vol bloemen en daarachter de uitgestrekte bossen, waar je naar hartelust dwalen kon! Hij begon erg te verlangen, dat ze er weer heen zouden kunnen gaan, dat de oorlog maar voorbij zou zijn. Het zou niet lang meer duren, had vader vanmorgen gezegd. Door de radio was het bericht gekomen, dat de Duitsers inderdaad dwars door Brabant tot de Moerdijk waren doorgedrongen en dat betekende volgens vader de beslissing. Radio Bremen had gisteravond laat dat bericht uitgezonden en oom was bijna kwaad, dat vader dat maar voetstoots geloofde en zo weinig hoop meer had. Maar Jan geloofde, dat vader gelijk had; hij had een onvoorwaardelijk vertrouwen in zijn grote kameraad. En eigenlijk zat hij daar op die stoep in Scheveningen op het einde te wachten, het einde van de oorlog, maar ook van de vrijheid van het land. Het was net alsof er iets samenknep in zijn borst, telkens als hij daaraan dacht. Misschien maakte dat hem zo somber en zo lusteloos. . . .

Hij was bijna jaloers op Frits. Die had het heel wat beter naar

zijn zin. Die had 's morgens reeds vóór het ontbijt de officier ontmoet, die hij de weg had gewezen naar de parachutisten in de duinen en Frits had hem vergezeld naar de school in de Zeestraat, waar de officier ingekwartierd lag met zijn troep. Nu was Fritsje daar niet meer weg te slaan. De soldaten, reeds dagenlang opgesloten in de lokalen en op het plein, beschouwden het bezoek van de vrolijke brutale kwajongen als een welkome afleiding. Ze zetten hem een oude kwartiermuts op zijn blonde kop, gespten hem een koppelriem om en de kleermaker naaide een paar korporaalsstrepen op de mouwen van zijn bloesje. Frits zat tevreden tussen de mannen in, met de soldatenmuts op, at mee van hun kuch, rookte dapper een sigaret en als iemand hem ertussen wilde nemen, beet hij zo raak van zich af dat ze er allemaal schik in hadden. Vader was even naar hem wezen kijken en had hem toegestaan om te blijven, mits hij niet meer rookte. Dat had Frits beloofd en een sergeant, dezelfde die in het gevecht met de parachutisten aan het been ge-

wond was geraakt, had beloofd, een oogje in het zeil te houden. Frits reed zelfs op een vrachtauto mee door de stad en kwam ook door de straat, waar Jan op de stoep zat. Twee soldaten zaten voorop met geladen geweer, twee zaten achterop met het geweer in de aanslag en middenin stond Frits rechtop tussen de mannen en salueerde deftig voor zijn broer, maar daarna lachte hij en maakte gauw een lange neus tegen hem. Frits, ja, die vermaakte zich wel, doordat de ernst van deze dagen blijkbaar niet tot hem doordrong, doordat alles nog een spelletje voor hem was. Hij kwam niet eens thuis om te eten: een soldaat bracht de groeten van hem en vertelde, dat hij al bij de troep gegeten had. Frits hield er dus al een ordonnans op na!

Die middag, toen Jan weer op de stoep zat, lekker koel in de schaduw, kwam Guusje naast hem zitten. Zij gaf hem de helft van een reep chocola, die ze voor haar hulp in de keuken van tante gekregen had en zei een hele poos niets. Maar hij zag aan haar gezicht, dat ze iets vragen wilde. Ze kenden elkaar zo goed en konden best met elkaar opschieten. Ze verschilden slechts ruim een jaar in leeftijd en op de H.B.S. zat Guusje maar één klas lager. Ze hadden geen geheimen voor elkaar.

„Vertel eens op,” zei Jan, terwijl hij haar plagend aan een van haar lange vlechten trok. „Je zit zo ernstig te piekeren.”

Ze probeerde te lachen, maar het ging niet van harte.

„Zeg,” zei ze, „wij verliezen de oorlog, hè?”

„Ik denk het wel,” zei Jan. „Vader zegt het tenminste. Zit je daarover te denken?”

„Ja,” zei ze, „want dan komen de Duitsers hier ook, hè? En hoe gaat het dan? Branden ze dan de huizen af en mishandelen ze de mensen en stelen ze alles wat ze kunnen?”

Daar had Jan ook al eens aan gedacht en hij was er evenmin helemaal gerust op geweest. Zo ging het vroeger wel: waar de vijanden kwamen, daar werd geroofd en geplunderd en wie zich daartegen wilde verzetten, werd neergeslagen. . . . Nu was er een landoorlogsreglement, maar zouden de legers zich daar heus altijd aan storen? . . .

Hij liet zijn twijfel echter niet merken en zei: „Wel nee, malle meid, wees daar maar niet bang voor, hoor! Die barbaarse tijden zijn voorbij. De regeringen van de verschillende landen hebben nu afspraken met elkaar gemaakt over de manier waarop ze oorlog zullen voeren en daarbij is roven en plunderen streng verboden. Wie zich rustig gedraagt, die heeft vast niets te vrezen van de Duitsers.”

„Wat doen ze dan?” vroeg Guusje.

„Nou, ze spelen hier de baas,” raadde Jan. „Ze doen net, alsof ons land van hen is, alsof het een stuk van Duitsland is geworden, denk ik. We zullen Hitler allemaal moeten gehoorzamen en een heleboel belasting moeten betalen. . . .”

„O gelukkig,” zei Guus. „Als het daar maar bij blijft! Van mij

kunnen ze niet veel halen, want ik heb maar vijftenzestig cent meer en daar koop ik gauw chocola voor, vóór ze er zijn! Lekker was die reep, hè?"

Het leek wel, alsof er een pak van haar hart gevallen was. Ze sprong op, trok haar broer stoeiend achterover op de stoep en toen hij haar bij een been wilde grijpen, ontglipte ze hem nog net en wipte zingend naar binnen.

Toen werd Jans aandacht getrokken door een ophoop van mensen aan het eind van de straat en hij slenterde erheen om te zien wat daar gaande was. Het moest wel iets belangrijks zijn, want de mensen drongen op elkaar, kwamen van alle kanten toelopen en hun stemmen klonken zo opgewonden als de hele dag nog niet het geval geweest was. Ruim halverwege hoorde Jan al wat ze riepen.

De koningin zou weg zijn. Zij was gevlucht, zij was er stiekem vandoor gegaan! Er woonde een meneer in de buurt, die op het paleis werkte, in de koninklijke stallen, en die was juist thuisgekomen en had het verteld. Hij wist het zeker, had hij gezegd: 's morgens heel in de vroege was ze al vertrokken. Naar Zeeuws-Vlaanderen, zei de een. Naar Indië zeker, meende een ander. Naar Engeland natuurlijk, dat was dichtbij en daar was zij voorlopig wel veilig, verkondigde een derde. In ieder geval, verdwenen was zij! Zij had de zaak in de steek gelaten, zo werd daarover gepraat. En de regering ook. Alle ministers waren ook weg! . . . .

„Dat valt me van haar tegen!" zei een vrouw. „O, o, hoe heeft zij dat nu kunnen doen? Ik heb altijd gemeend, dat zij een moeder was voor ons volk. Een moeder laat toch haar gezin niet in de steek?"

Zij barstte in tranen uit.

„Dat heb je nu van die grote lui," zei een werkmans bitter. „Zolang alles goed gaat, zolang ze van je profiteren kunnen, is alles koek en ei. Maar als de nood aan de man komt, dan kunnen ze je missen als kiespijn. Van haar had ik het niet gedacht, maar zij is geen haar beter als de kapitalisten. Praat me er niet meer van. Bah, wat een mens!"

Hij wilde zich verwijderen, maar een kleine man met een rood gezicht drong door de mensen op hem aan en hield hem de vuist onder de neus.

„Wil jij je grote mond wel eens dicht houden, lelijke kwaadspreker!” riep hij. „Hier of in Engeland, het blijft mijn koningin en ik laat mijn koningin niet beledigen, door jou niet en door niemand niet, wat denk jij wel? Waag het nog eens, dat je één kwaad woord van haar zegt, dan krijg je het met mij aan de stok! De koningin weet zelf het beste wat goed is voor ons land, geloof dat maar gerust. Zij is een moeder voor ons volk geweest, zeit die juffrouw en daar heit ze gelijk an. Nou, en als dat zo is, dan zeg ik maar zo: dan moeten de kinderen hun wijze neus erbuiten houden, als moeder eens wat doet, dat ze niet dadelijk begrijpen kunnen. Waar of niet, mensen? Wij moeten nou geen ruzie maken, wij moeten vertrouwen in haar hebben! Wij zijn toch allemaal Nederlanders onder mekaar, is het niet? . . .”

Het was het mannetje uit de potten- en pannenwinkel, dat Jan een paar dagen geleden vijftwintig gulden gegeven had. Een paar mensen klopten hem op de schouder, omdat hij zo flink gesproken had en zijn gezicht werd nog roder van blijdschap. Hij had zelf ook de tranen in de ogen.

„Denk je, dat ik het niet beroerd vind?” riep hij. „Mensen, schei uit, ik kan wel snotteren als een kleine jongen. Maar ik doe het niet, verdikkeme, want het komt allemaal goed, dat zul je zien! Vooruit, drie hoera's voor de koningin, hiep, hiep . . .” Maar het was slechts een armelijk gejuich, dat opsteeg in de warme straat. Sommige mensen konden niet meedoen van ontroering en anderen stonden er somber bij, met de tanden op elkaar gebeten — die konden de jobstijding nog niet verwerken. Want was het vertrek van de koningin niet een teken, dat alles reddeloos verloren was?

Jan rende naar huis en sprong de stoep op. Dit was belangrijk nieuws, dat hij gauw vertellen moest. Maar moeder en tante waren er niet; die brachten een bezoek bij een zieke buurvrouw en ze hadden Greetje meegenomen. Oom lag te slapen op de divan. Guusje was in de keuken bezig.

„Guus, waar is vader?” riep Jan.

„Ik geloof, dat hij boven is,” antwoordde het meisje. „Tenminste. . . . wat is er dan?”

„De koningin is weg!” riep Jan, rende de trap op, klopte en duwde meteen de deur van de logeerkamer open. Vader zat naast het bed. Hij keek verschrikt op en gooide snel een krant over iets, dat op een tafeltje lag. Maar die krant gleed terug toen hij opstond en voor Jans ogen lag, blauw-glanzend in een streep zonlicht die door het raam op het tafeltje viel, een revolver! . . . Hij bleef er enkele seconden met open mond naar kijken en vergat, waarvoor hij gekomen was.

„Vader,” stamelde hij, „wat hebt u daar?”

„Moet je daar van schrikken?” glimlachte vader. „Je hebt toch wel eens eerder zo'n ding gezien? Doe de deur eens dicht. Die kan hier niet op slot, anders zou je niets gemerkt hebben. Maar je kunt wel zwijgen, hè?”

„Ja vader, natuurlijk. Maar u wilt toch niet. . . .”

Vader lachte.

„Nee,” zei hij. „Een franc-tireur, die uit een huis op de vijanden schiet, zal ik niet worden, zó gek ben ik niet. Dat bedoelde je toch? Maar zo'n ding kan wel eens te pas komen, je weet niet wat voor tijden nog komen kunnen. In elk geval heb ik het maar eens goed in het vet gezet en ik hoop, dat het er lang in blijft zitten.”

„Ik wist niet, dat u dat had,” zei Jan. „Hebt u dat meegenomen van huis of hebt u het hier gekocht?”

„Geen van beide,” zei vader. „En dat zou jij kunnen weten. Denk eens aan dat aardige ventje, dat wij onderweg ontmoetten en dat zo'n zin had in onze auto. Het was toen in de eerste plaats mijn doel de man te ontwapenen, dat hij geen kwaad meer zou kunnen doen. Nou, nu is dit mijn oorlogsbuit, zullen we maar zeggen. We moesten toch wát hebben voor de schrik die de kerel ons bezorgde?”

Jan lachte en keek toe, hoe vader de delen van de revolver in elkaar zette.

„Vader,” zei hij, „de koningin is weg en de regering ook. Dat zeggen ze in de straat. Zou het waar wezen?”

„Wat?” vroeg vader verrast. Maar meteen liet hij erop volgen:

„Ach ja, dat zal wel zo wezen. Ik had het kunnen vermoeden, dat dat gebeuren zou. . . .”

Hij wikkelde het wapen in een lap en deed het vetdoosje dicht. Jan zag, dat zijn handen trilden.

„Ja,” zei hij en zuchtte diep. „Het is goed, dat zij zich niet gevangen heeft laten nemen. Maar wanneer zal zij terugkeren?”

„In de straat zeggen ze, dat zij ons volk in de steek gelaten heeft, omdat zij bang was en alleen aan zich zelf heeft gedacht,” vertelde Jan.

„Och, die klets-kousen!” zei vader boos. „Als zij ons volk had kunnen redden door te blijven, had zij dat gedaan, al had het haar het leven moeten kosten, dat weet ik zeker. Maar wat had zij kunnen doen? . . . Ik ben er geweldig blij om dat de Moffen haar niet in handen gekregen hebben. Ze zouden het graag gewild hebben! Geloof maar gerust, dat ze haar het eerst hadden gegrepen! Niet voor niets probeerden ze de eerste dag al Den Haag te omsingelen. Fijn, dat ze weg is! Nu kan ze zelf ons land vertegenwoordigen bij de bondgenoten en Indië besturen en plannen beramen voor onze bevrijding. Jan, jongen, het is een groot geluk, dat zij in veiligheid is!”

Ze gingen samen naar beneden om oom in te lichten. Waar heeft vader nu de revolver gelaten? dacht Jan. Maar hij vergat het weer, toen ze in de kamer kwamen, want moeder en tante waren intussen thuisgekomen en hadden oom reeds verteld, wat er gaande was en die grote man zat op de divan te huilen. Jan schrok ervan en het was alsof het pas nu tot hem doordrong hoe erg het was. Hij hield zich bescheiden achteraf en durfde niet naar oom te kijken.

„Nu geloof ik ook, dat alles verloren is,” hoorde hij hem met een vreemde stem zeggen.

„Niet alles, Herman!” bemoedigde vader. „Nu juist niet! Vergeet niet, dat het Rijk groter is dan dat kleine stukje Nederland!”

Na de thee gingen ze samen de straat op. Voor alle deuren stonden de mensen met ernstige gezichten het ontstellende nieuws te bespreken en oom werd op verschillende plaatsen aangeklampt, omdat men graag zijn mening wilde horen. Het was goed, dat vader hem eerst bemoedigd had. Nu kon hij het anderen weer doen. Intussen had hij nog altijd hoop dat het maar een loos gerucht zou blijken te zijn.

Maar al spoedig werd hem die hoop ontnomen. Aan het eind van de straat woonde een meneer, die op een van de departementen werkte. Die had in de stad een proclamatie van generaal Winkelman zien hangen, waarin het nieuws officieel bekend werd gemaakt. Hij had het overgeschreven en las het nu aan de mensen voor: „Hare Majesteit de Koningin en Haar Ministers hebben zich naar elders begeven om zich onder de tegenwoordige omstandigheden volle vrijheid van handelen te verzekeren. Ik doe in deze moeilijke tijd een beroep op u allen om de eensgezindheid te bewaren. . . .”

Er kwam nog meer, maar de meeste mensen luisterden niet meer. Het was dus waar en ze waren allen diep onder de indruk. Er werden nog veel bittere woorden gesproken en het was niet mogelijk om al die mensen een beter inzicht te geven. Ze wilden soms niet eens luisteren. Het was alsof allen een dierbaar familielid verloren hadden. Vroeger dan anders werd het stil op straat. De mensen zaten in de huizen met hun verdriet en trachtten het in stilte te verwerken.

Jan en Frits lagen al in bed, toen de schemering nog door de kieren langs het verduisteringsgordijn drong. De kapotte ruit was door oom met een stuk karton dichtgemaakt. Frits had nog geen slaap en lag te vertellen over zijn avonturen van die dag. Hij praatte over de soldaten alsof het allemaal vriendjes van zijn leeftijd waren.

„En toen zei Hans — je weet wel, die grote soldaat —: Trek je er maar niks van aan, hoor Frits, dat ze weg is, de koningin. Of zij al bang is, wij zijn het niet en we kunnen het zonder haar ook wel af! Als ze er maar op rekt, dat ze niet terug hoeft te komen. Wij willen haar niet meer hebben! Als we de oorlog ge-

wonnen hebben, kiezen we een koning, die is dapperder dan een koningin! Wie zou dan koning worden, Jan?"

„Och, schei toch uit!” bromde Jan. „Die Hans is een grote domkop, als hij zo praat. Morgen denkt hij er misschien al heel anders over.”

„Niks hoor!” zei Frits. „De koningin was bang en daarom ging ze er vandoor. En vader is ook bang, want die zegt, dat we de oorlog verliezen. Hans zegt. . . .”

„Hou je mond!”

„Nee, dat doe ik niet! Hans zegt, dat ze al die lui die dat zeggen, een kopje kleiner moesten maken. . . .”

„Als je nou niet stil bent,” dreigde Jan, „dan zal ik jou eens een kopje kleiner maken! Vader is helemaal niet bang.”

„Wel waar!”

„Niet waar! Ik zou je nog heel wat anders kunnen vertellen, jochie! Vader heeft al meer gedaan voor de oorlog, dan al die soldaten, die zo dik doen. . . .”

„Heul!” smaalde Frits. „Vader? . . . Wanneer dan?”

„Toen wij hier naar toe kwamen. Toen heeft hij. . . .”

Hij zweeg verschrikt. Wat was hij bezig te doen? . . . Hij had vader beloofd om erover te zwijgen en Frits was misschien niet in staat het geheim te bewaren.

„Nou, wat heeft hij toen?” vroeg Frits, terwijl hij zich nieuwsgierig oprichtte.

„Och niks,” zei Jan, kwaad op zich zelf. „Ga nou maar slapen, jô, en zeg niet meer zulke rare dingen. . . .”

„Nee, dat is flauw!” mopperde Frits. „Jij weet wat en je wilt het mij niet vertellen. Vooruit, wat heeft vader gedaan, toen jullie hier naar toe kwamen? . . . .”

„Nou,” zei Jan, „toen heeft hij de hele dag achter het stuur gezeten. . . .”

„Ja, en toen?”

„En ons overal dwars doorheen gebracht en iedere keer werden we aangehouden en wilden ze ons terugsturen, omdat het zo gevaarlijk was, maar vader zette door, hoe moe hij ook was. Hij

was de dapperste van ons allemaal. Nee, dat mag je nooit meer zeggen, hoor Frits! . . .”

Ziezo, dat had hij er maar handig afgebracht, vond hij zelf! „En je moet ook niet kwaad zijn op de koningin,” ging hij verder. „Die gaat naar Indië en maakt een groot leger klaar en komt terug om alle Duitsers weg te jagen. . . .”

„O ja,” zei Frits, „natuurlijk! Nou, tot zo lang zullen wij ze wel tegenhouden, de Moffen! Als grote Hans maar eens helpen mag, dan zul je eens wat zien! Die is zo sterk als een beer, jô! Hij zegt zelf: Ik neem de ene Mof bij de benen en sla er de anderen mee dood! En hij doet het vast, jô, hij ziet er helemaal niet tegenop.” „Best hoor!” zei Jan. „Wel te rusten, Frits.”

„Ik word later ook soldaat,” zei Frits. „Ik wil generaal worden! En als ik dan een groot leger heb, nou, dan zul je zien, dan verover ik de hele wereld! . . .”

„Toe maar!” zei Jan. „Hitler nummer twee dus.”

Dat begreep Frits zeker niet. Hij draaide zich op zijn zij, zuchtte een keer en sliep in. Maar even later werd hij nog weer half wakker en mompelde: „Wàt heeft vader gedaan, Jan? Wat heeft vader ge. . . . Waarom wil je. . . . het mij niet. . . . vertellen? . . .”

En terwijl Jan nog lang lag te luisteren naar het gebons van het luchtdoelgeschut heel in de verte, — bij Delft zeker — was hij toch niet helemaal gerust over zijn afleidingsmanoeuvre.

HOOFDSTUK VII

De volgende morgen was Frits al vroeg verdwenen. Met een stuk brood in zijn hand was hij weggerend, nog vóór vader en moeder beneden waren. De anderen zaten stil aan het ontbijt en hoorden door de radio nog eens het bericht van het vertrek van de koningin en de regering bevestigen. Er werd ook een proclamatie van koningin Wilhelmina voorgelezen, waaruit duidelijk werd, dat zij zich in Engeland bevond.

„Ons hart gaat uit naar onze landgenoten in het vaderland, die harde tijden zullen doormaken,” klonk het door de kamer. „Maar Nederland zal zijn gehele Europese grondgebied eenmaal met Gods hulp herwinnen. Herinnert u rampen uit vroeger eeuwen, waaruit Nederland is herrezen. Zo zal het ook ditmaal gaan. . . .” En staande hoorden ze daarna het Wilhelmus aan. De eerste regel werd gespeeld zonder dat iemand meezong. Toen viel vader in met zijn mooie volle tenor. Jan sprong dadelijk bij, daarna kwamen ook de stemmen van de anderen. Maar Jan zag een traan uit moeders ogen op haar japon vallen.

Toen kwamen de berichten en de radio scheen de moed er nog eens in te willen brengen. Er werd hoog opgegeven over de strijd bij Kornwerderzand, — waar de vijand geen schijn van kans had om een stap verder te komen en waar de vèdragende scheepskanonnen van de Johan Maurits van Nassau zelfs het artillerievuur van de Duitsers tot zwijgen hadden gebracht — en over het opruimen van de valschermtroepen in de omgeving van Den Haag, — alsof ze dat nog niet wisten! Over de Grebbelinie kwamen slechts enkele algemeenheden: dat er dapper gevochten werd en dat de vijand een kleine terreinwinst had gemaakt ten

koste van zware verliezen – terwijl ze hier door vader al wisten, dat de stellingen in de Grebbe misschien al ontruimd waren. Over de Moerdijk zweeg de omroeper bijna geheel, maar Dordrecht was prijsgegeven, vertelde men in de stad en vader achtte dat waarschijnlijk. Dan stond de vijand dus bijna voor Rotterdam. . . .

De mensen in de straat waren nog niet wanhopig, maar de geestdrift van de eerste dagen was er niet meer en wie nog over grote troepenlandingen van de Engelsen en de hulp van de Franse legers durfde spreken, werd met een ongelovige glimlach aangehoord. Bij de soldaten had de opgewonden stemming van de eerste dagen plaats gemaakt voor een verbeterd ernst en een ongeduldig verlangen om nu eindelijk eens mee te mogen doen en niet meer werkeloos in de kwartieren te wachten. Zij zouden iedere duim grond tot hun laatste krachten verdedigen, dat stond wel vast. Maar vader hoopte dat dit niet nodig zou zijn in dit dichtbevolkte gebied, want dan zou het er vreselijk uitzien, zei hij. En daar werd toen door hem en de mannen op straat lang over doorgepraat.

Jan was blij, dat hij al die gesprekken niet hoefde aan te horen en dat er iets te doen viel vandaag. Hij moest met Guusje op boodschappen uit. Er moest brood gehaald en boter en aardappels en groente, want geen leverancier bezorgde meer. En dan moesten ze ook proberen om elk een pakje thee los te krijgen, zei tante. Meer dan één pakje zouden ze wel niet krijgen, de mensen in de stad waren allemaal aan het hamsteren geslagen en de voorraden in de winkels raakten al uitgeput. Tante had toevallig heel weinig in huis en moeder zat ook bijna zonder. Nu moesten ze dus ook maar proberen, nog iets binnen te krijgen. Jan liep met zijn zusje naar het plein waar de winkels waren. Hij stond meer dan een half uur in de rij bij de groentewinkel en toen hij klaar was, kon hij Guus nergens ontdekken. Bij de bakker was ze nog niet. Of was ze er al geweest? Op een dubbele portie brood zou tante wel geen prijs stellen, hij moest dus eerst weten, of Guusje al ingeslagen had. Hij zou maar vast naar de kruidenier gaan, nam hij zich voor. En zie, daar stond Guus

met haar lange vlechten en werd juist aan boter en thee geholpen. Jan sloot zich achter bij de rij aan die de winkel vulde en een paar vrouwen kwamen meteen achter hem staan.

Even later drong Guusje zich naar buiten. Zij had de tas aan haar arm hangen en hield Jan triomfantelijk een pakje thee voor de neus.

„Zal ik de groente vast meenemen?” vroeg ze. „Jij moet hier misschien nog zo lang wachten en dan heb je er maar last van.”

„Graag,” zei Jan.

„Horen jullie bij elkaar?” vroeg een bediende, die vlak naast hen bij de bak met bruine bonen moest wezen.

Jan stemde het toe, ondanks de duw die Guusje hem gaf.

„Kom je ook om thee?” vroeg de man.

„Ja,” zei Jan, „één pakje als-'t-u-blijft!” En hij verwachtte al, dat hij er even tussendoor geholpen zou worden voor zo'n klein bestellinkje. Aardig van die man, dacht hij.

Maar de bediende zei kwaad: „Smeer hem dan maar gauw, want dan krijg je niks! Denk je, dat wij er ons zo gemakkelijk tussen laten nemen? De een dubbel en de ander niks, denk je zeker, hè? Lelijke hamsteraars!”

Een daverend gelach schalde op in de winkel en alle mensen keken spottend om naar Jan en voegden er hun plagende opmerkingen aan toe. Jan voelde zich zeer verlegen en wist niet wat hij zeggen moest. Het liefst had hij die nare witkiel de zak met bruine bonen uit handen geslagen. Maar Guusje trok hem aan zijn mouw om hem mee te krijgen.

„Ik heb toch lekker al twee!” zei ze tegen de bediende. „Wij hebben u niet meer nodig!”

„Zie je nou well!” riep de man verontwaardigd.

Maar Guusje stapte lachend met haar broer de straat op en vertelde: „Toen ik hier kwam, stond het al vol met mensen, maar bij die andere kruidenier aan de overkant was bijna niemand. Toen ben ik daar eerst heengegaan. Kijk, twee stuks, wat zeg je ervan?”

„Je bent handiger dan ik,” prees Jan en hij lachte, maar het kostte hem moeite. Hij voelde zich altijd zwaar beledigd, wan-

neer hij uitgelachen werd. Maar hij had toch niet anders kunnen handelen? vroeg hij zich af. Had hij dan moeten liegen? Dat was toch niet goed geweest? . . .

Tot de bakker toe liep hij erover te denken. Toen was hij er overheen. Het was toch ook al te gek, dat hij zich dik liep te maken over zo'n kleinigheid, terwijl de wereld in brand stond, dacht hij. Weg met dat gepieker!

„Hier, neem jij de hele boel maar over en ga maar naar huis,” bood Guusje aan. „Dan zal ik hier nog even brood halen.”

Het was toch een lieve meid! Zij sloot zich aan bij de rij vrouwen, die tot buiten de winkel te wachten stond en Jan nam de tassen, maar ging nog even daarnaast bij de boekwinkel kijken. Toen hij na een paar minuten terugkwam, merkte hij plotseling, dat er bij de bakker iets gaande was. Een lange bleke slungel van een jaar of achttien met een sigaret in zijn mond had zich tot verontwaardiging van al de wachtende vrouwen vóór Guusje in de rij gedrongen en weigerde om die plaats weer te verlaten. Hij had geen zin om zo lang te wachten, zei hij. Hij had er al eerder gestaan, maar was even weggegaan om sigaretten te halen en nu kwam deze plaats hem toe. Hij duwde Guusje ruw achteruit, deed een stevige trek aan zijn sigaret en blies de rook verwaand door zijn neusgaten.

Jan zette de tassen neer en liep op de vent toe. Er was nu niet de minste aarzeling in hem. Hij wist, dat het goed was, wat hij ging doen.

„Ga daar weg,” zei hij rustig. „Ga achteraan staan, als je hier ook een boodschap hebt.”

„Kom nou!” antwoordde de slungel met een minachtend glimlachje en keek uit de hoogte op de jongen neer, die bijna een kop kleiner was dan hij.

Jan pakte snel zijn arm, draaide die een halve slag om, trok de kerel naar zich toe en lichtte hem een beentje. Daar lag de lummel. Het was allemaal zo gauw gegaan; pas toen hij beduusd weer overeind krabbelde, scheen het tot hem door te dringen wat er gebeurd was en schreeuwend stormde hij op Jan toe. Die wachtte hem kalm af, deed op het laatste ogenblik een stap

op zij, greep hem toen om het middel en door zijn eigen vaart buitelde het lange lichaam over de kop en sloeg op de stenen. Au, dat was aangekomen! . . . De vent richtte zich maar moeilijk op, zat een poos op de rand van het trottoir zijn hoofd te wrijven en keek toen onder algemeen gelach schichtig om naar zijn belager. Die stond rustig met de armen over elkaar naast de tassen en vroeg: „Nou, nòg een rondje?”

„Loop rond!” zei de vent met een huilstem. Hij stond op, sloeg zijn kleren af, voelde nog eens aan zijn hoofd en ging achterin de rij staan. Daar stak hij met bevende handen een nieuwe sigaret op, zeker om over zijn zenuwen heen te komen, — het vorige rokertje was in de strijd verloren gegaan. En verder hield hij zich heel stil.

Jan keek hem maar niet meer aan en de bewonderende opmerkingen van de omstanders veinsde hij niet te horen, want daar werd hij maar verlegen van. Het was helemaal geen kunst voor iemand die jiu-jitsu geleerd had. En die laatste worp, daar zou zijn leraar vast niet tevreden over geweest zijn. Die had hij een halve seconde te laat uitgevoerd, toen zijn tegenstander zijn vaart al begon in te houden.

„Ik wacht even op je,” zei hij tegen Guusje. Hij ging lekker naast de tassen op de grond zitten met de rug tegen de winkel-

pui en de armen om de knieën. Een man die in de kruidenierswinkel vlak vóór hem gestaan had, kwam langs wandelen, herkende hem en keek nog eens met een spottende blik naar hem om. Maar Jan wierp hem een vrolijk knipoogje toe: hij voelde in 't geheel geen wrok meer om wat er in die winkel gebeurd was. Het drong tot hem door, dat hij voor de onrechtvaardige behandeling van die bediende zich hier voldoening had verschaft. Misschien had hij daardoor die slungel zo hard aangepakt. . . . Enfin, hij had het verdiend!

De vent stond nu vlak naast hem en had zijn sigaret bijna op. Guusje kwam met drie broden onder de arm de winkel uit. Toen ze samen naar huis liepen, ontdekte hij plotseling, dat er rook uit de tas met aardappels en groente kwam. Daar viste Jan warempeel een sigarettepeukje uit op. Een kleine wraak van de slungel natuurlijk!

„Die gemene bleekneus!” schold Jan en keek dreigend achterom naar de winkel.

Maar Guusje lachte: „Wat geeft het, jò! Gun hem dat pretje nou maar! Als het in de andere tas terechtgekomen was, zou het erger geweest zijn. Je hebt hem toch maar fijn op zijn nummer gezet. . . . Kun je mij ook niet eens een paar van die grepen leren? Het zou te pas kunnen komen! . . .”

„We moeten zien, dat wij samen les krijgen,” zei Jan. „Dan leer je 't pas goed! Jij zult het vast ver brengen, want jij bent zo. . . . zo vastberaden, zo flink!”

„Vastberaden?” lachte het meisje. „Ik? . . . Nee, maar jij dan! Dat heb je net wel bewezen!”

Ze had hem niets kunnen zeggen, dat hem meer plezier deed. Hij kreeg er een kleur van.

Ze aten vroeg die middag, want vader wilde nog eens naar het postkantoor om te proberen op zijn spaarbankboekje wat geld los te krijgen en hij hoopte dat er in het middaguur niet zoveel mensen zouden zijn. Omdat hij niets beters te doen had, liep Jan met hem mee. Het was ruim één uur, toen ze de stoep opgingen en vader was al gauw aan de beurt, maar ook deze ambtenaar

hield vol, dat hij geen geld mocht uitbetalen op een boekje, dat niet ter plaatse stond ingeschreven. Hij was gewillig genoeg en had begrip voor vaders moeilijkheden. Hij belde er nog over op naar zijn chef, maar het hielp niet. Er zat niets anders op dan om onverrichter zake terug te keren.

Juist toen vader en Jan op het punt stonden het postkantoor te verlaten, ging de sirene voor luchtalarm. Ze zaten dus opgesloten. Een man, die nog net op het laatste ogenblik binnenkwam, vertelde, dat er voor de radio almaar vliegtuigmeldingen werden afgeroepen. Dat was geen nieuws, want ze zagen de vliegtuigen al door de ramen. Een grote formatie ging hoog door de lucht in zuidelijke richting. De zon blonk op de toestellen, dat ze schitterden als zilver. Het afweergeschut begon te keer te gaan, de ramen dreunden van de ontploffingen en kleine witte wolkjes als plukjes watten begonnen onder en naast de vliegtuigen te zweven. Maar die stoorden er zich blijkbaar niet aan en zetten zwaar ronkend ongehinderd hun tocht voort. Telkens weer kwam een nieuwe luchtvloot die precies de eerste volgde en achter dezelfde schoorsteen verdween.

„Die gaan allemaal naar Engeland,” zei een meneer, met een gezicht alsof hij persoonlijk het bevel daartoe gegeven had. „Naar Londen! Ik zou niet graag in de schoenen van die Engelsen staan! . . .”

Niemand gaf antwoord. De mensen zaten met zorgelijke gezichten op de banken of leunden tegen de lessenaars en keken bijna niet op. Ze hadden geen zin meer om over de oorlog te praten.

„De hele stad gaat eraan,” zeurde de man verder en met een stem alsof hij voor een grote menigte sprak, ging hij voort: „Ze gooien alles plat met hun bommen. Waar het ene vliegtuig ophoudt, daar begint het andere. Stel je eens voor, hoe dat er straks uit zal zien in een stad met zeven miljoen mensen. Wat een lijken, wat een lijken! . . . Alweer een konvooi! Kijk eens, wat een troep!”

Nog gaf niemand antwoord, ofschoon velen zich ergerden aan de toon waarop de man over deze dingen sprak: Het leek bijna

alsof hij genoot van de verschrikkelijke voorspellingen die hij deed. Jan merkte op, dat vader de spreker minachtend aanzag. „Ik zou heel wat liever in een van die vliegtuigen zitten dan in Londen,” ging de man onverdroten voort.

„Ik niet,” zei vader als voor zich zelf.

„U niet, meneer?” beet de man toe. „U niet? . . . Wilt u dan liever gebombardeerd worden dan zelf de bommen uit te strooien? Weet u wel, wat het zeggen wil om dood onder het puin te liggen?”

„Nee,” zei vader, „gelukkig niet, evenmin als u. Maar ik weet wel, dat het beter is om onrecht te lijden dan om onrecht te doen.”

„Zo denk ik er niet over,” zei de ander.

„Dat dacht ik al, toen ik u de eerste woorden hoorde zeggen,” antwoordde vader. „En daarom bent u geen haar beter dan de Moffen, die zich ook aan het recht niet storen.”

„Meneer!” riep de man dreigend, „u moet weten wat u zegt!”

„Dat weet ik best,” zei vader kalm. „Maar u niet! U kletst als een kip zonder kop. Man, hou je mond liever!”

„Bravo, bravo!” riepen een paar heren in de hoek van het kantoor. En de ambtenaar achter het loket, die al lang zijn klanten geholpen had, wenkte vader en zei: „Meneer, het spijt me nu nog meer, dat ik u niet helpen kon. Maar als u mij toestaat, dat ik u persoonlijk . . .”

Vader stak hem lachend de hand toe.

„Ik dank u hartelijk,” zei hij. „U bent een goed mens. Maar ik maak niet graag schulden. Ik zal mij proberen te redden. Gaat het niet, mag ik dan terugkomen?”

„Gerust,” zei de ander. „Het zal mij een waar genoegen zijn u een dienst te kunnen bewijzen.”

Ze stonden lang te wachten op het sein dat de straat weer veilig zou verklaren. De Moffenmeneer, die zich een hele tijd stil gehouden had, begon te mopperen dat er geen vliegtuig in de lucht was en dat ze er nu toch wel door konden.

Ten slotte liep hij de straat op, maar werd door een paar soldaten, die schuin tegenover het postkantoor in een portiek ston-

den, aangehouden en teruggestuurd. Toen hij niet dadelijk gehoorzaamde, maar natuurlijk weer een heleboel praatjes had, legden ze hun geweren op hem aan en plotseling rende de man, alsof de boze hem op de hielen zat en stooft wit van angst het kantoor weer binnen.

„Hij is nog een lafaard ook,” zei vader zacht tegen Jan. „Let daar eens op: wrede mensen zijn meestal geen helden.”

Ze wachtten weer. Meer dan een uur zaten ze nu al opgesloten. Een onbestemd gevoel van vrees begon Jan te vervullen.

Wat gebeurde erbuiten? . . . . Waarom ging de sirene niet? Was het mogelijk dat het sein eenvoudig vergeten was? . . . . Eindelijk huilde een langgerekte klaagtoon over de huizen en de mensen drongen haastig naar buiten. Alles was normaal. De zon scheen warm, kindertjes sprongen de stoepen af en begonnen hun spel, mensen repten zich voort door de straat. Maar bij de hoek van de straat, die van het plein op de duinen aanliep, stonden de mensen in een groep naar de verte te wijzen en Jan greep plotseling vaders arm en riep: „O, kijk eens, vader! Vreselijk, wat is dat?”

Aan de horizon stond een zwarte rookwolk groot en dreigend tegen de blauwe lucht omhoog, van onderen smal, van boven pluimvormig uitgewaaid in westelijke richting.

„Wat is dat, vader? Zou daar een huis in brand staan?”

„Een huis?” antwoordde vader langzaam. „Nee jongen, dat is geen huis. Dat zijn honderd huizen en misschien wel meer. Is dat niet de richting Delft of Rotterdam?”

Het was Rotterdam, zei een oude visser. Rotterdam was gebombardeerd.

„Dat moet er daar vreselijk uitzien, meneer!” zei hij en schudde zijn grijze hoofd. Het waren ongeveer dezelfde woorden, die de man in het postkantoor gebruikt had, maar het klonk heel anders.

Ze haastten zich naar huis. In de Duinweg waren alle mensen op straat en riepen opgewonden door elkaar. Een meneer beweerde, dat hij de ontploffingen had gehoord. Een jongen, die

drie verdiepingen hoog in de dakgoot stond, riep naar beneden, dat hij de vlammen door de rook zag spelen.

Moeder kwam hun al tegemoet lopen. Zij zag er vreemd uit, vond Jan, zo bleek en zo verwilderd: Zij greep vaders arm en leunde even met het hoofd tegen hem aan. Vader legde de arm om haar heen. Wat ze samen spraken, kon Jan niet verstaan, want hij kwam een paar stappen achteraan. Samen bleven ze op de stoep staan staren naar de verte, waar de rookwolken zich steeds meer uitbreidden. Soms groeide plotseling een wolk boven de andere uit, als een bergtop die door een ontzettende kracht omhoog werd gestoten.

„En de rook ging op als de rook van een oven. . . .” Die woorden waren aldoor in Jans gedachten. Zo zag Abraham vroeg in de morgen de rook opgaan boven Sodom en Gomorra, de goddeloze steden in het Jordaandal. Was Rotterdam ook zo’n verdorven stad? Nee immers. Daar waren kerken, daar woonden mensen die God liefhadden, duizenden misschien. . . . Lot was gered met zijn dochters. Engelen hadden hen uitgeleid, vóór de ramp zich voltrok. Hoe zou dat hier zijn gegaan? . . . En hoe zou het met Hanneke wezen? . . .

Hanneke! . . .

Nu pas sloeg ook hem benauwend de schrik om het hart! Nu begreep hij moeder en de ontzetting in haar ogen. Hillegersberg en Rotterdam waren aan elkaar gegroeid als Scheveningen en Den Haag. De tantes, bij wie het meisje in huis was, woonden dicht bij de tunnel aan de rand van de stad. . . .

De bommen konden evengoed daar gevallen zijn als in het zuiden en wie zou zeggen, of ze niet verspreid waren over heel de stad? . . . O, die kleine Hanneke, die schat! . . .

Zes jaar was ze pas, klein en lief, met haar blonde krulles en haar grote blauwe ogen.

„Ga je fluitjes voor me maken bij het nieuwe huis, Jan?” had ze het laatst aan hem gevraagd. En ze had zo dankbaar naar hem opgekeken, toen hij het beloofde. Zou dat de laatste keer geweest zijn, dat hij haar gezien had? Zou het mogelijk wezen,

dat dat onschuldige kleine lichaampje door bomscherven uiteen was gescheurd?

Toen hij zich dit indacht, stakte hem de adem en hij moest tegen de muur gaan leunen, omdat hij zo akelig slap werd in zijn benen. Hij durfde vader en moeder niet aan te kijken.

Hij sloop naar binnen om de radio aan te zetten. Maar die stond reeds aan en zweeg. Geen van de beide Nederlandse zenders zond iets uit. Waarom? . . . Had men daar niet de moed, om het laatste nieuws aan het volk bekend te maken? . . .

Ik moet erheen, dacht Jan. Met de auto gaat het niet, maar lopende kom ik er ook, dwars door het land desnoods, de rookwolk wijst de weg. . . . We moeten het weten, of Hanneke nog leeft . . . .

Toen hij weer buiten was, kwam een man op een fiets de straat inrijden.

„Rotterdam is helemaal verwoest!” riep hij. „Er staat geen huis meer! De lijken liggen op hopen langs de straten!”

Vader sprong de stoep af en hield hem tegen.

„Van wie weet je dat?” vroeg hij. „Heb je officieel bericht?”

„Alle mensen zeggen het!” zei de man. „Geloof u mij soms niet? Kijk dan maar eens naar die rook, dat is me nogal een brandje, niet?”

„Je moest je schamen!” zei vader boos. Maar de man reed verder en vóór de zijstraat hoorden ze hem alweer zijn jobs-tijding schreeuwen. Hij vond het zeker leuk om sensatie te verwekken. . . .

Opeens werd moeder onwel. Jan zag haar met gesloten ogen doodsbleek tegen de deurpost leunen en hij sprong snel toe. Maar vader was hem een seconde voor en ving haar op. Samen leidden ze haar naar binnen en legden haar op de divan. Jan holde weg om water, Guusje rende de trap op naar de slaapkamer om eau de cologne, maar toen ze terugkwamen, lag moeder alweer met de ogen open en glimlachte tegen ze.

„Maak toch niet zo'n drukte,” weerde ze af. „Mij mankeert niets. Ik geloof, dat ik mij alleen een beetje kwaad maakte op die . . . die schobbejak daar op straat! . . . .”

En ondanks alles schoten ze toen in de lach, want dat woord klonk al te grappig uit moeders mond, waaruit ze nog nooit een ruw woord gehoord hadden.

„Nou, die nare vent, die apekop!” mopperde moeder door. „Laat hij zijn mond houden! Ik had zonder hem al moeite genoeg om mij te beheersen. . . .”

En opeens lag ze toen toch te huilen en Guusje deed natuurlijk dadelijk mee. En alsof dat nog niet genoeg was, kwam Greetje de kamer intrippelen en die had het meteen ook te pakken. Maar dat was voor moeder het beste geneesmiddel.

Als die wat te troosten had, vergat zij zich zelf.

„Moeder, luister eens,” zei Jan. „En vader, u ook. Ik vind, wij moeten weten hoe het met Hanneke staat. Als ik nou vertrek, ben ik voor middernacht wel lopende in Rotterdam. Ik kom er wel door, denkt u ook niet, vader? Vooral in de nacht wel. Dan kan ik morgen nog vóór de middag hier terug wezen en dan weten we het, dan hoeft moeder niet meer ongerust te zijn. Wat dunkt u ervan, doen?”

Moeder wilde er natuurlijk niets van weten, al greep ze dankbaar zijn hand. Maar vader vond het plan nog zo gek niet.

„Laten we morgen afwachten,” zei hij. „Als we dan nog niets weten, voel ik er wat voor om met je mee te gaan. Wat zegt de radio?”

Maar de radio zweeg nog steeds. Oom zat tevergeefs aan de knoppen te draaien. Hij stuurde Jan naar de burens om te horen, of het daar anders was. Maar meneer Jacobs verzekerde, dat het overal hetzelfde was. Er werd al een hele tijd niets meer uitgezonden. Misschien was de zender gebombardeerd, veronderstelde hij.

Toen Jan terugkwam, reed een militaire auto door de straat en tussen de soldaten stond Frits, nu met een helm op en een grote oranjesjerp om zijn lijf.

„Hei Jan, hoera!” schreeuwde hij en hij zag er zo onbezorgd uit, dat Jan er een beetje wrevelig van werd en nauwelijks terugwilde. Als dat oppervlakkige jong maar plezier had, dan dacht hij niet aan anderen. . . . Enfin, hij was nog niet wijzer.

Tante schonk juist de thee in, toen Jan de kamer inkwam en ondanks aller protest kwam ook moeder bij de tafel zitten. „Zou je wel willen, hè?” zei ze schijnbaar vrolijk. „Jullie thee en ik een glas water daar op de divan!” . . . . Toen trok ze Jan naar zich toe en gaf hem een zoen.

„Dá's voor je dappere plan,” zei ze. En toen fluisterde ze hem in het oor: „Heb je wel gebeden voor je zusje?”

„Nou en óf!” verzekerde Jan, want er was voortdurend een gebed in zijn hart, dat het alles goed met Hanneke mocht blijken te zijn. Dat was het enige dat rust gaf. Hij begreep nu ook, hoe moeder het klaarspeelde om nog grapjes te maken, terwijl je toch zou denken, dat ze van binnen verteerd moest worden door zorg. Ze knipoogden elkaar ernstig toe en moeder streefde Jans hand.

Na de thee probeerde vader de stad in te komen, maar hij bracht het ook nu niet verder dan tot de brug. Bij de commandopost in de school wist men niets naders omtrent de brandende stad. De rookwolken waren nog dichter geworden en verduisterden nu de hele horizon. Ze zaten het zwijgend aan te zien in de voorkamer. Tante zat te breien, maar telkens rustten haar naalden, dan staarde ze naar buiten en schudde haar hoofd. Moeder had Greetje op schoot en zelfs de kleine meid was onder de indruk van het sombere zwijgen der volwassenden en zat stil op haar duim te zuigen. Traag kroop de tijd om. Nog steeds zweeg de radio. . . .

Het was misschien een uur of vijf, toen een groot rumoer in de straat hen naar buiten dreef. Op het plein bij de hoek, waar de Zeestraat op de Duinweg uitkwam, liepen tientallen soldaten dooreen. Ze schreeuwden, vloekten, schoten in de lucht en één, alsof hij dronken was, kwam een eind de straat inwankelen en ging toen als een kleine jongen tegen de muur staan huilen met zijn armen voor zijn gezicht.

Vader, oom en Jan holden erheen, maar dicht bij de troep vluchtten ze een portiek binnen, want de kogels floten over hun hoofd. De soldaten maakten de straat onveilig. Ze schenen buiten zich zelf te zijn van woede en verontwaardiging.

„Wat is er toch gebeurd?” riep vader. „Hei, wat scheelt jullie toch?....”

Een grote jonge kerel bleef voor vader staan en keek hem aan, alsof hij hem wilde verscheuren. Hij was blootshoofds, zijn tuniek was opengerukt, hij schudde zijn vuist voor vaders gezicht. „Capitulatie!” riep hij. „Ca-pi-tu-la-tie!.... Een mooi woord, vind je niet?.... Maar weet je wat het betekent?.... Ik heb geen schot kunnen doen!.... Vijf dagen zit ik nou te wachten en me te verbijten, om erop in te kunnen slaan.... En nou mag het niet meer, nou kan het niet meer!.... Nou heeft het leger zich overgegeven, o-ver-ge-ge-ven, hoor je dat?.... En wij zitten hier te smachten om mee te mogen vechten.... O-ver-ge-ge-ven... ”

Hij vloekte, schoot zijn geweer leeg en slingerde het daarna de duinen in.

„Mijn meisje zit in Rotterdam!” huilde een ander. De tranen liepen hem over de wangen. „Ze hebben haar gebombardeerd, haar lijk ligt misschien onder het puin!.... En ik mag er geen Mof voor opruimen! Maar ik doe het, ik doe het! Wat kan het mij nu nog schelen, wat die hoge officieren, die lafaards, zeggen?”

„Je hebt gelijk!” schreeuwde een soldaat, die een slordig verband om zijn hoofd had, dat half was weggerukt. Het bloed sijpelde over zijn ogen. „Jongens, Bram heeft gelijk, wij geven ons niet over, wij vertikken het doodeenvoudig! Moet dat winkelmeisje de baas wezen, die prutsgeneraal?.... Laat maar komen, die Moffen, die zwijnen, wij zullen er wel raad mee weten!....”

Maar niemand luisterde naar hem, want opeens kwam een andere groep soldaten het plein opstormen. Ze rukten een paar stropakken uiteen tot een grote losse hoop midden op het plein en terwijl sommigen er nog aan trokken, hadden anderen de brand er al ingestoken. Ze gooiden er wapens op, koppelriemen, ransels, uniformen. Met de bajonet op het geweer staken ze in de hoop en wakkerden de vlammen aan.

De vijanden zouden de boel niet in handen krijgen. Liever

brandden ze er midden op straat een groot rouwvuur van. Een stinkende zwarte rook dreef langs de huizen.

Oom, die de vernieling aan het hart ging, wilde zich ermee bemoeien, maar vader hield hem tegen.

„Laat ze maar uitrazen, die arme kerels,” zei hij. „Blijf er vandaan, het is net een bende wilden, je begint er toch niets tegen. Vermoedelijk is het een bevel: ze zullen alles wat voor de vijand van waarde kan zijn, moeten vernietigen.”

Ze liepen terug naar huis. Hier en daar stonden soldaten hun nood te klagen en de mensen hoorden ze ontroerd aan. Vrouwen huilden, mannen stonden somber en wanhopig voor zich uit te staren. Vader, die er al dagenlang op voorbereid was dat dit ogenblik komen zou, was de rustigste van allen.

„Mensen,” zei hij, „laten we niet de moed verliezen. Het is verschrikkelijk, wat er gebeurd is, maar het was niet te voorkomen. Tegen de geweldige Duitse legermacht kan ons landje niet op. Maar dat wil niet zeggen, dat nu alles verloren is! Denk aan de woorden van de koningin! Eens zal ons land weer vrij zijn en misschien eerder dan wij verwachten.”

„Wie zal dat doen?” vroeg iemand schamper. „Er is misschien geen land, dat tegen Duitsland op kan!”

„Dat weet ik niet,” antwoordde vader. „Maar dit weet ik wel: een rijk, dat gebaseerd is op bedrog en onrecht, dat kan niet bestaan. Al zal het Duitse leger ook ieder ander overwinnen, dan nòg zal het Duitse Rijk ineens instorten. Aan zijn eigen goddeloze beginselen zal het te gronde gaan.”

Jan moest ineens aan oude oom Gerrit denken, die ongeveer hetzelfde had gezegd en deze afloop van de oorlog reeds had voorspeld en even kwam er ondanks alles toch een gevoel van moed en triomf in zijn hart. Maar toen zag hij de rook van het soldatenvuur en ook de rook, die als een grote dreigende onweersbui boven Rotterdam aan de horizon stond, en zijn hart was weer vol met verdriet en zorg.

Hij wilde met vader naar binnen gaan, maar een soldaat, een oudere man al, die stil naar vader had staan luisteren, liep de stoep op en sprak hen aan.

„Komt u uit het noorden?” vroeg hij.

„Ja,” zei vader, „waarom vraagt u dat?”

„Ik hoor het aan uw spraak,” glimlachte de soldaat. „En nou durf ik u wel wat te vragen. . . .”

„Kom maar mee,” zei vader. Hij was een paar minuten met de soldaat in de kamer. Toen riep hij oom. En even later ging de militair met een tevreden gezicht weer weg.

Jan hoorde spoedig, wat er besproken was. Voor hem had vader niet veel geheimen. De soldaat wilde graag een burgerpak lenen. Hij had een boerderijtje in Drente, waar hij moeilijk gemist kon worden en hij was bang, dat hij met het leger voor lange tijd in krijgsgevangenschap zou worden gevoerd. Vanavond als het donker was, zou hij het komen halen en het later weer terugsturen. Vóór de vijand hier kon zijn, zou hij rustig wegfietsen naar zijn gezin en de Duitsers die hij misschien tegen zou komen, zouden hem niet gevangen nemen omdat ze hem niet als soldaat zouden herkennen.

Terwijl ze daar nog over spraken, werd de deur opengeworpen en kwam Frits naar binnen stormen. Hij stonk vreselijk naar rook, had zwarte vegen op zijn gezicht en was buiten zich zelf van verdriet. Hij wierp zich huilend op de grond en wilde naar niemand luisteren, tot Guusje erbij kwam en hem enigszins tot bedaren bracht. Zij kon altijd het best met hem opschieten.

„Waar is je muts?” vroeg ze.

„Verbrand!” snikte Frits. „En mijn helm en mijn sjerp ook. . . . Die rotmoffen zullen er geen plezier van hebben!”

Met een knipoogje naar de anderen nam Guusje hem mee naar boven, hielp hem dat hij zich waste en andere kleren aantrok en even later liep ze met de arm om hem heen in het tuintje en had blijkbaar een heel ernstig gesprek met hem. Dat scheen geholpen te hebben, want toen ze binnen werden geroepen voor het eten, was Frits nog wel wat stil evenals de anderen, maar hij at er geen boterham minder om. Hij wou naast vader zitten en legde tijdens het bijbellezen zijn hoofd tegen vaders arm. Na tafel ging hij nog gauw even naar Jobje.

Plotseling klonk er een stem uit de radio, die al die tijd op

Hilversum had gestaan. Door een omroeper werd een proclamatie van de opperbevelhebber, generaal Winkelman, voorgelezen, waarin werd bevestigd dat de vijand 's middags Rotterdam had gebombardeerd, terwijl Utrecht eveneens met vernietiging was bedreigd. Om de burgerbevolking te sparen en om verder bloedvergieten te voorkomen, had de generaal het bevel gegeven om de strijd te staken, uitgezonderd in Zeeland. Hij deed een beroep op de bevolking om orde en rust te bewaren en door een waardige houding de eerbied van de vijand af te dwingen.

„Wij hebben ons niets te verwijten,” zei de stem. „Uw houding en die van de troepen was rustig en vastberaden, Nederland waardig. . . .”

Vastberaden? dacht Jan. Ben ik dat geweest? . . . En zal ik het kunnen zijn? . . . Waarom zegt hij nu niets meer van Rotterdam? Als ik maar wist of Hanneke nog leefde, ja, dan zou ik ook verder wel vastberaden kunnen zijn. . . .

„Leve de koningin!” eindigde de omroeper. En toen, bij de eerste tonen van het Wilhelmus, haastte Jan zich de kamer uit, want hij had het gevoel, dat hij het volkslied nu niet aanhoren kon. Maar hij moest het, want het klonk ook luid door de straat. Op het balkon van een der bovenhuizen stond een luidspreker, die de bewoners daar ten gerieve van de voorbijgangers hadden neergezet. Een paar vissers stonden te luisteren en gingen toen heen, de hoofden gebogen. Ze hadden niet meegezongen. . . . Hoe zou het ook kunnen? dacht Jan. Waarom speelden ze daar in Hilversum het Wilhelmus nog? . . . Het paste nu niet meer. Het was een vrolijk lied, dat gezongen werd bij wapperende vlaggen en een optocht, bij oranjiesjerp en feestrumoer. Zou het heus nog wel ooit weer eens zó gezongen worden? . . .

Hij zag oom aankomen in de gang, maar hij had plotseling zin om een poosje alleen te zijn.

„Ik ga een eindje stappen, hoor!” zei hij. En hij liep de duinen in, het zou nu wel weer mogen. Het pad was met prikkeldraad afgezet, maar een eind van huis kroop hij er onderdoor, dwaalde een poos langs de konijnenpaadjes en beklom toen een van

de hoogste toppen. Daar ging hij zitten. Voor hem lag het landschap in de stralen van de ondergaande zon; de blinkende duinen, de torens en kerken en huizenrijen van Den Haag en daar, in een bloedrode gloed, het vredespaleis! . . . Ach, het vredespaleis, met ver op de achtergrond nog altijd die zwarte dichte rookbank boven het door de oorlog verwoeste Rotterdam. . . . Daar was de vijand, en het land, het overwonnen land, lag stil en lijdelijk te wachten tot hij komen zou en het in bezit zou nemen en ermee doen zou wat hij verkoos. . . .

Jan zuchtte en keerde zich om. Toen zag hij de zee, wijd glanzend, onafzienbaar, met een gouden pad over het water tot aan de rode zon. Daarginds was nu de koningin; hoe gelukkig, dat zij niet hier was gebleven! . . . En Indië was daar en de West, en de bondgenoten — Engeland en Frankrijk, en misschien, naar men zei, hoorde Amerika er straks ook bij.

Duitsland had de oorlog nog niet gewonnen! Zelfs Nederland was er nog! Het Koninkrijk der Nederlanden had niet opgehouden te bestaan! . . .

En terwijl Jan dat dacht, merkte hij ineens, dat hij zacht het Wilhelmus zat te neuriën: „Het vaderland getrouwe, Blijf ik tot in de dood.

Die woorden zacht zingend stapte hij door de duinen op huis aan. Toen kwam een vliegtuig laag aanronken langs de kust, draaide plotseling scherp bij en daverde met donderend lawaai laag over Jan heen in de richting van de stad. Hij zag het hakenkruis, hij hoorde de lucht gieren langs de vleugels.

Het was een Duitse jager, de Duitse adelaar, die zijn prooi al kwam belooeren. . . .

Doorzingen, dacht Jan. En hij zong nu luid door de duinen: „De tirannie verdrijven, die mij mijn hart doorwondt. . . .”

Toen hij de straat inkwam, zag hij slechts weinig mensen. Op het plein smeulde nog het vuur, maar soldaten waren er niet meer. Vader, die juist was teruggekomen van een bezoek aan de commandant, vertelde, dat er een bevel van de Duitsers was doorgekomen om de vernietiging ogenblikkelijk te staken. Maar hij had ook belangrijker nieuws: naar de commandant meende

te weten, zou voornamelijk het centrum van Rotterdam getroffen zijn. Als dat waar was, zouden ze over Hanneke tamelijk gerust kunnen zijn.

„Wij gaan er morgen met de auto naar toe om haar te halen,” zei hij. „En overmorgen zullen we proberen thuis te komen of in ieder geval een stukje in de goede richting te gaan.”

„Mag ik dan ook mee?” vroeg Frits.

„Overmorgen wel,” zei vader. „Natuurlijk.”

„Nee, morgen,” smeekte Frits. „Och toe vader. . . .”

„Nou, vooruit dan maar,” stemde vader toe. „Als je dan nu ogenblikkelijk naar bed gaat.”

„Ha, hoera!” juichte Frits en zijn ogen schitterden bij het vooruitzicht van de tocht. Hij zoende de hele rij welterusten, begon met vader en eindigde ook met hem. Toen sprong hij de kamer uit. Hij was zijn verdriet over de capitulatie alweer vergeten.

Meneer Jacobs stak zijn hoofd om de deur.

„Daar komt Schram weer aan,” waarschuwde hij. „Kom eens kijken, hoe hij zijn borst vooruitsteekt! Die voelt zich de held, hoor!”

Het was waar. Midden over de straat kwam de man nader, knikkend naar ieder huis en glimmend van trots als een overwinnaar, maar nog altijd met zijn piamaasje onder zijn colbert. „Die man deugt toch niet,” zei tante. „Anders zou hij wel geprobeerd hebben om onopgemerkt zijn huis binnen te komen. Kijk nu eens! . . . .”

Schram was nu vlak voor het huis gekomen en bleef bij een groepje mensen staan.

„Wat heb ik je gezegd?” hoorden ze hem kraaien. „Hadden we ons maar twee dagen eerder overgegeven, dan waren er duizenden mensen minder omgekomen. De leiding was in verkeerde handen, meneer, al jarenlang! Maar nu zal het anders worden, meneer!”

Niemand antwoordde. Allen keken hem schijnbaar onbewogen aan en zwegen. En toen scheen het toch tot Schrammetje door te dringen, dat hij ook maar beter zwijgen kon. Hij nam met een grijns zijn hoed af en verdween.

„Hou die in de gaten!” zei meneer Jacobs. „Die is in zijn hart al overgelopen. Dat is nou net een ventje om van het begin af met de vijand te heulen.”

Hij bleef nog even zitten en plotseling vroeg hij: „Wat hebt u onderweg naar hier voor een avontuur beleefd, meneer De Boer? Hebt u last gehad met een Duitser? Vertel eens. . . .”

Jan schrok geweldig. Hij zag vaders gezicht verstrakken en voelde diens ogen in zijn richting gaan.

„Wàt zegt u?” vroeg vader. „Last met een Duitser? Hoe komt u dàár nou bij?”

„Frits schijnt zo iets op straat verteld te hebben,” zei meneer Jacobs. „Het leek mij ook al vreemd. Hij was anders positief genoeg in zijn beweringen: die kerel zou uw auto hebben willen vorderen en toen was hij met u aan het vechten geraakt. Is dat allemaal fantasie?”

„Doe mij nu een groot plezier,” verzocht vader, „en vertel die onzin niet verder, meneer Jacobs. Hoe komt die jongen aan dat verhaal? Hij was er immers niet eens bij, toen wij hierheen reden. . . .”

„Jobje kan soms ook zo fantaseren,” lachte meneer. „Laatst kwam hij met het verhaal, dat hij aan het strand een walvis had gezien. En toen we gingen kijken, bleek het een doodgewone kabeljauw te wezen. Kom mensen, ik moet maar eens naar huis toe. Denk erom, kwart over tien spreekt generaal Winkelman voor de radio! Nou, ruhen Sie wohl, om met onze beschermers te spreken.”

„Beschermers?” vroeg tante.

„Ja, dat hebben de Duitsers immers gezegd, de eerste dag al: dat ze niet kwamen om ons te onderdrukken, maar om ons te beschermen tegen Engeland en consorten. Nou, als ze ons dan ook maar beschermen tegen dat N.S.B.-tuig, waarvan die Schram er misschien ook één is. Maar daar ben ik niks gerust op. . . .”

Toen hij vertrokken was, zat vader stil te denken en keek beurtelings Jan en Guusje aan. Guusje was erg rood en barstte opeens in snikken uit.

„Had jij Frits dat mooie verhaaltje verteld?” vroeg vader.

„Ja vader,” knikte Guusje. „Straks in de tuin. Maar ik heb hem nog zo gezegd, dat hij erover zwijgen moest. . . . Ik wou hem zo graag wat afleiden en troosten, omdat hij zo verdrietig was. Maar het was net, alsof hij er al iets van wist. Hij vroeg mij, wat er onderweg voor bijzonders was gebeurd, waarbij u zo dapper was geweest. . . .”

„Dat was mijn schuld,” bekende Jan. „Een paar dagen geleden zei hij 's avonds in bed, dat u een lafaard was, vader, en toen heb ik mij versproken. Ik heb gezegd. . . .”

„Stil maar,” zei vader. „Ik hoor het al wel. Het valt me tegen van jullie. Enfin, het is gebeurd en als 't nou hier maar bij blijft. We zullen Frits morgen eens flink de pin op de neus zetten. Maar leer hieruit nu eens, dat je moet kunnen zwijgen, jongens. We zullen dat in de tijd die voor ons ligt hard nodig hebben, denk ik.”

En daarmee was de kwestie afgehandeld. Maar er bleef toch een naar gevoel van over. Jan nam zich voor om voortaan liever de punt van zijn tong af te bijten dan een woord los te laten over iets waar hij niet over praten mocht.

„Kijk niet zo bedrukt,” zei vader, „er is geen man overboord.” En hij legde een arm om Guusje en de andere hand op Jans schouder, toen ze naar de achterkamer gingen en zich om de radio schaarden voor de toespraak van generaal Winkelman. De stem van de generaal trilde van ontroering, toen hij begon. Hij legde er de nadruk op, dat hij niet anders had kunnen handelen en dat het besluit van de overgave hem zwaar gevallen was. Ten slotte wekte hij op tot vertrouwen in de toekomst.

Toen aan het eind van zijn rede het Wilhelmus werd gespeeld, zongen allen het mee, ook Jan. En het trilde in zijn borst, toen hij aan de ene kant vaders hand zijn schouder voelde knijpen en aan de andere kant moeders arm onder de zijne voelde gaan. Ze stonden arm in arm, dicht bijeen. Ze wisten niet wat hun boven het hoofd hing en niet hoelang het duren zou eer het land weer vrij zou zijn. Maar dat vertrouwen, waarvan de

generaal gesproken had, zouden ze niet meer verliezen. En ze zongen samen het volkslied . . .
Het lied van de vastberadenheid, dacht Jan.
„Mijn schild ende betrouwen
Zijt Gij, o God, mijn Heer . . .”
Dát was het, wat hen in alles sterk zou maken.

HOOFDSTUK VIII

Vroeg in de morgen reeds stond het wagentje, na zijn dagenlange rust, weer tevreden te pruttelen voor de deur en Frits kroop gauw op de plaats naast die van de bestuurder; daarom nam Jan maar genoegen met de achterbank. Ze reden weg en Jan zag door het achterraampje, dat moeder hen het langst van allen stond na te kijken. Zij had ook graag mee gewild, haar hart verlangde zo vurig naar haar kind, maar vader vond het beter dat zij rustig thuisbleef, omdat zij die nacht bijna niet geslapen had van onrust en de volgende dag fit moest zijn om de lange tocht naar het noorden te maken. Hij was zo zorgzaam voor moeder . . . .

Het was opvallend stil in de stad. Er reed een enkele tram, zo goed als leeg, hier en daar liepen een paar mensen en een troepje soldaten zat ergens ongewapend met mistroostige gezichten tegen een muur in de zon. Duitsers waren nog nergens te ontdekken.

Ze snorden als vier dagen geleden de weg naar Delft op en er scheen niets veranderd. Op Ypenburg was nog dezelfde chaos van kapotte vliegtuigen, maar het rookte er niet meer en een klein Nederlands oefenvliegtuig stond onbeschadigd aan de kant. Ook het op de weg neergeschoten Duitse Junkers-vliegtuig lag er nog en Frits schreeuwde van verbazing, toen hij een van de monsters die hij zo dikwijls had zien overvliegen van dichtbij zag. Een rij auto's boog er juist omheen toen zij nader kwamen; vader moest ervoor stoppen omdat de doorgang zo smal was. Een rodekruiswagen reed voorop, een rij parti-

culiere auto's volgde. Jan zag kussens in een wagen, een hoofd in verband, een verpleegster.

„Gewonden,” zei vader. „Ze worden zeker naar Den Haag gebracht, omdat in Rotterdam de ziekenhuizen vol zijn. Of omdat er geen ziekenhuizen meer staan. . . .”

De rook hing nog steeds als een gordijn boven de stad, ofschoon niet meer zo zwart en dicht als de vorige dag. Het brandde er nog steeds. Ze hadden er hun ogen niet af, terwijl ze erop aan reden. Ze passeerden het viaduct bij Delft, waar ze vier dagen geleden niet verder konden, maar de sleuf in de weg was nu dichtgeworpen. Enkele auto's die hun tegemoet kwamen remden sterk bij en passeerden heel voorzichtig. Ook deze wagens waren vol met gewonden.

Even verder lag weer een vliegtuig; het had zich tegen de kant van de wegdijk te pletter gevlogen. De neus had klei en stenen meters ver weggeworpen, de vleugels waren geheel afgeknapt. „De tweede al” riep Frits. „En dáár nòg één! . . . En daarginds. . . .”

Het hield maar niet op. Vóór ze bij Overschie, een paar kilometer van Rotterdam, waren, had Frits tweentwintig Duitse vliegtuigen geteld, die op of naast de weg lagen, sommige uitgebrand, andere nog blijkbaar geheel onbeschadigd. Een groot troepentransport-vliegtuig versperde bijna de doorgang: ze moesten onder een der vleugels doorrijden. Daarachter lagen de weilanden vol parachutes en zeker was hier gevochten, want in het land en hier en daar op de berm lag het kadaver van een koe of een paard, afzichtelijk opgezwollen, en rechts van de weg steeg de rook uit de puinhopen van een boerderij. Frits zat te dansen op zijn plaats bij iedere verrassing en juichte als op een feest. Hij scheen er niet bij te denken, welk een drama's zich hier klaarblijkelijk afgespeeld hadden.

Dicht bij Overschie zagen ze de eerste Duitsers. Een paar tanks, enkele pantserwagens en een lange rij vrachtauto's stonden achter elkaar aan de kant van de weg. De soldaten hadden rust. Eén zat te slapen op het zadel van een motor met zijspan, gebogen over het stuur: zeker een ordonnans, die elk ogenblik

gereed moest wezen. Anderen lagen te slapen op het gras achter de wagens en één stond zich met ontbloot bovenlijf te wassen bij de sloot.

Midden in de rij stond de veldkeuken. Het rook er heerlijk naar bouillon en een kok met een witte voorschoot stond met een lang mes in een stuk bloederig vlees te snijden. Vader reed langzaam de lange rij wagens voorbij. Frits draaide het raampje open en stak het hoofd naar buiten om toch maar alles te zien. De soldaten waren vrolijk. Ze lachten tegen elkaar en riepen grappen, twee waren plezierig aan het stoeien. Geen wonder, ze hadden de strijd achter de rug en waren op hun triomftocht! . . .

Twee Duitsers stonden rechts van de weg met opgeruimde gezichten naar het wagentje te kijken, dat langzaam nader kwam. Een van hen deed plotseling met uitgespreide armen een paar stappen vooruit en riep „Boeh!” tegen Frits, die zijn tong tegen hen uitgestoken had. De jongen schrok er zo van, dat hij met een schreeuw tegen vader opvloog en Jan hoorde duidelijk het bulderend gelach van de kerels, toen de auto een lelijke zwaai over de weg maakte. Vader was natuurlijk kwaad en hij beloofde Frits een flinke draai om de oren, als hij het waagde nog een keer de Duitsers te bespotten.

„Of ik zet je hier ijskoud uit de wagen en laat je op je eentje naar Scheveningen terugtippelen,” zei hij. „Begrepen, kwaajongen?”

„Ja vader,” antwoordde Frits kleintjes.

„Doe als ik en negeer ze,” zei vader. „Doe net alsof je ze niet ziet.”

En toen draaide hij de auto van de hoofdweg af, het dorpje Overschie in. Vandaar liep een smal polderweggetje op Hillegersberg aan, een paar kilometer ten noorden van Rotterdam langs. Ze hadden nu een duidelijk gezicht op de brandende stad en verbaasden zich dat de rook van zo'n grote oppervlakte opsteeg. Het leek alsof de hele stad nog in brand stond.

Langs het weggetje stonden burgerhuizen en boerderijen en het viel Jan op, dat de erven soms vol waren met mensen. Tel-

kens ook kwamen ze groepjes mensen tegen, beladen met koffers, bedden en huisraad. Er waren moeders bij met kinderen op de arm en mannen achter een karretje of een volgeladen kinderwagen.

„Vluchtelingen,” zei vader.

Hij hield zoveel mogelijk rechts om ze niet te hinderen, maar het weggetje was hier en daar zo smal, dat ze toch aan de kant moesten gaan staan. Ze hadden strakke bleke gezichten en starden wezenloos voor zich uit. Misschien hadden ze wel alles verloren en wisten ze niet eens, waar ze heen moesten.

„De stakker ” zei vader. „Er mag straks wel een grote actie op touw gezet worden om al die ongelukkigen te helpen. Laten we dankbaar zijn, jongens, want wij zijn er goed afgekomen. Als het nu met Hanneke maar goed is. . . .”

Hanneke, ja! Jan had haar door alles wat er te zien was bijna vergeten, maar nu bekleemde hem weer de spanning. Ze naderden Hillegersberg. Ook daar steeg op een enkele plaats rook

omhoog tussen de huizen. Jan begon de omgeving te herkennen; hij had een paar keer bij de tantes gelogeerd. Hier was de overweg, aan beide kanten stond een Duitse wachtpost. En daar was die bekende winkelstraat, hoe heette die ook weer? . . . O, wat een mensen liepen ook hier te sjouwen met allerlei spullen! . . . Daar werd een vrouw op een brancard ergens naar binnen gedragen en een kind liep tussen andere kinderen te spelen met een verband om het hoofd. Waarom reed vader toch niet harder? . . . Het leek wel alsof ze niet opschoten en toch stond de kilometerteller op vijftig . . .

Daar was de zijstraat, waar de tantes woonden . . . Waarom stond die wagen daar nou net de weg te versperren? De voerman keek nog lelijk ook, toen vader ongeduldig de claxon gebruikte . . . Ha, en dáár was dan eindelijk de straat die de laatste dagen zoveel in hun gedachten was geweest . . . En dáár was het huis! Het stond er nog, al waren er planken en stukken karton voor de ramen gespijkerd . . .

De remmen knarsten, toen vader stopte en meteen uit de wagen sprong. En alsof ze verwacht werden, vloog de deur open en daar stond tante Jo met een blij gezicht, — aan dat gezicht kon je meteen zien, dat alles goed moest zijn! — en tante Cor dook achter haar op en daar kwam Hanneke in haar blauwe jurkje de stoep af huppelen en lag met een sprong in vaders armen. Zij drukte haar hoofd tegen het zijne, eerst aan de ene kant, dan aan de andere. Zij was zo dol op haar vader en zo gelukkig, dat ze weer bij hem was. Jan en Frits kregen slechts vluchtig een beurt, toen moest ze dadelijk weer bij vader zijn. Ze gaf hem bijna geen gelegenheid om de tantes behoorlijk te begroeten en in de kamer kroop ze dadelijk op zijn schoot en had zoveel te vertellen: van de vliegmasiens, die zo vreselijk gebomd hadden en van het huisje, dat tante Cor voor haar gebouwd had onder de trap. Dat ze daar met tante Jo gezeten had, toen het zo heel erg werd en dat die haar stijf tegen zich aan had gedrukt. En dat ze toen „gebid” hadden en dat de lieve Heer toen de vliegmasiens had weggestuurd: „Vort jullie, je mag niet zoveel lawaai maken! . . .”

Maar later kregen de tantes haar met Frits de tuin in om de parkieten te bekijken en het eigen tuintje, dat zij hier gekregen had en toen konden zij eens aan het woord komen. Ze vertelden van het bombardement, dat tante Jo met Hanneke doorstaan had onder de trap en tante Cor bij kennissen in de stad. Ze hadden de bommen horen gieren voor ze insloegen, en tante Jo hield vol dat ze de gangmuur had zien wankelen toen twee straten verder een huis werd getroffen. Toen waren al de ruiten rinkelend ingedrukt en Hanneke had gekrijst van ontzetting. Haar zenuwen hadden erg geleden, vannacht was ze schreeuwend wakker geworden en pas weer ingeslapen nadat tante Jo haar bij zich in bed had genomen.

Tante Cor vertelde van de verschrikkelijke verwoesting in de stad. Het hele centrum was door de bommen weggevaagd en de brand had het overige gedaan en was nog steeds niet uitgevoed. De mensen waren in paniek gevlucht, ook al liep hun huis gevaar. Wat kon het hun schelen, als zij het leven er maar afbrachten! Brandweer en soldaten waren dadelijk aan het blusingswerk begonnen, maar ze stonden bijna machteloos tegen het geweld van het vuur. En ze vertelde van de vluchtelingen, die in grote angst voor nieuwe bombardementen voorbijgevlucht waren, en van de verhalen die ze gehoord had. Van een oude dame op een bovenverdieping, die met vloer en al naar beneden was gestort en ongedeerd was weggewandeld. Van een moeder, die een plukje haar van haar kind uit het puin zag steken en het zelf had kunnen bevrijden: het kind liep weer naast haar toen zij het vertelde. En van een gezin dat heel de nacht in een kelder opgesloten was geweest onder een brandend huis en dat eerst vanmorgen kon worden verlost.

Toen schrokken ze opeens allemaal door een luid gekerm uit de tuin; de deur zwaaide open, Hanneke kwam sidderend over heel haar lijfje naar binnen hollen en vloog bij vader op schoot. „Een vliegmasien, een vliegmasien!” schreide ze.

„Malle meid,” lachte vader, „die doet toch geen kwaad meer, die bromt alleen maar een beetje! Er is immers geen oorlog meer!”

Maar het kind wilde niet luisteren en kwam maar langzaam tot bedaren.

Vader dronk haastig zijn koffie en Jan zag dat er enige onrust in zijn ogen was.

„Wij gaan gauw naar mammie,” zei hij. „Ga je mee, Hanneke?” Dat hielp. Het kind sprong van zijn knie en droogde haar tranen. „Maar dan flink zijn,” waarschuwde vader. „Onderweg zien we misschien ook nog wel een vliegtuig, maar die doet ook geen kwaad. Als je belooft dat je niet meer huilen zult, mag je mee.”

Natuurlijk, ze beloofde het, al was het met trillende lipjes. Tante Jo pakte haastig haar koffertje. Daarna liepen ze samen naar de auto.

„Heb je nog benzine genoeg?” vroeg tante Cor. „De pompen mogen niet meer verkopen. Het is juist door de radio afgekondigd.”

„Drommels,” schrok vader. „Dat ziet er dan niet te best voor ons uit. We hebben ruim genoeg om Scheveningen te halen, maar hoe moeten we morgen thuiskomen? Enfin, we vinden misschien wel een oplossing. Kom Hanneke, jij achterin bij Jan?”

Maar het meisje wilde absoluut bij vader op schoot zitten en omdat zij nog niet helemaal zich zelf was, leek het vader het beste om voor ditmaal maar toe te geven.

„Dan jij maar achter het stuur, Jan,” zei hij. „Schiet op, Frits, jij op de achterbank!”

„Durf je dat?” vroeg tante Jo.

„Wat?” vroeg vader. „Dat Jan achter het stuur zit, bedoel je? Die jongen rijdt secuurder dan ik!”

Het was moeilijk, om daar een gewoon bescheiden gezicht bij te trekken. Jan zette zich onder de bewonderende en bezorgde blikken van de tantes op de bestuurdersplaats, startte de motor, wuifde nog even en daar gingen ze.

„Laat eens gauw horen hoe het gaat!” riep tante Cor nog. Met Hanneke, bedoelde ze natuurlijk.

Ze reden dezelfde weg terug en kwamen nu de stroom van vluchtelingen achterop. Een oud wijfje stak de hand op en ze

namen haar mee, met haar dochter, een kanarie in een kooitje en een zak vol kleren. Ze hadden alles verloren, vertelde het oudje. Het weinige dat ze bij zich hadden, hadden ze nog gegrepen toen het huis naast het hare gebombardeerd werd, en daar waren ze mee gevlucht. De nacht hadden ze in een plantsoen onder de blote hemel doorgebracht en nu wilden ze naar Schiebroek, waar ze bij kennissen onderdak hoopten te vinden. En dat ze nou het portret van haar overleden man vergeten had, dat vlak bij de deur op het penantkastje stond, . . . dat ze nou geen portret van haar man meer had, daar huilde ze om.

„Dag meneer,” zei ze tegen Jan, toen ze uitstapte. „Wat ben ik u schuldig?”

En ze wilde hem warempel nog een kwartje geven voor het meerijden. Het was moeilijk om zonder fooi van haar af te komen.

De Duitse colonne was er nog, maar Frits hield zich nu wel kalm. De meeste mannen lagen te slapen en Jan reed ze snel voorbij. Hij dacht aan moeder, die natuurlijk aldoor voor het raam of op de stoep zou staan en ongemerkt ging de snelheidsmeter de tachtig voorbij. Moen gaf vader hem een wenk, om wat kalmer aan te doen.

Ze naderden de eerste vliegtuigen. Vader probeerde Hanneke af te leiden, opdat zij ze niet zou zien. Zij had een portemonneetje met wat geld, dat liet hij haar tellen, telkens weer. Maar aan de heldere blauwe oogjes ontging niet veel! Gelukkig herkende ze die grote dingen niet eens.

„Wat is dat?” vroeg ze. „Een brug?”

Ze lieten het maar zo.

„En daar aan de kant?” riep ze ineens. „Is dat een koe?”

„Dat is een zak met zand erin,” legde vader uit.

Het leek er werkelijk op, zo was het lijf van het beest gezwollen. „Niks hoor,” zei Hanneke. „Het was een dier, er zaten pootjes aan.”

En toen ze daar om lachten, lachte ze zelf ook maar mee.

Ze schoten flink op. Ze snorden Ypenburg voorbij en toen moes-

ten ze plotseling stoppen. Er stond een Duitser op de weg met een Nederlandse officier.

„Meneer, het spijt me,” zei de luitenant. „U moet uitstappen. De auto moet met de chauffeur terug naar Rotterdam, gewonden halen.”

„Ik zal dadelijk gaan,” antwoordde vader. „Maar mogen we even dit kind naar haar moeder brengen? Dat komt ook uit Rotterdam.”

„Gaat uw gang,” zei de officier. Hij salueerde. De Duitser stak zijn hand omhoog en zei: „Heil Hitler!” . . . Het was de eerste maal, dat ze de partijgroet hoorden.

Een paar honderd meter verder stond alweer een post. Nu een onderofficier met een politieagent. Weer werden ze aangehouden en weer kregen ze dezelfde boodschap te horen.

„Die officier daarginds heeft ons verlof gegeven eerst dit kind naar huis te brengen,” zei vader. „Dan ga ik dadelijk terug.”

„Als u 't maar heus doet,” weifelde de agent.

„Ik beloof het u,” zei vader en ze reden weer. Maar voor de brug vlak bij de stad stond een korporaal en die hield ze voor de derde maal aan.

„Terug naar Rotterdam,” beval hij. „Er moeten auto's zijn voor de gewonden.”

„We mogen eerst dit kind naar haar moeder brengen,” zei vader.

„Het is dichtbij, we komen zo terug.”

„Meneer!” riep de man, „dat kind heeft haar moeder dus nog! Maar mijn vrouw en kinderen zitten daarginds in die hell! Terug, en dadelijk! Hier vlak over de brug stopt de tram, daar kunnen de anderen mee naar huis!”

„Hij heeft gelijk,” zei vader. „Jongens, stap uit. Zorg maar, dat je met Hanneke thuiskomt. Ik ga terug.”

Maar toen de kleine meid begreep, dat vader haar met de jongens alleen wilde laten, raakte ze buiten zich zelf van angst en wanhoop. Er viel niet tegen te praten, ze schreide en kermde en klemde zich zo stijf aan vader vast, dat hij niet kon instappen. Tot overmaat van ramp kwamen een paar vliegtuigen over. Toen hakte vader snel besloten de knoop door.

Hij zei: „Stil maar, ik blijf bij je. Jan, in de auto. Jij rijdt naar Rotterdam en helpt wat je kunt. Je zult daar wel iemand vinden, die je terecht helpt. Wees flink, jongen, ik vertrouw je. Wees heel voorzichtig en waag niets. Afgesproken?”

Een blijde schrik voer door Jan heen en even raakte hij er haast van in de war. Toen, plotseling, werd hij wonderlijk kalm. Het was een goed werk, dat hij ging doen en daarom zou hij het kunnen. Hij keek vader vast aan en zei: „In orde, vader. Maak u niet ongerust.” En stapte in.

Vader stak hem door het portierraam een tientje toe.

„Hier,” zei hij. „Je kunt geld nodig hebben. En als je een kans ziet om benzine te krijgen. . . . Je hebt nu een reden, je moet gewonden halen!”

Nog een handdruk, een groet naar Frits en Hanneke, en daar reed hij in de richting die de korporaal aangaf, de binnenweg naar Delft op.

Hij, Jan de Boer, vijftien jaar (bijna zestien), alleen in een auto naar het brandende Rotterdam, met zo'n geweldige opdracht!

HOOFDSTUK IX

Het was toch wel even een benauwend gevoel om alleen in een auto te zitten en de wijde wereld in te rijden, langs een onbekende weg en een grote stad tegemoet, waar hij nog bijna niet geweest was en die bovendien in brand stond. Maar dat duurde niet lang. Want was het niet heerlijk, dit avontuur? . . . . Moeilijkheden zouden er misschien wel komen, maar daar moest je nooit van tevoren tegen opzien, zei vader wel eens. Ze kwamen meestal één voor één, hij zou ze best de baas kunnen. . . . En hij zou misschien gezongen hebben, als daar voor hem niet dat rookgordijn had gehangen en als zijn opdracht niet zo ernstig luidde: Gewonden halen. . . .

Als het nu maar niemand opviel, dat hij nog zo jong was en eigenlijk niet eens een auto mocht besturen. . . . Och, wie lette daarop? . . . . Agenten hadden vandaag wel wat beters te doen dan auto's aan te houden. Bovendien, als hij de zonnebril opzette, leek hij zeker een paar jaar ouder. Hij viste die onder het rijden uit het dashboardkastje en legde hem naast zich gereed op de zitbank. Hij hield er niet van om zo'n ding op te hebben. Zijn ogen waren sterk genoeg en hij zag de wereld liever zoals ze werkelijk was. Kon hij ook beter uitkijken naar alles wat er te zien was: ook hier dode koeien en parachutes en dicht bij Delft een groot smeulend fabrieksgebouw. . . .

Hij reed niet te hard, zestig, zeventig kilometer. Lekker ging het! Er was weinig verkeer langs de weg en de route door Delft wees zich vanzelf. Wacht, daar was een benzinepomp, rechts van de weg, voor een smederij. Vlug bijremmen en netjes voorrijden. Een stoot op de claxon en daar kwam de baas al aan-

sloffen en bleef met de handen in de zakken bij de auto staan. „Benzine?” vroeg hij. „Het zal niet gaan, meneer. (Meneer, zei-d-ie!) We mogen niet meer afleveren. Vandaag bekend gemaakt.”

Jan zette zijn diepste mannenstem.

„Dat weet ik,” zei hij. „Maar ik word naar Rotterdam gestuurd om gewonden te halen. Zegt u dan maar eens, hoe ik er komen moet zonder benzine.”

„Ben je leeg?”

„Zo goed als,” overdreef Jan.

„Nou, wat kan het me ook schelen,” zei de man en hij maakte de slang los.

„Gemengde smering?”

„Ja. Ik zal de olie er wel bij laten lopen.”

Jan maakte haastig de motorkap open en schroefde de dop van de tank. Het kostbare vocht stroomde, de wijzer vloog rond.

„Voorzichtig!” waarschuwde Jan, toen er twintig liter in was. Maar het was al te laat, de benzine gulpte over de tank. Ziezo, voller kon het niet.

„Je was nog lang niet leeg,” verweet de man.

„Afiijn,” liet hij er onverschillig op volgen, „wat kan het mij ook schelen?”

Hij droogde met een dot poetskatoen de tank een beetje af en sloot de kap.

„Hoeveel?” Jan trok zijn portemonnee. De baas had niet van een tientje terug, hij moest ermee naar binnen. Toen hij terugkwam, keek hij Jan eens goed aan en vroeg: „Hoe oud ben je?”

„Ik word negentien,” probeerde Jan. „Tenminste, dat hoop ik....”

„Dan zie je er nog jong uit,” zei de man. „Maar wat kan het me ook schelen? Er is niet veel meer dat me nog schelen kan, jonheer, nou de Moffen hier de baas zijn. . . . Ik wou, dat mijn jongen maar weer thuis was. Die lag bij de Grebbe en we hebben nog geen bericht. . . .”

Jan knikte ernstig.

„Ik hoop, dat u gauw goede berichten krijgt,” zei hij, terwijl hij startte. „En welbedankt voor de benzine. . . .”

De man antwoordde niet en keek met een somber gezicht toe, toen Jan wegreed. Die draaide de weg weer op en zette er nu een flinke vaart in. Hij zat toch maar lekker boordevol met benzine, ze zouden er makkelijk mee thuis kunnen komen. Vader zou tevreden zijn. . . .

De stad naderde snel. De zon kroop weg en scheen rood door de rookwolken. Wat een vreemd dreigend gezicht was dat! Nu goed opgelet en niet te veel naar de lucht kijken, want het begon hier drukker te worden. De weg was Jan volkomen onbekend en hij reed maar op goed geluk de stad in.

„Je zult wel iemand vinden, die je terechthelpt,” had vader gezegd. Wie zou dat moeten zijn? . . . Er liepen hier mensen genoeg, sommigen met de zakdoek tegen neus en mond gedrukt voor de rook, maar die hadden allemaal haast. Verder dus maar. De rook werd steeds dichter en stukjes verschroeid papier dwarrelden door de lucht. Jan draaide het raam dicht en reed langzaam door.

Daar waren de eerste tekenen van het bombardement. Een huis was tussen de andere van de rij uitgebombardeerd. Recht langs

de binnenmuur was aan de ene kant de muur afgesneden, maar van het huis aan de andere kant was het dak meegekrakt. Het puin lag tot midden op de straat. Zouden daar mensen bij omgekomen zijn? . Het kon haast niet anders. . . .

Opgepast! Een oud mannetje met een armvul dekens liep vlak voor de auto langs. Je kon de mensen op sommige plaatsen haast niet zien door de smook, het leken net schimmen. Dichtbij, voorbij een kruising, stond een huis in lichtelaaie. De brandweer was erbij en politie, maar er waren geen kijkers. Een jongeman met een witte band om de arm stak juist de straat over. E.H.B.O. stond op die band. Jan reed de wagen naast hem en stak zijn hoofd door het portierraam.

„Ik ben van Den Haag hier naar toe gestuurd, om gewonden te halen,” zei hij. „Kunt u mij zeggen, waar ik wezen moet?”

„Ja,” zei de man, „dan zul je 't best naar het hospitaalschip in de Maas kunnen gaan.” En hij begon de weg daarheen uit te leggen, maar het was zo ingewikkeld, dat Jan er niet veel van snapte.

„Weet je wat, ik zal even meerijden,” zei de man. „Je bent hier zeker vreemd.

Hij stapte in. De afstand viel mee, maar de weg was moeilijk. Het puin lag op sommige plaatsen een meter hoog op straat en Jan moest in bochten zijn weg zoeken. Ergens stond een huis in brand en de vonken regenden over de straat.

„Rij er maar door!” zei de man. Maar Jan dacht aan de gemorste benzine, waar de wagen nog naar stonk en maakte liever een omweg.

„Ze houden de brand niet tegen,” zei de man. „Er is geen vechten tegen. Als die wind maar wou gaan liggen of als het maar regenen wou. Als er een muur instort, gaat er een vonkenmassa als een zuil omhoog en waait uit over de belendende percelen. Daar zijn de bewoners meestal gevlucht, de ramen zijn opengeklapt door de luchtdruk van de bommen of de ruiten zijn kapot en de gordijnen waaien naar buiten. Eén vonk in zo'n stukje vitrage en de hele zaak staat weer in de fik. Je moet zien, hoe

snel dat gaat. Hierheen, rechtsaf, dáár kun je niet langs om het puin. . . .”

Bij de Maas was de rook dunner. Het water blikerde vrolijk in de zon, maar aan weerszijden van de rivier stonden verwoeste gebouwen na te smeulen en in de verte, aan de overkant, lag een uitgebrand schip.

„De Statendam,” zei Jans gids. „Kijk, daar is het hospitaalschip. Nu red je je wel, hè? Laat me er gauw uit, dan kan ik op die vrachtwagen terug. . . .”

Jan reed de auto tot dicht bij het schip, dat aan de kademuur gemeerd lag. Het had een groot rood kruis op het dek en kruisen op de zijkanten. Jan liep de brug over en klopte aan een deur. Daarbinnen was een dokter in een witte jas bezig om een jong meisje te verbinden, dat een grote wond in het achterhoofd had. Zij zat op een krukje voorover geleund bij een witte tafel, haar jurk was op de rug besmeurd met bloed en ze jammerde zacht. Een zuster stond klaar met een rol verband.

De handen van de dokter stonden niet stil, terwijl hij Jan inlichtte.

„Gewonden voor Den Haag? Ga maar naar Eudokia, daar hebben we al meer heengestuurd. Weet je het ziekenhuis Eudokia niet? Weet je helemaal geen weg? Dan zal ik je iemand meegeven. Is zuster Trijntje er nog?”

De zuster ging weg en kwam even later met een jong verpleegstertje terug. Een vrolijk ding, dat Jan lachend aankeek.

„Als je even wacht, kun je meteen deze patiënt naar huis brengen,” zei de dokter tegen Jan. „Zij woont in die richting.”

Het duurde niet lang. Met een groot verband om het hoofd werd het meisje door zuster Trijntje in de auto geleid. Zij stond wat onvast op haar benen, maar glimlachte alweer.

„Mijn moeder zal opkijken,” zei ze, alsof ze het nog leuk vond ook. „Ik zou even naar ons oude huis om te zien of de poes er was; die konden we gisteren niet vinden toen we er vandoor moesten. Het huis was er niet meer; het duurde een hele tijd voor ik de plaats gevonden had waar het gisteren nog stond. Het puin was nog warm, maar ik liep erover om te zien of ik

iets van het dier ontdekken kon. Toen zakte ik naar beneden in de kelder. Steenbrokken rolden me na en ineens kreeg ik een klap op mijn hoofd, zeg! En van wat er toen gebeurd is, weet ik niets meer. Wie zou me gevonden hebben en naar de dokter gebracht? . . . ”

De zuster wist het ook niet.

„Zijn jullie alles kwijt?” vroeg ze.

„Alles,” zei het meisje. „Maar ons hele gezin is er nog, dat is het voornaamste. En we stonden toch maar gewoon bij elkaar in de gang, toen de bommen vielen. Waar we nou zitten, daar is een gezin, dat was in de schuilkelder gevluht. Daar viel een bom bovenop en ze zijn allemaal dood, maar hun huis staat er nog onbeschadigd. Dan zijn wij nòg goed af! . . . .

„Stoppen!” riep de zuster. Maar Jan had de voet al krachtig op de rem gezet. Vóór hen in de straat stond een huis in brand. Mensen stoven uit elkaar, een man rende haast tegen de auto op. De voorgevel wankelde, boog langzaam voorover, sneller, steeds sneller en stortte neer op de straat. Een wolk van stof, rook en vonken stooft op. Jan reed snel achteruit, maar de wolk volgde hem, haalde hem in en hulde de wagen in een halfduister.

„Dat was op het nippertje,” zei de zuster. „Keer hier maar, je kunt er vast niet meer langs. Eerste zijstraat rechts, dan komen we er ook.”

En ze kwamen er. De zuster leverde het meisje af en was al gauw terug.

Nu naar Eudokia,” zei ze.

Daar ging het weer. Langs straten waar niets aan mankeerde en langs ruines waar een stinkende walm uit opsteeg, die in de wagen doordrong, al zaten de ramen dicht. Een vrouw in een jasschort stond ergens midden op de straat en hield de auto aan. Jan stopte. Wilde ze meerijden? . . . .

„Hebben jullie mijn man ook gezien?” schreide de vrouw. „Van gisteren af ben ik mijn man al kwijt. Niemand weet waar hij zit. Hij heeft een blauwe overall aan, hij wou gaan helpen bij het blussen. Vóór de avond zou hij terug wezen, maar ik heb de hele nacht alleen gezeten met de kinderen. . . . ”

„O, die duikt wel weer op, mevrouw,” zei de verpleegster. „Maar we zullen uitkijken, hoor! Dat beloof ik u. . . .”

Ze gaf Jan een wenk om door te rijden, maar de vrouw hield de portierkruk vast.

„Hij heet Verbeek,” zei ze. „Henk Verbeek, zesendertig jaar, en hij heeft een puistje op zijn linkerwang, vlak voor zijn oor. Dat heeft hij zijn hele leven gehad. . . . Och, doe uw best toch, zuster, en u ook, meneer, en zeg toch dat hij thuis moet komen. Wat moet ik beginnen, als ik mijn man niet heb in deze hel. . . .”

„Rijden,” zei de zuster. En toen ze weg waren: „Zo lopen er heel wat te zoeken. Je kunt er voorlopig niets aan doen. Misschien komt hij straks thuis, misschien ligt hij ergens onder een muur, dan vinden ze hem later wel. . . .”

Haar gezichtje stond plotseling erg strak, maar toen ze bij Eudokia uit de wagen wipte, lachte ze alweer. Na een poosje kwam ze terug en zette zich opnieuw naast hem.

„Mis,” zei ze. „Geen werk voor je, jô! Alle gewonden die ze niet bergen konden, zijn hier al weg. Rijden maar, dan breng ik je naar een chemische fabriek, een heel eind hier vandaan; die moet nog bijna vol liggen, zeggen ze hier.”

En weer ging het de stad door, langs metershoog puin en verwrongen ijzeren binten, langs brokken van muur en resten van huisraad en Jan moest al zijn aandacht bij de wagen hebben, want de doorgang was soms zo nauw dat hij de brokken bijna niet vermijden kon. Hij zweette ervan en boende herhaaldelijk met zijn zakdoek over zijn gezicht. Hij was blij, toen ze op een singel kwamen, die geheel gespaard was. Hier was bijna geen rook en hij zette het raam ver open. In het plantsoen hadden hele gezinnen hun kampement opgeslagen. Van dekens en zeilen hadden sommigen een dakje gemaakt, een vrouw zette een pan op een petroleumstel, een fornuis stond er te roken, kinderen speelden rond op het gras, een man hakte brandhoutjes. En een eind verder stond weer een colonne Duitse legerwagens: pantserwagens, kanonnen van allerlei soort, wagens van de gemotoriseerde infanterie, fouragewagens. De soldaten verdrongen zich om een paar karretjes met limonade, bier en chocolade en de

kooplui deden goede zaken. „Eiskalt Bier” had een van hen op zijn karretje geschreven.

„Kijk diel!” zei zuster Trijntje minachtend. „Als er wat te verdienen is, bestaat er geen vijandschap meer! . . . Die schijnen alles alweer vergeten te zijn. Maar wij vergeten het nooit!”

Haar gezicht stond ernstig, doch slechts enkele seconden. Zuster Trijntje kon niet lang boos of verdrietig zijn.

„Ik voel mijn maag,” zei ze. „Het is ook al halftwee warempel. Sinds vannacht vier uur heb ik niets te bikken gehad. . . .”

„Vier uur?” roeg Jan verbaasd. „Had u toen al dienst?”

„Ga weg!” lachte ze. „Dienst? . . . Ik ben natuurlijk de hele nacht niet naar bed geweest, maar ik voel me nog best. Kijk es, jô, daarginds delen ze voedsel uit! Rij er es heen; jij zult ook wel trek hebben.”

„Nou en of,” zei Jan gretig. „Ik rammel van de honger.”

Er stonden veel mensen te wachten bij het lokaal waar de uitdeling plaatsvond, maar de zuster, in haar verpleegsterskostuum, drong zich door de schare naar binnen en kwam er met broodjes, een stuk worst en een homp kaas weer uit. Ze lachte Jan vrolijk toe. Wat een leuk fris gezicht had ze, dacht hij. En van die zwarte veeg op haar wang zou hij maar niets zeggen, dat stond juist wel geestig!

„Rijen maar weer,” zei ze. „Ik zal je wel voeren.”

En ze stopte hem beurtelings een stuk brood, kaas en worst in de mond.

Al etende kwamen ze bij het fabrieksgebouw waar ze wezen moesten. Jan stopte en zuster Trijntje duwde hem wat er nog over was van de proviand in handen.

„Eet maar op,” zei ze. „Ik heb alweer genoeg voor een tijdje.”

Ditmaal duurde het heel lang voor ze terugkwam. Jan liep naar de ingang waardoor ze verdwenen was en stapte een brede gang binnen. Een deur stond open naar een grote fabrieksruimte. Het was er een onbeschrijfelijke chaos van veldbedden en meubels, van door elkaar liggende en lopende en zittende mensen. Tal van gezinnen hadden hier een voorlopig onderdak gevonden.

„Gezellig is 't hier, hè?” lachte de stem van zuster Trijntje, die plotseling achter Jan stond. „Maar gewonden zijn ook hier niet meer. Alles is hier al weg. En ze kunnen me ook niet vertellen, waar we dan wel moeten wezen.”

„Willen ze niet even opbellen?” vroeg Jan.

Zuster Trijntje keek hem een beetje spottend aan.

„O, ze zijn gewillig genoeg,” zei ze. „De telefoon is natuurlijk kapot, jô, dat snap je toch wel? Gas en water hebben ze ook niet. Maar ik geloof niet, dat het helpen zou, als ze op andere plaatsen zouden informeren. Hier zijn al heel wat auto's voor niks geweest, vertelden ze.”

„Dan zijn we dus te laat,” zei Jan. „Ze hebben misschien in 't wilde weg maar auto's teruggestuurd.”

„Ik denk het ook,” stemde de zuster toe. „Maar beter zo dan dat we auto's te weinig hadden. Weet je wat, breng mij maar even terug naar het schip en ga jij dan maar naar huis.”

„Als ze me dan bij Den Haag maar niet wéér terugsturen,” opperde Jan.

„De dokter zal je wel een briefje mee willen geven als een bewijs, dat wij je niet nodig hebben,” beloofde zuster Trijntje. En weer ging het de stad door, maar nu maakten ze een omweg om het centrum, zodat ze bijna ongestoord konden doorrijden. De dokter in het hospitaalschip schreef een bijna onleesbaar briefje en zuster Trijntje liep mee naar de auto en nam daar afscheid. „Ik vind dat je geweldig goed gereden hebt,” zei ze. „En je bent toch zeker nog niet ouder dan een jaar of zeventien.”

Jan liet het maar zo, maar hij voelde dat hij kleurde.

„Ik ben niet veel ouder, hoor!” lachte ze. „Nog maar pas achttien. Woon je in Den Haag?”

„Nee, in Drente,” zei Jan en hij dacht: Wat een mooie blanke tanden heeft ze! Hij gaf het adres op van hun nieuwe woonplaats.

„Daar ben ik wel eens geweest,” zei zuster Trijntje. „Mijn tante woont in Groningen, we zijn dat dorp wel es doorgefietst. Hè, ik zou er best met je heen willen rijden in dat leuke wagentje! Zou je me mee willen hebben?”

Wat vroeg ze dat leuk, met haar hoofd een beetje op zij en zo'n grappige glinstering in haar ogen.

„Stel je voor,” zei Jan. „Als dat eens kon, zeg! Maar kom er aan, als je in de buurt bent. Dat zouden we vast allemaal leuk vinden thuis.” Ze beloofde het. Ze gaf hem een stevige hand en wipte het schip weer binnen. Nog even stak ze haar hoofd om de deur.

„Rechtuit,” riep ze, „en op het kruispunt links houde dan ben je zo de stad weer uit. Daag!”

En nu bleef ze weg, voorgoed, hoewel hij nog even wachtte en net deed alsof de wagen niet starten wilde.

Toen ging hij maar en hij zong het liedje van Hollands vlag, want hij voelde zich heel gelukkig. Mensen, wat een lief meisje was dat! Als het maar niet te lang duurde voor ze kwam! . . . Hij had haar adres moeten vragen, had hij haar nog eens kunnen schrijven en zeker ook wel een briefje teruggekregen. . . . Leuk, om zo'n vriendinnetje te hebben! . . . Ha-ha, zeventien, zei ze! Ze moest het eens weten! Zou ze vast zijn meisje niet eens willen zijn. . .

Had hij nou dat kruispunt al gehad? . . . Hij wist het niet, had niet gezien waar hij reed! Kom nou, nou moest het niet erger worden! Ze moesten het thuis eens weten, dat hij al droomde over een meisje! „Wees verstandig,” zou vader zeggen, „dat komt later nog wel.” En hij zou gelijk hebben ook. Maar een schatje was het toch, dat kleine zustersje. . . .

Hij reed maar op goed geluk verder en probeerde de straten te vinden waar alles rustig was, maar plotseling zat hij toch in het puin. Hij moest zelfs ergens terug, omdat hij niet verder kon. Hij vroeg de weg aan een man met een kar vol huisraad, die hij achterop reed. Maar die wilde hem terug hebben de stad in en daar had hij geen zin in. Toen reed hij maar straat in straat uit,

tot hij plotseling de omgeving begon te herkennen. Hij was op de weg naar Hilleegersberg. Daar was de tunnel al en een paar straten verder woonden de tantes. Nog even aanrijden? . . . . Wat zouden ze kijken, als hij plotseling weer voor de deur stond!

Hij aarzelde slechts even. Thuis zouden ze naar hem uit zitten kijken, hij moest zich nu niet langer ophouden. Het was zeker al een uur of drie. Hij snorde het polderweggetje naar Overschie weer langs en nog aldoor liepen de mensen met pakken en zakken te slepen, maar nu in beide richtingen. Er trokken er dus ook al terug naar de stad. Geen hield hem aan, gelukkig, met een goed half uur kon hij thuis zijn. . . .

Maar dat viel tegen, want op de grote weg kwam hij midden in het optrekkende Duitse leger terecht. Een onafzienbare rij van allerlei voertuigen bewoog zich langzaam voort in de richting van Den Haag: vrachtauto's vol lachende soldaten, fouragewagens, kanonnen, pantserwagens, tanks, een denderende, rommelende, razende, dreunende rij. Ordonnansen stoven voorbij op knetterende motoren, maanden tot spoed, hielden de rij tegen, gaven bevelen door, zwenkten in razende vaart om de legerauto's heen. En hij zat ertussen met zijn kleine wagentje, bijna doof van het lawaai en niemand nam notitie van hem. Soms wist hij een paar wagens in te halen en keek angstig uit naar een gaatje om tussen te kruipen als een motor van de andere kant in snelle vaart nader kwam. Hij stond een half uur te wachten bij de plaats waar het vliegtuig lag, dat de weg bijna geheel besloeg, want dat moest eerst opgeruimd worden om de tanks doorgang te verlenen. En toen meer dan een half uur bij Delft, waar een colonne uit de stad kwam en zich bij de eerste aansloot. Later kreeg hij even de ruimte en wist een paar tanks in te halen, brullende monsters, die zo'n vloed van lawaai over hem uitstortten, dat het hem dwars door alles heen ging en het stuur hem in de handen trilde. De voorste drong hem in de berm, doordat die plotseling uitweek voor een hindernis op de weg, zeker weer een vliegtuig, en toen had Jan er genoeg van en bleef verder maar gehoorzaam in de file. Zo trok hij met het leger de stad in, waar hier en daar groepjes mensen stonden te

juichen en te zwaaien naar de Duitse soldaten. Hoe kon dat nou? . . . O, N.S.B.-ers natuurlijk!

Jan glipte een zijstraat in en zette moe de wagen aan de kant. Hij moest er even uit, de huizen stonden te zwaaien voor zijn ogen. Hij wandelde terug naar de hoofdstraat, veegde met zijn mouw zijn zweet af – zijn zakdoek kon hij niet vinden – en zag, dat een Duitse soldaat een foto nam van een groepje geestdriftige landverraders.

„Kunnen ze mee geuren in de Duitse kranten!” hoorde hij een meneer zeggen. „Onderschrift: Zo hartelijk werden onze mannen in het onderdrukte Holland begroet! . . . De schurken!”

„Hou je mond!” zei een dame die naast hem liep en ze keek argwanend naar Jan. Die lachte en knipoogde tegen haar. Toen lachte ze terug.

Maar er waren meer mensen, die een beetje lachten als ze naar Jan keken. Was er iets geks aan hem? Hij bekeek onrustig zijn kleren, maar daar mankeerde toch niets aan. Toen stapte hij maar weer in en zocht om het centrum zijn weg naar huis. Om zes uur reed hij de straat in en zette met een zucht van verlichting het wagentje op de oude plaats.

Daar kwamen ze al allemaal aanlopen: vader, moeder, Frits, oom, Guusje en ze lachten en keken zo blij en pakten hem vast en vroegen hem van alles door elkaar.

„Wat ben je vuil!” riep de een.

„Wat ruik je naar rook!” zei de ander.

„Kijk eens, je kunt zien waar je vandaan komt,” zei vader en hij wees naar een grote schroeiplek in de linnen kap van de wagen. Die had warempel even in brand gestaan, zonder dat Jan het had gemerkt! . . .

Daar kwam ook Hanneke op de stoep.

„Vader, moeder!” riep ze bang en keek zoekend rond. Toen zij ze ontdekt had, vloog zij naar ze toe en wilde beslist als een klein kindje bij moeder op de arm.

„Hoe is 't met haar?” vroeg Jan bezorgd.

Moeder knikte hem geruststellend toe.

„Komt wel weer in orde,” fluisterde ze. „Nog een beetje overstuur. Ze heeft blijkbaar heel wat meegemaakt.”

„Ga je maar gauw opknappen, Jan,” zei tante. „Het eten is klaar. We kunnen meteen aan tafel.”

En toen Jan in de slaapkamer voor de spiegel stond, begreep hij pas, waarom de mensen in de stad om hem gelachen hadden. Hij was zo zwart als een schoorsteenveger! De as en de smeer zaten in vegen op zijn gezicht en dik in de plooiën van zijn hals. Heerlijk om je lekker te kunnen poedelen! Je werd er een ander mens van!

Zelden had hem het eten zo lekker gesmaakt. En wat had hij intussen en daarna veel te vertellen! Over zuster Trijntje zei hij niet te veel, naar hij dacht, maar voor Guusje was het genoeg, die zat meteen te giechelen en hem te plagen en knipoojes naar de anderen te geven, die malle! Hij nam haar eens flink onder handen op de divan en toen ze wegvluchtte, bleef hij er maar liggen en deed even zijn ogen toe, want nu voelde hij pas goed, hoe moe hij was. Hij hoorde nog, dat meneer Jacobs kwam en dat erover gepraat werd, dat volgens de radio het aantal slachtoffers in Rotterdam mee zou vallen en niet meer dan enkele honderden zou bedragen, terwijl tante Cor gezegd had, dat er zeker duizenden zouden zijn. En dat de Duitsers gemeen hun woord gebroken hadden, door eerst een ultimatum te sturen tot overgave van de stad en daarna de vastgestelde termijn voor het antwoord niet eens af te wachten maar de stad plotseling te bombarderen. Het kon hem niet veel meer schelen. Hij reed in Drente langs een van die leuke heidepaadjes en lachte tegen zuster Trijntje, die in de verte kwam aanrijden . . .

HOOFDSTUK X

Ze hadden vroeg weg willen rijden de volgende morgen, maar er was zoveel te regelen en te pakken en ze hadden zoveel moeite gehad om al de bagage in en achter op de wagen te stouwen, dat het negen uur werd, eer het wagentje rijklaar voor de deur stond. Toen moesten ze nog aan verscheidene deuren afscheid gaan nemen en vader bedacht plotseling, dat Jan die vijftientig gulden nog even terug moest brengen; hij kon er zich, nu ze met een dag thuis zouden zijn, wel zonder redden.

Jan holde naar het plein en kwam hijgend het winkeltje binnen. De kleine pottenkoopman stond achter de toonbank een paar klanten te helpen en praatte opgewekt over de oorlog. „Ik weet het zeker,” zei hij, „Oranje zal overwinnen: o zol! O zol! zeg ik voortaan, als ik een goeie vaderlander tegenkom. Dat heb ik nu eens uitgevonden, al ben ik geen Edison. . . . Ha, daar hebben we mijn vriend, die een dag of wat geleden zulke goede berichten aan mijn vrouw heeft gebracht. Wat zal het wezen, jongeheer?”

„We gaan weer naar huis,” zei Jan, „en hier is het geld terug, met hartelijke dank en de groeten van vader. En vader zei, als u hem ook eens nodig mocht hebben. . . .”

Hij had moeite om het geld kwijt te raken; de man dacht dat ze het onderweg nog zouden kunnen gebruiken. Toen legde Jan het maar op de toonbank met een adreskaartje van vader erbij. De vriendelijke man bracht hem tot aan de deur, klopte hem op de schouder, sprak veel van „goede vaderlanders onder mekaar” en toen Jan al een eindje weg was, riep hij hem na: „O zol!” en stak de duim daarbij omhoog.

O zo? dacht Jan. En toen schoot het hem plotseling te binnen,

wat hij in de winkel gehoord had: Oranje zal overwinnen! Jô, dat was werkelijk leuk, dat snapte niemand die het niet snappen mocht! Hij probeerde het dadelijk op oom en daarna op Guusje en toen hij meneer Schram de stoep zag afkomen en op zijn fiets stappen, kon hij niet laten om ook tegen hem te zeggen, met de duim omhoog: „O zo, meneer Schram!”

Maar of het kwam, dat meneer Schram nu in politieuniform was of doordat hij het vreemd vond, dat hij plotseling niet meer genegeerd werd en dus die vriendelijke groet niet vertrouwde, hij antwoordde niet. Hij wierp Jan een nijdige blik toe en daarna keek hij met zo'n gemene grijns naar het wagentje en naar vader, die met de burens stond te praten, dat Jan plotseling een erge hekel kreeg aan de man.

Maar wat kon hem dat nare Schrammetje nog schelen? Hij zou hem misschien nooit terugzien! Ze gingen naar huis, de oorlog was voorbij, zijn kamertje wachtte hem en zijn boeken en het mooie nieuwe huis met de tuin en de boomgaarden en het heerlijke rustige leven daarginds! Hij werd geroepen, de anderen stapten al in. Hij nam haastig afscheid en wurmde zich op de achterbank tussen de anderen. De halve straat stond om de auto, ze hadden hier in een paar dagen een heleboel vrienden gekregen. Jobje ontving nog van moeder de toezegging dat hij in de zomervakantie bij Frits mocht komen logeren, — oom en tante zouden hem meebrengen — en toen reden ze.

„O zo!” riep Jan, met de duim uit het raampje en ze werden nagewuifd tot het eind van de straat.

Het wagentje was eigenlijk veel te klein voor hun zevenen. Moeder zat bij vader voorin met Hanneke op schoot, Jan, Frits en Guusje zaten achterin en Greetje wipte van de ene knie op de andere, tot ze ontdekte dat ze op de bodem van de wagen tussen de voeten van de groteren rustig met haar pop kon zitten spelen. In gewone omstandigheden zou het onder de kleintjes wel wat gekibbel gegeven hebben, dat ze zich als sardientjes in een blikje moesten vouwen, maar nu schikten ze zich allen stil in het onvermijdelijke en zelfs Frits hield zich kalm en kroop zoveel mogelijk in zijn hoekje.

Vader sloeg de weg naar Utrecht in. Hij verwachtte, dat de oude pont bij Hattem, het Katerveer, wel weer in ere hersteld zou zijn; daarlangs was het de kortste weg naar huis. Het wagentje snorde tevreden de grote vierbaans betonweg langs naar Gouda en vandaar naar Woerden en niet veel verder zagen ze plotseling de weiden blank staan, kilometers ver.

„De Hollandse waterlinie,” zei vader. „Die hadden ze beter niet meer in werking kunnen stellen.”

Maar het was gebeurd en het zou weken duren, eer het water weer verwijderd was, tot grote schade voor de boeren.

Niet ver van Utrecht kwamen ze een troep Nederlandse soldaten achterop, krijgsgévangenen, met gewapende Duitsers ernaast en erachter. De mannen sjokten vermoeid voort langs de zonnige weg; ze waren misschien al van ver gekomen.

Vader reed de troep voorbij en stopte.

„Geef je chocola eens, moeder,” zei hij, „en ook al het eetbaars, dat je verder nog mocht hebben. Ik heb nog twee dozen sigaretten. We moeten de kerels laten zien dat we met ze meelevén.”

Ze stapten uit en wachtten de troep af. Zouden de Duitsers het goedvinden, dat ze de mannen iets toestopten? . . . Ja, ze zagen het welwillend aan, toen vader en moeder de versnaperingen overreikten en de troep leefde er helemaal van op.

„Kop op, we komen weerom, hoor!” riepen de jongens.

„O zo!” zei Jan en hij stak zijn duim omhoog.

„Oranje zal overwinnen!” riep hij gedempt. „O zo!” En aan de lach van de mannen zag hij, dat ze het begrepen hadden. Toen zij ze even later voor de tweede maal achteropreden, gingen er al een stuk of wat duimen omhoog.

In Utrecht, op de Maliebaan, moesten ze wachten voor een lange colonne Duitse voertuigen. Ook hier trok het Duitse leger verder het land binnen en met uitzondering van Jan was het voor het eerst, dat ze er iets van zagen. Ze waren allemaal onder de indruk van de macht van de vijand en Hanneke kroop tegen moeder aan en trachtte zich huilend te verstoppen voor het oorverdovend lawaai.

Ze reden over Zeist, want vader wilde bij zijn oude garage nog

eens de benzinetank laten bijvullen. Van de garageman hoorde hij, dat je een bewijs van de burgemeester moest hebben om verder te mogen reizen. Daarom stapte hij bij het gemeentehuis uit en Jan reed de wagen naar het huis, waar ze tot voor een dag of tien gewoond hadden. Daar zouden ze bij de burens wachten, tot vader terug was.

Een dag of tien? . . . . Het leek veel langer! Er was zoveel gebeurd in die tijd en er was zoveel te vertellen over de vreselijke tonelen, die zich bij de Grebbe hadden afgespeeld en de gewonden waarmee de ziekenhuizen en hospitalen vol lagen. Maar Frits was al weg naar zijn vriendjes en kwam even later vragen of hij bij een van hen eten mocht. Voor de anderen was al een gelijksoortige uitnodiging gekomen en vader, die inmiddels met het bewijsje aangekomen was, stemde toe.

Zo werd het bijna twee uur, voor ze weer op pad kwamen. Maar nu behoefden ze zich ook nergens meer op te houden en konden in enkele uren thuis zijn, als tenminste die pont bij Katerveer maar voer. In Zeist hadden ze er geen inlichtingen over kunnen krijgen.

Ze reden door Amersfoort en de stad leek uitgestorven. De mensen waren allen geëvacueerd, omdat de plaats in de gevechtslinie lag. Op een plein lag nog een grote hoop uniformen en legervoorraden na te smeulen.

In Nijkerk, tien kilometer verder, was veel verwoest, maar verder waren er langs de hele Veluwe-straatweg geen sporen van strijd. Het was een lange en vermoeiende tocht in de warme middag en ze verlangden allen naar de vaart met de pont, om dan even uit de wagen te kunnen en de stijve leden te kunnen strekken. Maar toen ze bij Hattem de IJssel bereikten, zagen ze wel de brug, dat prachtige bouwwerk, vernield in het water hangen, maar een pont viel nergens te ontdekken. Er voer alleen een bootje heen en weer, waar hoogstens een paar fietsen in konden.

„Probeer het maar eens in Kampen,” zei een man. „Daar vaart een pont.”

En dus kropen ze maar weer in het wagentje en reden naar Kampen. Ze zagen de veerpont overvaren, maar een lange rij

Duitse wagens stond ervoor te wachten en het werd vader niet eens toegestaan zich daarbij aan te sluiten.

„Komm nur morgen früh!” zei een Duitse officier.

Morgen vroeg? . . . . Dat duurde vader te lang. Wat moesten ze nu? In Kampen overnachten? . . . .

„De schipbrug in Deventer,” adviseerde een politieagent. „Die hebben de Duitsers hersteld.”

„Weet u dat zeker?” vroeg vader.

„Ik heb een man gesproken, die er vanmorgen over gekomen is,” verzekerde de agent. „Een inwoner van Kampen en dus een betrouwbare man.” En hij glimlachte.

Maar vader ging niet op het grapje in, want het was een erge tegenvaller om zo'n grote omweg te moeten maken. De anderen wilden allemaal graag nog diezelfde dag thuis zijn en dus moest het maar. Ze dronken eerst in een café een glas limonade en togen toen weer vol moed op weg.

Misschien kwam het van die koude plens in haar maag, dat Guusje op dit gedeelte van de reis onwel werd. Het was goed dat vader meteen stopte, want ze wankelde naar de berm en had het erg benauwd. Maar toen ze even later doodsbleek terugkwam, lachte ze alweer en zei zo vrolijk mogelijk: „Vooruit maar weer, hoor! Wat zal die wagen nu hard lopen, want ik ben een stuk lichter geworden! . . . .” Het was toch een lieve, dappere meid.

De schipbrug lag er. En een dikke Duitser stond ervoor en liet

de wagen stoppen. Ze schrokken even en Jan dacht plotseling aan de revolver. Zou vader die bij zich hebben? . . . . Maar de soldaat hield alleen zijn hand op en zei: „Brückengeld!”

Moeder was erg verontwaardigd.

„Geld om over de brug te mogen!” zei ze. „En dat in ons eigen land!”

Maar vader lachte.

„Kom, kom, als je om dat ene kwartje al kwaad bent,” zei hij, „dan staat je nog wat te wachten. Ze zullen heus nog wel meer van ons eisen in de toekomst!”

Dwars door Overijssel snorden ze op Ommen aan en vaders zorg was de brug over de Vecht, want als die kapot was, zouden ze weer een grote omweg moeten maken. Maar eerst moesten ze nog over de Regge, en laat nou dat bruggetje over dat kleine zijriviertje netjes opgeblazen zijn! Het waren maar een paar meters die hen van de overkant scheidde, maar ze vormden een onoverkomelijke hindernis. Gelukkig hoorden ze van een paar jongens, dat ze, als ze het riviertje langs reden, een paar kilometer verder bij een brug zouden komen, die heel gebleven was.

Dat deden ze dus maar. Het was een mulle zandweg met diepe sporen, waar ze nu door moesten. Hoe voorzichtig vader ook reed, telkens bonkten de wielen in een kuil of wipten op over een graspol. Jan zag, dat hij telkens bezorgd naar moeder keek en een paar keer hoorde hij hem vragen: „Gaat het wel? . . . . Is het niet te erg, vrouw?”

„Zullen we niet een eindje gaan wandelen, vader?” vroeg Jan. „Het is hier zo mooi . . . . En het zou voor Guusje ook wel goed zijn. Die ziet weer zo wit om haar neus . . . .”

„Ja, ik voel me werkelijk niet al te lekker,” zei Guusje met een zucht en een lachje.

„Geen kwaad idee,” stemde vader toe en stopte. „Gaan jullie er dan maar uit, dan rijd ik door tot de brug en daar wacht ik wel.”

Maar het lukte hem niet dadelijk om weer weg te komen. De wielen draaiden snel rond in het mulle zand en de wagen bleef

staan. Jan en Frits moesten eerst een eindje duwen, toen schoot de auto ineens vooruit.

Het was een heerlijke wandeling. De kleintjes plukten al gaande bloemen aan de kant van het water en Jan gaf zijn moeder een arm op de bulterige weg. Ze voelden zich verfrist en uitgerust, toen ze weer instapten.

Nu verliep de reis verder vlot. De brug in Ommen was onbeschadigd en verder was er niets wat hen ophield. Nu begonnen ze zich in spanning af te vragen, hoe ze het huis zouden aantreffen. Zou er in de buurt gevochten zijn? Zou het huis beschadigd wèzen? . . . Stel je voor, dat ze een ruïne zouden vinden! . . .

Ze werden er stil van. Het was al avond, toen ze in snelle vaart langs de straatweg de plaats van hun woning naderden. De zon stond bijna op de horizon en scheen rood over het land.

In dat rode avondlicht, dat glanzen wierp op de witte muren, lag het huis, vredig en ongeschonden.

En aan de zijkant, met zijn stoel achterover geleund tegen de muur, zat oom Gerrit zijn pijpje te roken met de hond aan zijn voeten, als een beeld van landelijke rust. Margje kwam met een breiwerkje de keukendeur uit.

„Wij hebben de koffie klaar!” riep oom Gerrit, alsof ze slechts even een uitstapje hadden gemaakt.

HOOFDSTUK XI

Nu was het een paar maanden later en het leek Jan soms dat er niets was gebeurd. Het leven ging onverstoorbaar zijn gang: de boeren in de omgeving deden rustig hun werk en ook oom Gerrit was dagelijks in de tuin bezig met het bespuiten van de vruchtbomen, die zich prachtig hadden gezet, of met het verzorgen van de bloemen en de groenten, altijd goed gehumeurd en altijd bereid tot een grap. Greetje speelde bij hem rond of zat bij moeder in het prieel, moeder met naaiwerk en zij, even ernstig, ook met een lapje, een naald en een draad. Hanneke ging nu naar school en was weer even vrolijk als altijd; alleen wanneer 's nachts eens een vliegtuig over het huis ronkte en iedereen doorsliep, schrok zij wakker en lag te huilen en om moeder te roepen. Die angst zou zij voorlopig wel houden, had de dokter gezegd, maar verder had hij niets verontrustends bij haar gevonden. De andere drie gingen dagelijks op de fiets naar de stad, Frits naar de opleidingsklas, Guusje en Jan naar de H.B.S. Vader was met een groot plan bezig voor de bouw van een prachtig landhuis in de omgeving, maar als hij daarvoor op reis moest, ging hij met de bus en de trein, want het autootje stond op de blokken in de garage. Men moest een vergunning hebben om zijn wagen te kunnen gebruiken en vader had niet eens willen proberen of hij ervoor in aanmerking kwam. Jan gaf hem gelijk, want ieder die in een auto reed zonder dat dit absoluut nodig was voor zijn werk, werd voor een N.S.B.-er aangezien. Na de spanning en de angst van de oorlogsdagen was het rustige leven op het land voor hen allen een weldaad geweest. Het leven was zo mooi, vond Jan. Hij genoot van iedere dag. Zijn kamertje was zo leuk ge-

worden, op de nieuwe school was het fijn en hij had een paar aardige vrienden, gezellige kerels. Hij kreeg weer jiu-jitsu-les en op zijn zestiende verjaardag hadden vader en moeder hem een prachtig fototoestel gegeven: omdat het nu nog te krijgen was, had vader gezegd en omdat het anders toch door de Duitsers weggesleept zou worden.

Nee, die eerste tijd had Jan maar graag vergeten, dat het nog altijd oorlog was en hij deed zelfs zijn best om er niet aan te denken. Er was immers niets veranderd; alles ging zijn gewone rustige gang. Nou ja, die Seyss-Inquart, — „Zes en een kwart,” zei oom Gerrit! — een Oostenrijkse landverrader, was door de Duitsers tot Rijkscommissaris benoemd en had een rede gehouden in Den Haag, nog wel in de Ridderzaal, waar de koningin ieder jaar op de derde dinsdag in september de troonrede uitsprak. Dat was vreselijk brutaal en grof van hem, maar wat hij zei, was niet onvriendelijk geweest. Dat de Duitsers niet gekomen waren om de Nederlanders te verdrukken en dat Nederland zijn vrijheid terug zou kunnen krijgen en in de toekomst zelf zou mogen beslissen hoe het geregeerd wilde worden en zo. En overigens waren de Duitsers toch ook best meegefallen: ze gedroegen zich keurig op straat, vielen niemand lastig, betaalden alles wat ze kochten en men vertelde zelfs, dat ergens een Duitse soldaat die een fiets gestolen had, voor dat kleine vergrijp was doodgeschoten. En de krijgsgevangenen waren vrijgelaten; ook die naar Duitsland waren gevoerd, waren allemaal weer terug. De kranten deden daar een beetje dik over en spraken over de grootmoedigheid van de Führer, maar het was toch een feit, dat de Duitsers al hun best deden om goede vrienden te worden met de Nederlanders. Nou ja, ze kochten de winkels leeg, zei men, en de boeren moesten vee leveren en paarden, maar ze kregen het allemaal betaald en maakten zelfs betere prijzen dan ooit tevoren.

Intussen was de oorlog doorgedaan. Ook de Belgische en Franse legers waren door de Duitse overwonnen en de Engelsen hadden zich slechts door een overhaaste vlucht uit Duinkerken kunnen redden. Hitler had Engeland een vredesaanbod gedaan, maar

dat had Churchill trots geweigerd – de vrije volkeren zouden strijden tot de overwinning, had hij gezegd. Nu waren de Duitsers hun verschrikkelijke bombardementen op Londen en op andere Engelse steden begonnen en het zou misschien niet lang duren, dan zouden ze de Noordzee oversteken en de inval in Engeland wagen.

„Wir fahren gegen England!” zongen de Duitse soldaten, als ze door de stad marcheerden en soms, als er jongens in de buurt waren, dan zongen die er achteraan: „Plons, plons, plons! . . .” Want de meeste mensen waren ervan overtuigd, dat geen Duitse soldaat van die tocht levend terug zou keren. Daar werd lang en breed over gepraat, maar Jan had meestal geen lust om het lang aan te horen. De kranten, die vol stonden met oorlogsnieuws, behoefde je niet te lezen als je niet wilde. En naar de radio, die toch alleen maar uitzond wat de Duitsers graag wilden, behoefde je niet te luisteren. Het ding stond nu eenmaal in de kamer, maar was bijna nooit aan. Alleen 's avonds, dan luisterde vader naar de Engelse uitzending van de B.B.C., maar Jan kon dat toch niet volgen en hij voelde er ook niet veel voor. Later was er ook een uitzending in het Nederlands uit Londen gekomen, radio Oranje heette die, en zelfs Frits zat daar geregeld bij en wist er geestdriftig van te vertellen. Maar Jan had het altijd zo druk met al zijn leuke plannen en hij vond het leven veel te fijn, om het door nieuws over de oorlog te laten bederven.

„Laat ze maar oorlog voeren, als ze dat nu eenmaal leuk vinden,” had hij wel eens gedacht. „Ik doe er niet aan mee, ik sta erbuiten. Ik wil hard studeren en mooie foto's leren maken en in de natuur zwerven. Weg met die nare oorlog, ik kan er toch niets aan doen . . .” En er waren veel meer mensen die er zo over dachten.

Maar op een dag nam een van de jongens uit een hogere klas, Cor van Bergen, die zo prachtig tekenen en schilderen kon en al een eigen ateliertje had, hem mee naar zijn huis en gooide hem op dat ateliertje een plaat voor zijn neus, die hij zelf gemaakt had en waaraan hij dagen had zitten werken, zoals hij zei.

„Hoe vind je die?” vroeg hij.

„Huis van Holland”, zag Jan onder de tekening staan.

En hij zag een huis met een verbrijzelde deur en kapotte ruiten en kogelgaten in de muur. Bij de tafel, kennelijk op de plaats van de moeder, — want haar stopmandje stond er nog — zat een indringer, een Duitse soldaat met het vette lichaam van Hermann Goering en het zoetsappige gezichtje van Seyss en diens brilletje, zich dik te eten. Zijn ogen loerden intussen de kamer door naar de kinderen uit het huis, die op de achtergrond samengedrongen stonden en met norske, sommige ook met bange gezichten toezagen, hoe de rover zich te goed deed aan de voorraad. Maar een van hen, een naar jochie in een zwart pakje, met een huilerig bleek gezicht en magere beentjes, stond vertrouwelijk tegen zijn knie geleund en wees naar zijn broertjes en zusjes, alsof hij die van iets beschuldigen wilde. En dan was er nog een ventje met een ronde snoet en een blonde kuif, — het leek Frits wel, dacht Jan — die achter de Duitser stiekem over de vloer naar diens stoel kroop en zijn hand uitstreekte naar het geweer, dat aan een riem over de knop van de stoel hing.

„Huis van Holland”, las Jan nog eens en hij schoot in een bewonderende lach.

„Schitterend jöl” riep hij. „Hoe krijg je het voor elkaar! Dat N.S.B.-ertje vooral, dat zwarte schaap in de familie, wat is die goed! Maar dat jochie op de vloer, wat stelt dat eigenlijk voor?”

„Snap je dat niet?” vroeg Cor, terwijl hij Jan onderzoekend aanzag. „Nou, dan leer je dat nog wel eens misschien . . .” En hij scheen niet van plan om zich daar verder over uit te laten.

„Weet je wat je doen moest?” vroeg Jan peinzend. „Je moest er meer van maken, zeg! Ik zelf zou er graag een willen hebben. En het zou goed wezen, als ook anderen dit zagen, want een heleboel mensen laten zich door de vriendelijkheid van de vijand in de luren leggen, tenminste, daar is vader zo bang voor. Weet je niet een manier om van die plaat een hele bende te laten drukken of zo? . . .”

Toen barstte Cor in een schaterlach uit. Hij rolde het vloerkleed een eindje op, tilde een plank omhoog, deed een greep en hield Jan een stapeltje tekeningen voor, allemaal afdrukken van de

plaat, die Jan juist had gezien, kleiner en niet gekleurd, maar toch wel duidelijk en mooi.

„Hier,” zei hij. „Ik heb me niet in je vergist. Sommigen op school meenden, dat je een sufferd was, die zich van de hele boel niks aantrok, maar ik heb je dan toch beter gepeild. Neem mee en verspreid ze. Daarom juist nam ik je mee hier naar toe. Wees voorzichtig, hou ze weg, want het mag natuurlijk niet, je kan er de bak voor indraaien. De Moffen weten al, dat die tekening bestaat: een van de lui is zo stom geweest om er een bij de S.D. in de bus te doen. Weet je wel, de Sicherheitsdienst, de Duitse politie. Ha, ha, die zullen anders wel hebben zitten tandknarsen toen ze dit zagen! . . .”

Toen Jan met de tekeningen tussen de bladen van zijn atlas, veilig verborgen in zijn schooltas, naar huis fietste, keek hij de wereld met andere ogen aan. Er trilde iets in zijn borst, iets dat er in de oorlogsdagen soms ook geweest was. Hij deed wat, hij kon toch een beetje meehelpen aan de strijd tegen de vijand, hij kon wat doen voor de koningin en het vaderland! Thuis liet hij de platen dadelijk aan vader zien. Die vond ze prachtig en samen met Jan verzond hij meteen het grootste deel naar alle hoeken van het land. Gewoon als drukwerk in envelop, het adres getypt en zonder afzender natuurlijk. Jan postte ze de volgende morgen in de stad.

Dat was nu al een paar weken geleden en na die tijd was er meer gebeurd. Er was een brief van zuster Trijntje gekomen. Tenminste, die moest wel van haar zijn, want het poststempel was uit Rotterdam en als afzender stond vermeld: Je passagiere van 15 mei. Er zaten versjes in: spotliedjes op Hitler, Mussert en Seyss en ook een gedicht op het vertrek van de koningin:

Neen, 't was geen vlucht die U deed gaan
Maar volgen, waar God riep;
'k Vraag niet, wat in U is doorstaan,
Een strijd hoe zwaar, hoe diep.

Wij knielen naast en met U neer,
Tot God de blik, de hand;
Geef Neerland aan Oranje weer,
Oranje aan Nederland.

Dit lied vond moeder het mooist, maar Frits en zelfs Guusje hadden de meeste schik om het vers op Hitler, van wie men zei, dat hij vroeger huisschilder was geweest, en Frits liep een uur later luidkeels te zingen in de tuin:

O, mijn kleine schildersjongen,
O, wat ben je nu begonnen!
Want met al je mitrailleurs en bommen
Kan je lekker niet in England kommen!
Jij dacht een brug te vinden,
Voor jou en voor je vrinden.
Maar dat valt je heus niet mee,
Want er is geen brug in zee.
Zwemmen, daar moet jij aan wennen,
Verdrinken in de zee!

En toen kreeg hij een waarschuwing van vader om een beetje zachter te zingen, want de mensen op straat bleven er lachend voor staan en daar kon ook eens een N.S.B.-er bij zijn.

Jan stuurde dadelijk een plaat naar de zuster terug, hij had er nog net een te missen. Hospitaalschip — Rotterdam, dat zou wel overkomen, dacht hij. En werkelijk kwam het drukwerk terecht, want geen week later bracht de post een ansicht van de Coolsingel vóór het bombardement. Afz. Zr. T. van Lier, part. adres: Bergweg 365 bis. Ze vond het zeker veiliger om dergelijke zendingen niet in het ziekenhuis te ontvangen. Jan vond het leuk, dat hij nu toch haar adres wist.

In die dagen kwam er plotseling een meneer logeren. Hij noemde zich Van Vliet en hij had een gewoon blauw colbert aan, maar Jan merkte al gauw, dat 't die kapitein Van Dijk was, de schoolvriend van vader, die in de oorlogsdagen bij de staf van generaal Winkelman had gediend en die toen aan vader een paar keer inlichtingen

had verstrekt. Jan begreep eerst niet, waarom de kapitein een andere naam had aangenomen. De man zat veel met vader te praten in diens atelier en toen hij wegging, hadden ze elkaar op een bijzondere manier een hand gegeven en elkaar vast in de ogen gekeken, heel ernstig, bijna plechtig, vond Jan. En oom Gerrit had bewonderend gezegd: „Dá's een kerel, die Van Vliet! Zolang we zulke mannen hebben, is ons land nog niet verloren!”

Een paar dagen later, op een avond, had vader Jan uitgenodigd, om mee te gaan zwemmen in het kanaal.

„Waarom in het kanaal?” had Jan verwonderd gevraagd. „U vond het immers beter en gezonder om alleen in het zwembad te gaan.”

„Je zult het straks wel begrijpen,” had vader gezegd.

Frits was er niet. Dat kwam goed uit, zei vader, want die moest er maar niets van weten. Jan vond het allemaal erg geheimzinnig.

Ze fietsten een paar kilometer het kanaal langs. En toen ze afstapten op een eenzaam gedeelte, wie zat daar heel aandachtig tussen het riet te hengelen? . . . . Oom Gerrit! Jan zou nooit gedacht hebben, dat de oude baas van hengelen hield!

„Wel ja,” zei oom Gerrit, „komen jullie maar eens kijken, of je hier meer kunt vangen dan ik. Vis zit hier in elk geval niet. Het lijkt wel alsof die er verschrikt vandoor gegaan is voor iets dat op de bodem ligt! . . . .”

„Is het hier?” vroeg vader.

„Volgens mijn beste inlichtingen,” zei de oude. „Ik mag tien meter mis wezen, maar niet meer.”

Ze kleedden zich uit en intussen vertelde vader waar het om ging. Hier, op de bodem van het kanaal, moesten wapens liggen, die een troep Nederlandse soldaten had weggeworpen, toen ze vluchtten voor de Duitsers op de morgen van 10 mei. Een mitrailleur moest er zelfs bij zijn, vertelde men in de omgeving. Om die wapens ging het, die moesten opgedoken worden. Meer moest Jan maar niet vragen, zei vader en natuurlijk moest hij over de hele zaak zwijgen als een mof.

Jan dook het eerste geweer op en vader het tweede. Oom Gerrit

nam de wapens aan en verborg ze tussen het riet. Als er mensen aankwamen, waren ze rustig aan het zwemmen, oom Gerrit gaf van achter zijn hengeltje het sein als alles weer veilig was. En toen vond Jan eerst een trommel met patronen en toen de mitrailleur. Het ding lag half in de modder gezakt en hij kon het niet omhoogbrengen. Maar oom Gerrit was blijkbaar op alle gebeurlijkheden voorbereid; die kwam met een lang touw voor de dag. Dat had Jan toen onder de loop van het wapen doorgewurmd en vastgebonden en hij hapte naar lucht, toen hij boven kwam. Maar daarna was het hun gelukt om het ding met vereende krachten aan de kant te trekken.

Tegen donker kwamen ze thuis met z'n beiden en vluchtten meteen naar de badkamer, want ze stonken meters ver naar het vieze kanaalwater. Toen het al donker was, kwam ook oom

Gerrit dwars door het veld met de wapens op een kruiwagen naar huis. Dagenlang was hij met vader druk geweest om ze in de schuur bij de werkbank weer op te poetsen en in het vet te zetten. Toen waren ze op een dag door een man in een vrachtauto weggehaald en onder zakken met aardappels vervoerd met voor vader zowel als voor Jan onbekende bestemming.

Intussen had vader aan Jan wel iets meer verteld over het doel van dit geheimzinnige werk. Er was een geheime vereniging gevormd, een verzetsorganisatie, waarin vooral oud-officieren de leiding hadden en die zich de O.D. noemde, de ordedienst. Die zou in actie komen zodra de Duitsers de oorlog begonnen te verliezen. Dan zouden de mensen die erbij aangesloten waren, de vijand helpen verjagen en de rust in het land handhaven. Maar daarvoor moesten ze over wapens kunnen beschikken en die werden nu reeds door heel het land verzameld. Oom Gerrit vond later nog weer een plaats in het kanaal, waar ze een paar geweren opdoken en bij een vriend tikte vader een paar revolvers op de kop. Oom Gerrit had maar werk om die verroeste wapens weer glanzend op te poetsen, maar hij deed het met plezier.

En toen, op een dag in de zomervakantie, kwam de grote schrik. 's Morgens om een uur of tien werd er hard aan de voordeur gebeld en omdat Margje in de tuin bezig was, deed Jan, die fluitend de trap afkwam, even open. Meteen voelde hij zich verstijven van de schrik, want op de stoep stonden twee Duitsers, die brutaalweg naar binnen stapten.

„Ist Herr De Boer zu Hause?“¹ vroeg een van hen met een barse keelstem en hij wachtte het antwoord niet eens af, maar klotste meteen op zijn zware laarzen de gang in, wierp de deur van de huiskamer open en toen hij daar niemand aantrof, die naar het atelier. Daar stond vader in hemdsmouwen achter zijn tekenbord en keek verbaasd op.

¹ Is meneer De Boer thuis?

„Sind Sie Herr De Boer?”¹ vroeg de officier.

„Ja,” zei vader rustig, „die ben ik. Maar kunt u niet aankloppen, als u hier wezen moet? Wat wenst u eigenlijk?”

Hoe durft hij? dacht Jan. Het lijkt wel, alsof hij helemaal niet bang is! . . .

„Ich teile Ihnen mit, dass Sie verhaftet sind,”² zei de Duitser.

„Hände hoch!”³ zei de ander bevelend. Hij richtte een revolver op vader en de officier fouilleerde hem. Die vond natuurlijk niets.

„Mitkommen,”⁴ zei hij toen.

„Waarom is dit eigenlijk?” vroeg vader op dezelfde strenge toon. „Dit moet wel een vergissing zijn, nietwaar?”

„Werden Sie in der Stadt hören,” was het antwoord. „Schnell bitte, kleiden Sie sich.”⁵

„Roep moeder even, Jan,” zei vader rustig, terwijl hij zijn jas aantrok.

Jan rende de tuin in. Achter het huis stond ook een Duitser met het geweer in handen en oom Gerrit scheen een gemoedelijk praatje met de man te maken. Hij had zeker net een grap verteld, want de soldaat lachte en klopte hem op de schouder. Moeder kwam al aanlopen, wit van schrik.

„Niet schrikken, moeder,” zei Jan. „Ze willen vader meenemen, maar trek er u maar niet te veel van aan, want het zal wel een vergissing wezen, zegt vader.”

Maar dat zei hij alleen maar om zijn moeder gerust te stellen, want een grote ontzetting had hem aangegrepen. En toch bleef hij kalm, toch kon hij denken. Waarom? dacht hij. Waarom? . . .

De platen? Nee, dat kon niet . . . De versjes? Nee, dan zouden ze naar hem gevraagd hebben en niet naar vader. De wapens dus? . . . Er moest nog wat liggen in de schuur, een half uur geleden was oom Gerrit nog bezig geweest bij de werkbank.

¹ Bent u meneer De Boer?

² Ik deel u mee, dat u gearresteerd bent.

³ Handen op.

⁴ Meekomen.

⁵ Zult u in de stad horen. Vlug als 't u blijft, kleedt u zich aan.

Hij slenterde er, terwijl moeder naar binnen ijld, een beetje onverschillig naar toe. Nee, er lag niks meer! Gelukkig!

Toen hij terugkwam in huis, werd vader al meegevoerd. Moeder was flink en trachtte de officier te vermurwen, maar die haalde slechts de schouders op. En vader lachte. Hoe kon hij nog lachen? . . . Het klonk zelfs heel natuurlijk.

„Hou je goed, vrouw,” zei hij. „En jij ook, Jan! Dit moet een vergissing zijn. Het komt in orde, dat verzeker ik je.”

Een auto stond voor het hek. Vader liep kalm mee ernaar toe, tussen de Duitsers in. Maar juist toen hij zou instappen, kwam Frits met een reuzenvaart aanfietsen, gooide zijn fiets neer en vloog op de Duitsers af.

„Laat mijn vader los!” schreeuwde hij en hij greep een van de Duitsers aan.

„Frits, schei uit!” zei vader streng.

En de soldaat wierp de jongen ruw van zich af, zodat Frits achterover op de berm rolde. Daar bleef hij zitten huilen en zag het met de anderen aan, hoe de auto wegreed en in snelle vaart verdween.

Het werd een ellendige dag. Ze zaten verslagen bij elkander en vroegen zich tevergeefs af, wat de oorzaak kon zijn van dit alles. Oom Gerrit had geprobeerd de soldaat uit te horen, die achter het huis de wacht had moeten houden, maar was van die ook niets wijzer geworden. Toch was hij de enige, die de toekomst niet donker inzag. Of hield hij zich maar zo? . . .

„Het is niet om dit of dat,” zei hij, — en alleen Jan wist, wat hij bedoelde — „want dan hadden ze wel huiszoeking gedaan. Het moet wat anders wezen. Nou, en wat kan er gebeurd zijn? . . . Laat de baas trouwens maar lopen, die is niet voor één gat te vangen, die redt zich wel. Je zult eens zien: vóór je eraan denkt, komt hij weer vrolijk aanwandelen.”

„Ik hoop het,” zuchtte moeder.

Jan en Guusje draaiden de hele dag om haar heen en om haar maar gerust te stellen, deden ze onbezorgd, maar intussen zaten ze zelf hun zuchten te verbijten.

Jan zocht oom Gerrit op in de tuin.

„Zijn die dingen goed weg?” vroeg hij. „Ze mochten eens terugkomen, die kerels. . . .”

„Dat is in orde, hoor!” stelde de oude baas hem gerust.

„Waar zijn ze?” vroeg Jan.

Oom Gerrit keek hem met zijn slimme oogjes aan en zei: „Laat dat maar aan mij over. Het is beter, als je het niet weet.”

„Vertrouw je me niet?” vroeg Jan.

„Net zo goed als mij zelf,” glimlachte oom Gerrit. „Maar wat niet weet, dat deert niet. Vertrouw je mij?”

„Natuurlijk,” antwoordde Jan.

„Vraag er dan niet meer naar. Denk liever eens na: Heeft je vader nog wat in huis?”

Toen dacht Jan aan de revolver, die uit Scheveningen meegekomen was. Maar daar hoefde hij geen zorg over te hebben, zei oom Gerrit. Die had vader al aan Van Vliet afgestaan.

Later schoot het Jan te binnen, dat er nog een tekening van Hollands huis moest wezen en hij zocht het atelier van vader na tot in de meest verborgen hoeken, maar vond het ding niet. Moeder wist er ook niets van en 's avonds was Jan nog weer aan het zoeken, toen de bel ging. Hij hoorde Margje naar de deur gaan en gluurde ongerust om een hoekje. Er stond een vreemde meneer op de stoep en die vroeg naar moeder. Nee, het meisje kon de boodschap niet aannemen, hij moest moeder persoonlijk spreken.

Vreemd, dacht Jan, zo laat op de avond. . . . En hij bleef een beetje in de buurt.

De man reikte moeder een briefje.

„Van uw man,” zei hij. „En hartelijke groeten. Dag mevrouw.”

„Mag ik weten, wie u bent?” vroeg moeder.

„Beter van niet,” zei de man, nam nog een keer de hoed af en sprong op zijn fiets.

Het briefje was werkelijk van vader. Het was een blaadje uit een zakboekje, met zijn steile schrift bekrabbeld.

„Lieve vrouw,” stond er. „Ik had wel gelijk, het is een vergissing. Ik word beschuldigd, dat ik op 10 mei een Duitser neergeslagen zou hebben, die mijn auto wilde vorderen. Allemaal klets-

praat, zonder enig bewijs, maar ze schijnen me niet te geloven. Die Schram zit erachter, die is hier nu bij de S.D. Houd moed, alles sal reg kom. Evert Jan."

Moeder las het eerst, Jan had het al over haar schouder meegelezen, toen moesten ook Guusje en Frits het natuurlijk wel horen. Frits sprong opeens uit zijn stoel.

„Dan heb ik hem gezien!" riep hij. „Hij fietste hier voor het huis langs, een poos geleden, maar ik kon niet geloven dat hij het was. Ik herkende hem niet in zijn uniform! . . . . O, die verrader, die lelijke konijnekop! . . . ."

En opeens begon hij te snikken.

„Dan is het mijn schuld! Mijn schuld! . . . . Want ik heb toen op straat dat verhaal verteld, dat gekke verhaal van jou! . . . ."

Hij keek door zijn tranen verwijtend naar Guusje.

Moeder bracht hem maar gauw naar bed. Jan en Guusje zaten tegenover elkaar. En al snikten zij niet zo hartverscheurend, ze hadden het minstens zo erg te pakken als Frits. Want Frits had, toen hij in Scheveningen door vader onder handen genomen werd over zijn gesprek, de indruk gekregen, dat het verhaal geheel verzonnen was geweest. En zij wisten wel beter.

Ze zaten nog een poosje met hun drieën bij elkaar in de schemering en hun angst was plotseling heel groot. Want het was dus geen vergissing, dat had vader maar op het briefje gezet voor het geval het eens in verkeerde handen mocht komen. En als er nu maar heus geen bewijs was! Als die parachutist er zelf maar niet was om vader te beschuldigen. Dat leek onwaarschijnlijk. Geen enkel bewijs, schreef vader. De meesten van die kerels waren trouwens in de oorlogsdagen nog naar Engeland overgebracht. . . . Maar toch. . . . als dat geweer nu eens gevonden was, of die helm? . . . .

En ze konden niets doen. Ze hadden maar af te wachten, ze zaten maar te denken en te rekenen en . . . . te bidden. En dat was toch wel iets groots, dat voelden ze nu. Dat gebed verbond hen met hun man en vader in de gevangenis. Ze vertrouwden hem aan de Vader in de hemel toe. Die alleen kon hem voor zijn gezin bewaren. . . .

HOOFDSTUK XII

De volgende morgen om een uur of negen fietste Frits door de stad en kwam bij de gevangenis. Hij reed er een keer omheen en keek omhoog naar de vele kleine ramen, die van sterke ijzeren tralies voorzien waren. Achter een van die moest zijn vader zitten. Welk zou het zijn? . . .

Hij had de vorige avond niet in slaap kunnen komen, totdat hem opeens een plan door het hoofd was geschoten. Toen hij dat goed had overdacht, was hij onder zeil geweest voor hij het wist en had tot zeven uur doorgeslapen. Na het ontbijt had hij zijn fiets gepakt en was er stilletjes vandoor gegaan en nu stond hij dan voor de uitvoering van zijn plan. Hij zag er niet tegenop. Angst had Frits niet gauw en verlegenheid kende hij helemaal niet. Hij had alleen een beetje vrees, dat het hem niet lukken zou. Maar daar was hij immers zelf bij? Aan hem zou het niet liggen! . .

Hij stapte bij de hoofddeur af, zette zijn fiets tegen het hek en trok aan de bel. Na een poosje werd er een luikje in de deur geopend, het hoofd van een bewaker kwam ervoor.

„Wat moet jij?” vroeg de man.

„Ik moet de directeur spreken,” zei Frits. „Nu dadelijk.”

„Ja, hoor eens,” zei de man streng, „voor grappen is het hier geen plaats, hè? En voor kleine jongens ook niet. Maak maar gauw dat je weg komt. De directeur is voor jou niet te spreken.”

En hij sloeg het luikje dicht.

Maar als hij gedacht had, dat hij zo van de jongen af zou komen, dan kende hij Frits niet. Die belde weer en nu luider. Nu vloog het luikje open.

„Heb je mij nu gehoord, ja of nee?” zei de bewaker bars.

„Als u mij maar gehoord hebt,” zei Frits brutaal. „Ik moet de directeur spreken, nu dadelijk. Ik heb een heel belangrijke boodschap voor hem.”

„Wat is het dan?” begon de man te aarzelen.

„Dat mag ik u niet vertellen,” zei Frits. „Denk erom, de directeur is vast heel kwaad, als hij merkt, dat je mij weggestuurd hebt. Dan bel ik op en ik vertel het hem. Die man met dat rooie gezicht, zal ik zeggen. Dan kent hij u wel.”

Het luikje ging voor de tweede maal dicht, maar nu werden er grendels weggeschoven, een sleutel werd omgedraaid en de deur zwaaide open. Frits stapte meteen over de drempel. De deur ging dicht en het slot kwam er weer op.

Ze stonden in een soort portaal, dat door een groot ijzeren hek van een lange gang was afgesloten. De bewaker liep, rammelend met een sleutelbos, naar dat hek en ontsloot het.

„Wie ben je?” vroeg hij, terwijl hij Frits voor liet gaan.

„Frederik de Boer,” zei Frits waardig.

De man was een poos op zijn dooie gemak bezig om het hek weer op slot te doen.

„Wacht hier,” zei hij toen en klopte aan de glazen deur van een kamer. Daarbinnen zat een meneer met een kaal hoofd en een grijs baardje aan een bureau te schrijven. Hij praatte even met de bewaker, keek verwonderd, haalde zijn schouders op, maar het eindigde er toch mee, dat Frits mocht binnenkomen.

„Wat is er, ventje?” vroeg de meneer en Frits zag meteen, dat het een vriendelijke man was.

„Mijn vader zit hier in de gevangenis,” zei hij. „En dat is mijn schuld, meneer. En nu kom ik u vragen of u hem weer los wilt laten.”

„Zo, zo,” zei de meneer en knikte ernstig, maar Frits zag, dat er een lachje glom achter zijn brilleglazen. „En wie is je vader dan?”

„Mijn vader is de knapste architect van het hele land,” zei Frits. „Hij kan zulke mooie huizen bouwen als u nog nooit gezien hebt.”

„Heus waar, meneer!” voegde hij er verontwaardigd aan toe, want die ouwe meneer stond alweer een beetje te lachen. Hij moest nou niet denken, dat Frits hem ertussen stond te nemen!
„Zo, zo, hoe heet je vader dan?”

„O, bedoelt u dat? Hij heet De Boer, net als ik. Evert Jan de Boer.”

„Zo, zo,” zei de directeur weer. Hij scheen niet anders dan met zo-zo te kunnen beginnen. — Of zou hij misschien „ozo” bedoelen? — „Ja, dat kan wel uitkomen. Zo, zo, en waarom is dat jouw schuld, mannetje, dat jouw vader in de gevangenis zit?”

Ik zal het hem maar duidelijk uitleggen, dacht Frits, want die ouwe opa begrijpt niet gauw wat. . . .

En hij begon: „Nou meneer, ik heb in Scheveningen op straat staan opscheppen tegen de jongens, ziet u? En dat was helemaal niet waar, ziet u? Maar die lelijke. . . . die eh. . . .”

En toen werd de deur achter Frits ineens opengeworpen en er kwam een Duitse officier binnen. Die stak zijn hand omhoog en riep: „Heil Hitler, Herr Direktor!” En Frits zag dat het gezicht van de oude meneer ineens niet meer vriendelijk was, maar heel strak, ofschoon hij beleefd teruggroette.

Toen keek de Duitser Frits aan en ineens riep hij verwonderd: „Hei, was machst du denn hier? . . .”¹

Frits verstond het niet, maar de oude meneer praatte in het Duits tegen de officier en toen moest Frits van voren af aan beginnen te vertellen. Het was hem inmiddels duidelijk geworden, dat dit een van de Duitsers moest zijn, die gisteren vader opgehaald hadden en zijn ogen schitterden van hoop dat nu alles voor elkaar zou komen. Zin voor zin moest hij alles uitleggen en de directeur vertaalde zijn woorden in het Duits.

„En waarom vertelde je dat verhaal dan?” liet de Duitser vragen.

„Nou,” zei Frits, „omdat de jongens zeiden, dat mijn vader bang was. Want mijn vader was veel verstandiger dan die andere mannen in de straat: die had al dadelijk verteld, dat wij de oorlog

¹ Hé, wat doe jij hier?

verliezen zouden. En toen dachten die jongens, dat hij bang was. . . .”

„En waarom dacht jouw vader dan, dat Nederland de oorlog verliezen zou?” luidde de volgende vraag.

„Mijn vader zei, dat er geen leger was, dat tegen het Duitse leger op kon,” zei Frits. Nou, dat was zeker wel naar de zin van die Mof. Hij lachte voldaan.

„En hoe kwam je aan dat verhaal?” liet hij vragen. „Had je dat zelf bedacht?”

„Ja,” knikte Frits zonder aarzelen. Want hij kon toch Guusje niet verraden? . . . Stel je voor, dat ze die in de gevangenis stopten! Die huilde zich een ongeluk. . . . „Ja, ik heb het zelf bedacht, meneer. Want die jongens zeiden. . . .”

„Ja, ja, maar had je er niets van gehoord?”

„Nee,” zei Frits. „Maar de Duitsers deden dat toen immers wel: de mensen de auto afnemen. En toen dacht ik: dat had mijn vader ook wel kunnen gebeuren. . . . Nou, en toen heb ik gelogen, omdat die nare jongens dat zeiden. En nou wordt mijn vader ervoor gestraft en dat is gemeen! Maar nou mag hij er toch weer uit, hè? . . .”

Hij wendde zich regelrecht tot de Duitser, want hij had al lang gemerkt, dat die hier eigenlijk de baas was: „Nou mag mijn vader er toch weer uit, hè meneer?”

„Maar dan moet jij in de cel,” zei de Duitser in zijn rare taaltje, maar Frits verstond het wel.

„Best,” zei hij en hij knikte ijverig. Dat wou hij wel. Lang zouden ze hem toch niet vasthouden, want ook de Duitser begon erg vriendelijk te worden. Hij legde Frits de hand zelfs op het hoofd.

„Du bist ein Taugenichts!”¹ zei hij en Frits knikte weer, met berouwwol neergeslagen ogen. Hij voelde dat de hand zijn hoofd streefde. Stil laten gaan, dacht hij, stil laten gaan, hoe vervelend het ook is. O, hij wou wel spinnen als een poes, als die vent nu maar gauw deed, wat hij zo graag wou! . . .

De Duitser praatte zacht met de directeur. Die riep een bewaker.

¹ Je bent een deugniet.

„Nummer zevenenveertig,” zei hij.

De man verdween en Frits moest op een bank zitten wachten. De Duitser stak een sigaret op en zat hem glimlachend te be-
gluren.

Het komt in orde, dacht Frits. Het komt vast in orde! . . . En hij zat te wippen op de bank.

Daar waren voetstappen in de gang. En wie kwam daar binnen?

„Vader!” riep Frits. En hij vloog hem in de armen.

„Jongen!” riep vader verbaasd. „Hoe kom jij hier?”

De Duitser begon te praten. Dat alles in orde was, begreep Frits, die hem de woorden uit de mond keek. Alles was nu opgehelderd. Wat Frits verteld had, kwam overeen met wat vader had gezegd.

„Ich bitte um Verzeihung,”¹ zei hij en hij boog warempel een beetje voor vader.

En toen, met de hand weer strelend over het hoofd van Frits:

„Ich habe selbst auch so einen Buben zu Hause! Solch ein liebes freches Schwein! . . .”² En hij schudde Frits' hoofd bij de haren heen en weer.

Vader kreeg zijn horloge terug, zijn portefeuille en veel meer dingen. Zelfs zijn bretels hadden ze hem afgenomen, die lelijk-kerds! Toen konden ze gaan. Frits moest de Duitser een hand geven en die zei ook nog wat, waar hij zelf hard om lachen moest. Nou, toen lachte Frits ook maar mee, ofschoon hij er ditmaal niets van had verstaan. En toen moest hij nog weer een hand geven. Hè, wat een flauwe kerel! Maar al had Frits hem moeten zoenen, dan had hij het misschien ook gedaan. Want zijn vader kwam vrij! Hij kwam straks met vader thuis! . . .

Toen ze dan eindelijk weg konden en al in de gang waren, hoorden ze de Duitser zeggen: „Holen Sie mir jetzt den Schram!”³ En nu klonk zijn stem helemaal niet vriendelijk meer. . . .

En daar kwamen ze dan samen het erf opstappen, Frits met zijn

¹ Ik vraag vergeving.

² Ik heb zelf ook zo'n jongen thuis. Zo'n lief brutaal varken.

³ Haal mij nu die Schram eens op!

fiets aan de hand. En wat kwamen de anderen met een vaart naar buiten vliegen, ze verdrongen elkaar bij de deur. En wat kon die oude oom Gerrit nog hollen met zijn kromme benen van achter uit de tuin! En wat glom die Frits! Wat werd hij gepakt en bewonderd, dat hij zich zo maar in het hol van de leeuw had gewaagd!

„Ik had er nog wel weken kunnen zitten, als hij niet gekomen was!” zei vader.

Ze maakten er een groot feest van. Er werden gebakjes gehaald en de limonade kwam voor de dag en er werd een heerlijk kopje koffie gezet en oom Gerrit zat midden op de dag een grote sigaar te roken.

„Mag ik nou niet een sigaret?” vroeg Frits.

Natuurlijk mocht hij die. En voortaan iedere zondag één, beloofde vader. En van moeder mocht hij dat gebakje, dat over was. En van Jan de windbuks, en van Guusje dat boek van Niels Holgersson en oom Gerrit zou hem leren om een tweestemmige fluit te maken van wilgehout. Hij werd schandalig verwend. Maar het was dan ook geen kleinigheid, dat vader en moeder daar weer naast mekaar in de kring zaten en mekaar telkens met lachende ogen aankeken! . . . .

Toen vader en Jan na het eten samen in het atelier waren, zei de jongen: „Vader, waar had u die plaat verstopt, die er nog was? Ik heb er me haast een bultje naar gezocht!”

Vader nam een paar boeken uit de kast, trok een steen uit de muur en stak zijn hand in de spouw.

„Hier,” zei hij. „Daar had toch niemand hem gevonden, wel?” Jan bekeek nog even de plaat.

O, wat was die goed! Vooral dat N.S.B.-ertje, dat akelige ver-radertje. Het leek die Schram well! . . . . Maar de anderen zouden hem krijgen, als de moeder terug was! Dat ventje, dat over de vloer kroop, wachtte misschien niet eens zo lang! . . . .

Jan zuchtte. Het was wel jammer, maar was het niet te gevaarlijk om het ding in huis te houden? . . . .

„Zullen we hem nu maar niet verscheuren, vader?” vroeg hij.

„Nee mijn jongen,” zei vader. „Dat doen wij niet. Wij geven het toch zo gauw niet op, wel? Deze oorlog, Jan, is geen oorlog tussen landen of volkeren, maar tussen beginselen, tussen goed en kwaad, tussen God en de duivel, ik kan het niet anders zien. De Duitsers hebben ons land veroverd, nu willen ze de mensen hebben. Ze willen de zielen van ons volk vergiftigen met hun goddeloze Nazi-leer. Maar dat zal ze niet lukken, Jan, en daar zullen wij aan meehelpen. Wij zullen heel voorzichtig zijn natuurlijk, wij hebben nu een waarschuwing gehad. Maar wij zullen volhouden tot aan de bevrijding met Gods hulp . . . .”

Hij nam Jan de plaat uit handen en wierp er nog even een blik op.

„Huis van Holland,” zei hij zacht.

En hij stopte het papier zorgvuldig weer weg in de schuilplaats.

Wie meer wil weten van Jan en Frits en Guusje en de overige leden van het gezin De Boer, leze:

DE STORM STEEKT OP